

MELTEM

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi
Journal of the Izmir Mediterranean Academy

No. 1 Yaz/Summer 2017

Eyüp Özveren

The Fisherman of Halicarnassus and
Fernand Braudel

Peri Efe

İzmir ve Atina'dan İki Gölge Oyunu
Ustası

Ceylan İrem Genç

19. Yüzyılda İzmir ve Selanik'te Kentsel
Dönüşüm

Onur Mengi

Clusters as Ecosystems

Orhan Berent

Hafızanın Ölümü ve Matem

Altuğ Akın

Smyrna'nın İzinde Bir Romancı

Kalliopi Amygdalou

Anatolian Travels, 19th Century

Alp Yücel Kaya

Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu

Ayşe Filibeli

Akdeniz'in Kıyısında

Pelin Karakuş Akalın

İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları

Elif Gözler Çamur

İzmir'de Türk Çalışanların Suriyeli İşçiler
Algısının Sosyal Psikolojik Analizi

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi MELTEM Journal of the Izmir Mediterranean Academy

No. 1 Yaz/Summer 2017

MELTEM

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi
Journal of the Izmir Mediterranean Academy

No. 1 Yaz/Summer 2017

ISSN 2602-2508

9 772602 250008

İZMİR
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

İzmir
AKDENİZ
Akademisi
İZMİR MEDITERRANEAN ACADEMY

Meltem

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi
Journal of the Izmir Mediterranean Academy
No. 1 Yaz/Summer 2017

**İzmir Büyükşehir Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi/
Licensee on behalf of Izmir Metropolitan Municipality**

Aziz Kocaoğlu

Sorumlu Müdür/Managing Director

Ayşegül Sabuktay

Editör/Editor

Ayşegül Sabuktay

Yardımcı Editörler/Associate Editors

Özgür Gökmen

Zeynep Gönen

Grafik Tasarım ve Uygulama/Graphical Design and Implementation

Murat Hürel Çobanoğlu

Kapak Fotoğrafı/Cover Photography

© Şahan Nuhoglu, İzmir 2015

Yönetim Yeri/Place of Management

İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi
Mehmet Ali Akman Mahallesi, Mithatpaşa Caddesi No: 1087, Konak 35290 İzmir
Telefon/Phone +90 (232) 293 4613 Faks/Facsimile +90 (232) 293 4610
meltemizmeda.org
meltem@izmeda.org
Sertifika/Certificate No: 22595

Basım Yeri/Place of Printing

Diñç Ofset, Yenişehir Mahallesi, 1145/4 Sokak 11/C, 35170 Konak, İzmir
Telefon: 0 (232) 459 49 61-63
Sertifika No: 20558

Birinci Baskı/First Imprint

Kasım/November 2017

Baskı Adedi/Print Run

1500

ISSN 2602-2508

Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi İzmir Akdeniz Akademisi tarafından yayına hazırlanmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kültür hizmetidir. Bedelsiz olarak dağıtılır, satılamaz. Bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yayımlanacak yazılarda kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında İzmir Akdeniz Akademisi'nin yazılı izni alınmadan kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz.

Meltem Journal of the Izmir Mediterranean Academy is published by Izmir Mediterranean Academy. It is a cultural service of Izmir Metropolitan Municipality. It is distributed free of charge and cannot be sold. All rights reserved. With the exception of quotations in promotional publications, it cannot be reproduced in whole or in part without the written permission of Izmir Mediterranean Academy.

© İzmir Büyükşehir Belediyesi © Izmir Metropolitan Municipality
© İzmir Akdeniz Akademisi © Izmir Mediterranean Academy

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MELTEM

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi
Journal of the Izmir Mediterranean Academy

No. 1 Yaz/Summer 2017

Meltem'den / From Meltem

Ayşegül Sabuktay, Özgür Gökmen, Zeynep Gönen

Sunuş 3

İzmir Akdeniz Akademisi

Başlarken 5

Izmir Mediterranean Academy

In Lieu of an Introduction 6

Teori / Theory

Eyüp Özveren

The Fisherman of Halicarnassus and Fernand Braudel: Less than a Full Mediterranean Crossing 9

Araştırma / Research

Peri Efe

İzmir ve Atina'dan İki Gölge Oyunu Ustası: Altıok ve Spatharis'in Anlattıkları 24

Ceylan İrem Gençer

19. Yüzyılda İzmir ve Selanik'te Kentsel Dönüşüm: Rıhtım ve Limanların İnşası 33

Onur Mengi

Clusters as Ecosystems: Exploring the Diversity in Mimar Kemalettin Fashion District in İzmir 52

Güncel / Contemporary

Orhan Berent

Hafızanın Ölümü ve Matem 66

Altuğ Akın

Loren Edizel'le Söyleşi: Smyrna'nın İzinde Bir Romancı 73

Kalliopi Amygdalou

Anatolian Travels, 19th Century: A Review 79

İzmir Akdeniz Akademisi'nden / From the Izmir Mediterranean Academy

Alp Yücel Kaya

Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu 84

Ayşe Filibeli

Akdeniz'in Kıyısında 85

Alesta

Pelin Karakuş Akalın

İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları: Temsiller, Mekânlar, Aktörler 88

Elif Gözler Çamur

İzmir'de Türk Çalışanların Suriyeli İşçiler Algısının Sosyal Psikolojik Analizi 92

Sunuş

İzmir ve Akdeniz'e odaklanmış bir süreli yayın olan *Meltem*'in ortaya çıkışı İzmir'e Akdeniz'de bir gelecek ufku tanımlanmış olmasından kaynaklanıyor. 2009'da İzmir Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde düzenlenen Kültür Çalıştay'ında gündeme gelen İzmir'in Akdeniz'de bir merkez haline gelmesi fikri, İzmir Akdeniz Akademisi'nin çalışmalarıyla gerçeklik kazanmaya başlıyor.

Kentin geçmişi ve geleceği Akdeniz üzerinden yeniden tanımlanırken, İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Akdeniz Akademisi tarafından yayımlanan bu derginin sayfaları, İzmir ve Akdeniz üzerine düşünen, tartışan, araştıran ve yazanlara açık, süreklilik taşıyan yeni bir mecra niteliğinde. *Meltem*, Akdeniz ve İzmir hakkında olması kaydıyla dünyanın dört bir yanından katkılarla kucak açıyor. *Meltem* İzmir'in Akdeniz'deki yerine ilişkin bilginin toplandığı bir alan olma potansiyelini taşıyor. *Meltem*'in yayımlanıyor oluşu, yalnızca coğrafi değil, fikren de "farklılıklarıyla oluşan bir bütünlük" olarak görülebilecek geçmişteki, hatta gelecekteki Akdeniz'i yeniden düşünme, İzmir'in Akdeniz'le bağlarını kurgulayıp değerlendirme olanağını vaat ediyor.

Kentin geçmişini ve geleceğini Akdeniz bağlamında ele almak için atılan bu önemli adım, İzmir Büyükşehir Belediyesi yönetiminin Akdeniz'e odaklanmış yenilikçi ve demokratik yaklaşımının bir sonucu. İzmir'in ufkunu Akdeniz'le birleştiren bir vizyonun geliştirilmesine olanak sağlayan ve Kültür Çalıştay'ında ortaya çıkan bu vizyona sahip çıkan İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoglu, *Meltem*'in yayın hayatına başlamasına en önemli katkıyı sunan kişi.

Meltem, kitap olarak yayımlanmış deneme sayısı da dahil olmak üzere, uzun bir hazırlık sürecinin ardından ilk sayısı ile okurlarıyla buluşmak üzere İzmir'den, Türkiye'nin ve dünyanın farklı köşelerine doğru yola çıkıyor. Bu süreçte dergiyi besleyip bugünlere hazırlayan iki temel kaynak var. İlki, dergiyi bugünkü biçimini, bölümlerini, ismini kazandıran yayın kurulu toplantılarıydı. İkincisi ise derginin manifesto metnine kaynaklık eden Akdeniz'i Konuşuyoruz başlıklı toplantıydı.

Derginin geniş danışma kurulu, İzmir Akdeniz Akademisi'nin iletişim içinde olduğu akademisyenler, Akademi'nin bilimsel toplantılarına katılanlar ve Akdeniz'i Konuşuyoruz toplantılarında önerilen isimlerden oluştu. İzmir Akdeniz Akademisi'nin bir düşünce kuruluşu ve demokratik bir platform olarak işleyişine gönüllü katkıda bulunan yayın kurulu üyeleri ve Akdeniz'i Konuşuyoruz başlıklı üç toplantıda bir araya gelen Akdeniz üzerine çalışan akademisyenler *Meltem*'i bugüne taşıyan fikri katkıyı sağladılar.

2014 ve 2015'te çeşitli kereler bir araya gelen yayın kurulu üyeleri, Aylin Güney, Gülsüm Baydar,* Güven İncirlioğlu, Melek Göregenli, Oruç Aruoba, Sezai Göksoy, Şebnem Gökçen Dünder, Uygur Kocabaşoğlu ve Zafer Yörük'ün derginin omurgasının oluşmasına sundukları katkıları vurgulamak gerekiyor. Akdeniz'e yaklaşım sorunsalı açısından Akdeniz Tarih Kültür ve Siyaseti Sempozyumu bağlamında katkı sağlamış olan İlhan Tekeli ve Uygur Kocabaşoğlu; Akdeniz'i Konuşuyoruz başlıklı toplantılara katılan Ahenk Yılmaz, Akın Ersoy, Alp Yücel Kaya, Can Özcan, Eyüp Özveren, Güven İncirlioğlu, Güzel Yücel Gier, İlkay Südaş, Melek Göregenli, Kıvanç Ulusoy, Nühket Adıyeke, Özlem Sert, Pelin Karakuş, Serhan Ada, Şebnem Gökçen Dünder, Tülin Selvi Ünlü, Tolga Ünlü ve Yücel Terzibaşoğlu da dolaylı olarak derginin manifesto metninin ortaya çıkmasına katkıda bulunan isimler.

* Baydar süreç içinde çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle yayın kurulundan ayrıldı.

Böylesi kolektif bir sürecin ürünü olan *Meltem*'in içeriğine değinecek olursak, 2014-2015'te gerçekleşen yayın kurulu toplantılarında tasarlanan dört temel bölüm, Teori, Araştırma, Güncel ve Alesta, İzmir ve Akdeniz'e yönelik farklı anlatı biçimlerine olanak tanıyor. *Meltem* hem Akdeniz konusundaki kuramsal çalışmaları hem de araştırmaları içeren hakemli bir dergi. *Meltem*'in hakemli bir dergi olması kaygısı, hakem süreçleriyle geliştirilen makalelerin üretilmesine katkı verme arzusu ve akademik topluluğun üretim kriterlerine uyma gereğinin bir sonucu. Güncel bölümü akademik yazı disiplinine sığmayan her anlatı biçimine kucak açıyor. Alesta bölümü ise tez ve kitap değerlendirmelerine yer veriyor.

Bu sayıda, Teori bölümü, derginin manifesto metninde de yer alan, "Akdeniz bir fikir olarak nedir, Akdeniz havzasını tarihten günümüze uzanarak nasıl tanımlarız" soruları bağlamında, bir bütünlük olarak Akdeniz'den söz edebilmemizin kuramsal temellerine dair tartışmalara önemli bir katkı sunan Eyüp Özveren'in "Halikarnas Balıkçısı ve Fernand Braudel: Akdeniz'i Geçerken Yolları Kesişmemiş İki Öncü" başlıklı makalesine yer veriyor. Akdeniz'i bir bütünlük olarak tanımlayan Annales Okulu tarihçilerinden Fernand Braudel'le yaklaşık aynı zamanlarda, Türkiye'de Halikarnas Balıkçısı olarak tanınan yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın da Akdeniz'i bir bütünlük olarak tanımladığını görüyoruz.

Araştırma bölümündeki makalelerden ikisi Akdeniz'de Yunanistan'la ortak tarihimizden gelen kültürel ve yönetsel yönere dair geçişliliklere dikkat çekiyor. Peri Efe'nin "İzmir ve Atina'dan İki Gölge Oyunu Ustası" başlıklı makalesi, İzmir ve Atina'yı gölge oyunu kültürü açısından iki ustanın hikâyesi üzerinden inceliyor. Ceylan İrem Genç'er'in "19. Yüzyılda İzmir ve Selanik'te Kentsel Dönüşüm" başlıklı makalesi ise geçmişte iki şehrin rıhtım inşa süreçlerinin birbiriyle etkileşim içinde yürütülmüş olduğunu gösteriyor. Bu yazılar, manifesto metninde peşine düşüleceği vurgulanmış olan "kültürler arası akışkanlık ve geçişlilik" meselesi bağlamında düşünülmeli. Bölümün son yazısı, doğrudan bugünkü İzmir ekonomisine ilişkin. Onur Mengi'nin, "Ekosistem Olarak Kümeler: Mimar Kemalettin Moda Merkezi'nde Çeşitliliği Araştırmak" başlıklı makalesi, İzmir'in en önemli sektörlerinden biri olan gelinlik sektörünün kümelenme özelliklerini inceliyor.

Güncel bölümünde Orhan Berent, Altuğ Akın ve Kalliopi Amygdalou'nun İzmir'e dair paylaşımları yer alıyor. Berent, kent ve bellek arasındaki ilişkiyi İzmir'i hatırlaması üzerinden kişisel tarihiyle el alıyor. Akın, Loren Edizel'le İzmir *Hayaletleri* adlı romanı üzerine konuşuyor. Amygdalou, Arkas Sanat Merkezi'nde yer alan, İzmir de dahil olmak üzere Anadolu'nun farklı yerlerini gezen 30 seyyahın hikâyelerinin anlatıldığı Anadolu Gezinleri sergisini değerlendiriyor.

Güncel bölümünün İzmir Akdeniz Akademisi'ne ayrılmış sayfalarında, Akademi'nin biriktirdiklerinden haberler var. İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Koordinatörü Alp Yücel Kaya Üzümlü'nün Akdeniz'deki Yolculuğu konferans dizisini, Ekoloji Koordinatörü Ayşe Filibeli Akdeniz'in Kıyısında başlıklı panel dizisini anlatıyor.

Alesta bölümünde bir tez, bir de kitap değerlendirme yazısı yer alıyor. Pelin Karakuş Akalın İzmir kamuoyunun güncel konularından biri olan Kültürpark üzerine 2015'te yayımlanan İzmir *Kültürpark'ın Anım(s)ı*madıkları: *Temsiller Mekânlar Aktörler* başlıklı kitabı değerlendiriyor. Elif Gözler Çamur ise çalışanların İzmir'deki Suriyeli işçiler üzerine algısının araştırıldığı Beyza Özen tarafından Sabancı Üniversitesi'nde hazırlanmış bir yüksek lisans tezini inceliyor.

İzmir Akdeniz Akademisi etrafında şekillenen *Meltem*'i okurların değerlendirmesine sunuyoruz.

İyi okumalar.

Ayşegül Sabuktay, Özgür Gökmen, Zeynep Gönen

Başlarken

Kendine özgü bir iklimi, deniz akıntıları, rüzgârları olan; bunlardan beslenen, kısmen bunlarla belirlenen bir coğrafya Akdeniz. İzmir de onun eski gözde kentlerinden biri. *Meltem* Akdeniz'e ve İzmir'e bakan bir dergi olacak. Bu coğrafyayı sosyoloji, tarih, antropoloji, siyaset bilimi, felsefe gibi çeşitli disiplinler ve disiplinlerarası çalışmalar yoluyla yeniden anlamaya, ona dair yeni anlatılara ulaşmaya çalışacak. Dergi, bunların yanı sıra İzmir ve geniş Akdeniz havzası üzerine güncel siyasal, sanatsal, kültürel alanlarda üretilen fikirleri, metinleri ve işleri küresel bir okuyucu kitlesiyle iki dilde paylaşmayı amaçlıyor.

Bugün değişik ülkelerde kurulmuş çok sayıda Akdeniz araştırma merkezi var. Akdeniz'in kentleri, özellikle de liman kentleri, doğası, çevresi ve benzerleriyle ilişkili konularda çok sayıda monografik çalışma yapılıyor. Akdeniz'le ilgili bilgilerimiz geçmiş yıllara göre daha büyük bir hızla artıyor. Fakat Akdeniz'i yeniden bir bütünlük olarak düşünen, Akdeniz'in parçaları ile bütünü arasındaki ilişkiyi kuran yaklaşımlar, çalışmalar eskisine göre çok daha kısıtlı. *Meltem* en çok bu ilişkiyi kurmaya yönelik bir çaba olarak düşünülebilir. Dergi bu işi sadece geniş, tarihsel coğrafya perspektifiyle değil, aynı zamanda Akdeniz'in küçük parçalarına, gündelik dinamiklerine ya da uzak bir köşesine bakarak üstlenmeyi deneyecektir.

Akdeniz, tarihsel açıdan, sadece havzasında yaşayan halklar için değil, art-bölgesi için de bir su yolu işlevi görür. Akdeniz'in geçmişi, denizin üzerinde, kıyısında ve tepelerin ardında yol alan ve birbirine karışan toplulukların ve malların hareketine ve etkileşimine bakarak yazılsa da, belki de birinci elden dildeki geçişler üzerinden anlaşılabilir. Sözcükler, Akdeniz'in iletken ortamında toplumları birbirine bağlar. Bu durum, ticaretin akışından öte halkların yediğine, içtiğine, birkiye, balığa, denize, rüzgâra, coğrafyaya ve diğer her şeye damgasını vurur.

Akdeniz havzasını günümüzde tanımlamak ve anlamak üzere yola çıkan incelemelerin bir bölümü doğal olarak bu coğrafyanın uzun geçmişinin ağırlığı altında kalıyor. Bu "Eski Dünya"nın imparatorluklar, savaşlar, haclı seferleri, fetihler, sınırlar, ırklar ve milletler açısından yazılan tarihi günümüzü anlamaya pek yardımcı olmuyor. Böyle bir tarih yazımı çoğu kez gündelik politikaların malzemesi haline gelirken, kültürlerin ve fikirlerin akışkanlığını ve geçişliliğini görünmez kılıyor. Öte yandan, milliyetçiliklerin ötesindeki (ve öncesindeki) bir Akdeniz anlatısı ise ortak kültürlerin ve bir arada yaşamanın uzak ütopyası olarak nostaljik bir öykünmenin nesnesine dönüşebiliyor. *Meltem*, bu akışkanlığı ve geçişliliği, böylesi bir öykünmeye teslim olmadan ortaya çıkarmak istiyor. Yanı sıra bugünün Akdeniz'i büyük çalkantılara sahne. Doğusu ve güneyi devrimler, karşı devrimler, savaşlar, iç savaşlar ve bunların yol açtığı kitlesel göçlerle anılıyor. *Meltem* Akdeniz'i dönüştürmekte olan bu dinamikleri de ele almak istiyor.

Meltem'in varlık nedeni yanıtlarını aradığımız bir dizi soruya dayanıyor: Akdeniz bir fikir olarak nedir? Akdeniz havzasını tarihten günümüze uzanarak nasıl tanımlarız? Akdeniz'i çoğulluğu ve farklılığı içeren bir bütün olarak düşünmek mümkün mü? Bugün ortak bir Akdeniz kültüründen ya da siyasetinden, sosyolojisinden söz edebilir miyiz? Geçmişteki ortak Akdeniz bugün nerede? Akdeniz bugünün dünyasında nereye oturuyor? Akdeniz'in sosyolo-

jik, siyasal, ekonomik, kültürel dinamikleri dün nasıldı, bugün nasıl? Yerel dinamikleri ve hikâyeleri neler? Bunlar bize Akdeniz hakkında neler söylüyor? Peki ya Akdeniz'in kentleri? Bu kentler ortak özellikler sergiler mi? Örneğin doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerinde, ne şekilde ayrışırlar; birbirleriyle nasıl ortaklaşırlar? İzmir Akdeniz içinde nasıl konumlanıyor, nereye oturuyor? İzmir'in sosyolojik, siyasal, ekonomik, kültürel dinamikleri dün nasıldı, bugün nasıl? İzmir'in bakış açısından, İzmir'in kendine özgü hikâyeleri üzerinden Akdeniz'e dair ne söylenebilir?

Bunların ve yazarlarımızla birlikte soracağımız yeni soruların cevaplarını aramak üzere, yepyeni bir Akdeniz yolculuğu hayaliyle yola çıkıyoruz.

İzmir Akdeniz Akademisi

In Lieu of an Introduction

The Mediterranean is a geography that has a distinctive climate, undercurrents, and winds. The Mediterranean world thrives on them and is partially determined by their impact. İzmir is one of its favorite old cities. *Meltem* is a journal dedicated to the Mediterranean and İzmir in particular. The journal will attempt to understand anew this geography through various disciplines such as history, anthropology, political science, philosophy, and interdisciplinary studies, and to reach new narratives concerning the Mediterranean. In addition to these, the journal aims to share in Turkish and English, the ideas, texts, and works on İzmir and the broad Mediterranean basin produced in contemporary political, artistic, cultural fields with a global readership.

Today, there are quite a number of Mediterranean research centers established in different countries. The growing number of monographic studies about its cities, particularly regarding the port cities, nature, and the environment of the Mediterranean region that are being conducted are expanding our knowledge of the Mediterranean—even more so than they did in previous years. However, approaches and studies considering the Mediterranean in its entirety, which relate the relationship between the parts and the whole of the Mediterranean world are quite limited compared to the past. *Meltem* is an effort to address this shortcoming. The journal will attempt to undertake this task not only with a perspective of broad historical geography, but at the same time by looking into the fragments and everyday dynamics or by delving into distant corners of the Mediterranean.

Historically, the Mediterranean acts as a conduit for its extended basin beyond the peoples that share its shores. Although written with respect to movements and interactions of the communities and commodities traveling and intertwining on the sea, on the shores, and behind the hills, this past may probably be best understood through linguistic pathways. Words connect societies in the conductive space of the Mediterranean. Beyond smooth flows of commerce, language leaves its mark on what the peoples eat and drink, and on the plants, the fish, the sea, the wind, the geography and everything else.

Part of the research to define and understand the Mediterranean basin at

the present time naturally falls under the weight of the region's long history. The history of this "Old World" written in terms of the empires, wars, crusades, conquests, borders, races and nations frequently fails to help us understand our modern day. Such historiography often renders invisible the fluidity and transitivity of cultures and ideas while serving the discourses of fleeting politics. The Mediterranean beyond (and before) nations and nationalism, on the other hand, is always at risk of becoming a nostalgic mimesis of a distant utopia of shared cultures and coexistence. *Meltem* wishes to reveal this fluidity and transitivity without yielding to such a mimesis. Furthermore, today's Mediterranean is again the stage for a great turmoil. The east and the south of the Mediterranean are on the world agenda with revolutions, counter-revolutions, wars, civil wars, and mass migrations they have caused. *Meltem* intends to discuss these contemporary dynamics that are transforming the Mediterranean.

Meltem's raison d'être bears a series of questions that we seek answers to. What is the Mediterranean as an idea? How can we define the Mediterranean in a historical perspective? Is it possible to think of the Mediterranean as a whole that embraces plurality and diversity? Can we speak of a shared Mediterranean culture or politics and sociology today? Where do we see the Mediterranean of the past in our day? Where does the Mediterranean fall into in today's globalized world? What were the sociological, political, economic, and cultural dynamics that shaped the Mediterranean in the past? How did they change over time? What are its local dynamics and stories? What do they tell us about the Mediterranean today? And what about the cities of the Mediterranean? Do they exhibit common characteristics? For instance, how do they differ along east-west and north-south axes? How do they become partners? Where does Izmir stand within the Mediterranean world? How does it position itself? What were the sociological, political, economic, and cultural dynamics underpinning Izmir historically? How did they change in time? What can be told regarding the Mediterranean from Izmir's point of vantage, from the perspective of its distinctive stories?

We set sail with a dream of a new Mediterranean voyage in order to search for answers to these questions, and to the new questions that we hope to ask together with our authors.

Izmir Mediterranean Academy

An aerial photograph of a large, paved city square, likely in Rio de Janeiro, Brazil. In the center of the square stands a tall, ornate clock tower with a spiral staircase leading up to it. A large palm tree is positioned in the foreground, casting a long shadow across the square. The square is filled with many people walking and standing. In the background, there are modern buildings and a hillside covered with dense residential housing under a blue sky with scattered clouds.

Teori / Theory

The Fisherman of Halicarnassus and Fernand Braudel: Less than a Full Mediterranean Crossing

Eyüp Özveren*

Abstract

The purpose of this article is to identify the convergence between, and the further implications of, the independently developed views and thoughts of two men, Fernand Braudel (1902-1985), the renowned historian, and Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890-1973), who used the penname of "Fisherman of Halicarnassus" in his literary and historical works. Although the Fisherman is better known for his fiction work, he was really the leader of the Turkish Mediterraneanist movement known as the "Blue Movement." Braudel, a product of the academic-scientific environment, and the inspired Fisherman, who at one point undid his formal education and life so as to remake himself, expressed ideas about the Mediterranean world that were original, influential, and complementary. Towards the end of his life, the Fisherman, who had embraced a local way of life, by making use of his international upbringing and schooling, made an original contribution, yet to be fully acknowledged, to Mediterraneanism at a Mediterranean scale, thereby distinguishing himself from the intellectual habits characteristic of his generation. This paper intends to do justice to his legacy by increasing international awareness of his achievement.

Keywords: Fernand Braudel, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Fisherman of Halicarnassus, Mediterraneanism, Blue Movement

Özet

Halikarnas Balıkçısı ve Fernand Braudel: Akdeniz'i Geçerken Yolları Kesişmemiş İki Öncü

Bu yazıda ünlü tarihçi Fernand Braudel (1902-1985) ile edebi ve tarihsel yapıtlarında "Halikarnas Balıkçısı" adını kullanan Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın (1890-1973) büyük ölçüde birbirinden bağımsız gelişen Akdeniz'le ilgili görüş ve düşüncelerinin benzerliği saptanmakta ve izdüşümleri irdelenmektedir. Halikarnas Balıkçısı her ne kadar daha çok kurgusal yapıtlarıyla tanınsa da aslında Türkiye'de Mavi Hareketi olarak bilinen Akdenizcilik akımının öncülüğünü yapmıştır. Bilimsel akademik ortamın ürünü olarak yapıt veren Braudel ile bir noktadan sonra kendini sil baştan edip yeniden yetiştiren ve içinden geldiği gibi yazan Balıkçı, Akdeniz dünyası ile ilgili birbirini tamamlayan çok özgün ve etkileyici düşünceler ileri sürmüşlerdir. Balıkçı, yaşamının sonuna doğru, kendi kuşağındaki aydınlardan ayrılarak, yerel bir yaşam biçimini benimsemiş olmakla birlikte, eğitiminden ve gençliğinden edindiği bir uluslararası bakış açısından hareketle Akdeniz dünyası düzleminde gelişen Akdenizcilik hareketlerine ve düşüncesine, değeri henüz tam olarak anlaşılamamış özgün bir katkıda bulunmuştur. Bu yazının amacı, Balıkçı'nın uluslararası görünürlüğünü artırarak hakkını teslim etmektir.

Anahtar sözcükler: Fernand Braudel, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Halikarnas Balıkçısı, Akdenizcilik, Mavi Hareketi

* Middle East Technical University, Department of Economics

Introduction

Fernand Braudel (1902-1985) is the most worldwide known French historian of the 20th century. Originally of northern France, he developed an early passion for the Mediterranean that exceeded mere academic specialization. He exerted a formative influence on the development of Mediterranean Studies as a field of study and research in its own right. He was a historian distinguished by his interdisciplinary, if not transdisciplinary, approach. His mastery of French language and literary credentials as manifest in his numerous publications earned him his way to the prestigious *L'Académie française* in 1984. No wonder why Mediterranean Studies as it exists today is also characterized as the crossroads of different disciplines and approaches, and has become inextricably linked to Braudel's name.

Cevat Şakir (1890-1973, penname "Fisherman of Halicarnassus") was born into a notable family that experienced the *fin-de-siècle* world on the Ottoman side. His father was related to important statesmen and married into a Muslim Cretan family of distinction while he was posted in Crete. Cevat Şakir was born there and spent his early childhood in Athens where his father was subsequently appointed. Upon the family's return to Istanbul, Cevat Şakir was sent to American Robert College and later to the University of Oxford to study history. He indulged in arts and literature and was thus set on a course to become the first of the several artist or writer celebrities to emerge from this distinguished family. From the successive family and political misfortunes that he suffered, he emerged first and foremost as a major prose writer who revolutionized Turkish literature by adding it genuine local colors and language as well as a sense of poetic realism as of the 1930s.¹

While the Fisherman of Halicarnassus was best known within Turkey for his literary work that defies easy translation, it is to another aspect of his career as the intellectual leader of Turkish Mediterraneanism that we give exclusive emphasis in this paper. In the following pages, we explore the independent development of his thought by drawing strong parallels, oblique associations, and momentary convergences with the monumental work of Braudel. By so doing, we hope to make a modest contribution to the further recognition and appreciation of the Fisherman at home and abroad.

Select Highlights of Fernand Braudel's Impact on the Field

The eminent French historian Fernand Braudel (1901-1985) shaped his—and therefore our—vision of the Mediterranean world as early as the interwar period but wrote his magnum opus² during the Second World War by relying on his memory when he was deprived from access to his sources as a prisoner of war in the once-Hanseatic League port of Lübeck in Germany. This implied he had to carry out a mental elaboration in his mind by speculating more than usual in order to compensate for the disadvantage resulting from the inaccessibility of his sources.³ The good side of this deprivation was that he could escape from the tyranny of data if not from the prison itself. He could also liberate himself from the conventional toolbox of historians and approach his subject-matter in a more conceptual and analytical manner. Only after the Second World War, he had the opportunity to revise his work thoroughly by recourse to firsthand material. He thereby gave a few but important final touches to his notion of a

1 For further details of his unusual life story, see İsmet Kabağaçlı Noonan, *Halikarnas Balıkcısı'nın Kızından Anılar Akın Akın* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009); Şadan Gökova, *Ben Halikarnas Balıkcısı: Doğdum, Sevdim, Öldüm* (Ankara: TUREB, 2014), as well as his own autobiographical *Mavi Sürgün* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973).

2 Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II* (London: Fontana, 1972 [1949/1966]).

3 Merve İrem Yapıcı, "Bir Akdeniz Tarihçisi: 'Fernand Braudel'," *Doğu Batı* 34 (2005): 184-86.

Mediterranean world as a “unit of analysis” distinguished by its predominant unity against a persistent backdrop of diversity that survived the test of the *longue durée*. Braudel had originally intended to write a broader than merely military history of a series of naval wars between the Habsburg Spain and the Ottoman Empire, extending from Preveza (1538) to Lepanto (1571) in order to establish a dominance over the Mediterranean.⁴ As he did so, he felt obliged to give increasingly more information about the Mediterranean background. In the meantime, the Mediterranean was transformed from being a backdrop and a stage to the unfolding of this historical drama to becoming its major protagonist. This metamorphosis indicates a revolution in the twentieth-century conception of history just as it represents for us the official recognition of an underlying Mediterranean identity that is more than the arithmetic, or for that matter, the geographical and cartographical, sum of its parts.

According to Braudel, the Mediterranean, where rival powers and civilizations contested one another for hegemony, had a singular human geography and history. He concentrated his attention on the “long sixteenth century” which was long enough to cover actually two centuries extending from about 1450 to 1650. This was the period when the importance of the Mediterranean from the viewpoint of world history first increased—to an all times highpoint in the early modern phase,—and then gradually decreased, particularly in relation with the rise of Atlantic Europe. Hence the Mediterranean experienced a rise and relative decline simultaneous with a directional reorientation. Although Braudel focused on this period for elaborating his analytical framework, he was well aware that its historical background extended to the medieval era plagued with religious warfare that provided the inspiration for the Pirenne Thesis best expressed summarily in his *Mohammed and Charlemagne*.⁵ Whereas Pirenne had identified a break-up of the Mediterranean into two halves, one Muslim and the other Christian, Braudel was more in accord with revisionist formulations that emphasized the continuity of connections even in the worst of times. In short, the coverage of Braudel’s account can easily be stretched back in time. Be that as it may, Braudel’s focus on this period was because Mediterranean history in general displayed a pattern of political divisions rather than unity. It would be easiest to focus on the Roman period when the boundaries of the empire included more than Mediterranean in order to emphasize a thesis favoring the unity of the Mediterranean. However, in that exceptional case, the unity originating from the sea would have been lost with all its specificity as it would be overshadowed by the political unity of a centralized empire. By opting instead for the “long sixteenth century,” Braudel tested his thesis against a less supportive case. If he could demonstrate that the unity of the Mediterranean operated under these relatively unfavorable circumstances, this would prove his case as applicable to the general pattern rather than the exception of which a single instance—the Roman Empire coincident with an encircled *mare nostrum*—had been observed.⁶

4 The Fisherman wrote historical novels taking place in the same period which he characterized with exaggeration as an era when the Mediterranean had become an Ottoman-Turkish lake. See, Gökovalı, *Ben Halikarnas Balıkcısı*, 115.

5 See, Henri Pirenne, *Mohammed and Charlemagne* (New York: Meridian Books, 1957).

6 When cast against this picture, it becomes obvious that recent critics of Braudel’s thesis such as Peregrine Horden and Nicholas Purcell, co-authors of *The Corrupting Sea* (2000), far from undermining it, serve to elaborate it further. Where Braudel identified a fragile unity—manifest most clearly in exchange—thanks to centripetal forces at work offsetting centrifugal counterforces, the critics added further that the unity Braudel emphasized was even more fragile—that is, far from equilibrium—than he conceived. Moreover, it rested on the overall equilibrium of disparate micro-regions the internal equilibrium of which were at high risk and likely to be unstable, hence they sought a lever in their connectivities with one another thereby resulting in, as well as benefiting from, the reciprocities and overall “equilibrium” of the Mediterranean system.

Without an awareness of the common denominator constitutive of the Mediterranean unity, Braudel insisted, it would be next to impossible to comprehend the true nature of inter-civilizational relations and borders of all kinds, be they political, diplomatic or cultural. To this day, this remains a complicated issue even when the past is involved. I remember how little things can be indicative of persistent contestations over cultural spaces even very long after the naval wars actually cease and the calm of the sea is restored. Halil İnalcık as a leading historian of the Ottoman Empire was much influenced by Braudel's work.⁷ In turn, he helped shape the minds of a following generation of specialists in the field be they Turkish or otherwise. To this effect he had been a mastermind in the formation of the International Association of Ottoman Social and Economic History in 1988 based on accumulated experience since the first such congress first summoned in 1977 in Ankara. The 2005 congress of this association, to which he could not participate because of his ailing health, was held in Venice. As well as being good business partners, Venice and the Ottoman Empire had contested each other for centuries in the Eastern Mediterranean. The Ottoman Empire had taken Cyprus (1571) and Crete (1645-1669) from Venice thereby relinquishing the latter's status as an actual "maritime empire" in the Levant. In light of these historical facts, the convening of this academic congress with wide participation in Venice was a meaningful choice. Nevertheless, there was a subtler under-side to the event. The exquisite poster of the congress announced the thematic focus of the meeting in Italian and Turkish. In Italian, the theme was expressed as "*La Sublima Porta et l'egemonia del Mediterraneo tra Stati e Imperi.*" In Turkish, the theme was written as "*Devletlerle İmparatorluklar arasında Bâb-ı Ali'nin Akdeniz'de egemenliği.*"

Anyone who is versed in Italian as well as Turkish would notice that the two specifications do not coincide. The Italian version can be rendered in English as "The Sublime Porte and the Mediterranean Hegemony among the States and Empires," whereas the Turkish can be translated as "The Hegemony over the Mediterranean of the Sublime Porte among the States and Empires." The Turkish version takes for granted that a hegemony over the Mediterranean of the Sublime Porte existed while the Italian version places the Sublime Porte as one of the several rivalrous states and empires vis-à-vis the issue of asserting an exclusive hegemony over the Mediterranean. Behind the two versions are hidden the differences of opinion over the nature of the reality that existed in the first place. Unless two viewpoints were reconciled through further academic discussion and negotiation, there could be no agreement over a technically literal English translation. No wonder why the poster contained all other relevant information than the thematic focus itself in English.

Braudel belonged to the *Annales* School of historians who sought to reconcile history with (human) geography. As an historian, he was also engaged in a constructive dialogue with the social scientists of his time from which he benefitted greatly. Last but not least, he mastered the French language so well as to qualify for selection as a member to the prestigious *L'Académie française* usually staffed by the crème de la crème writers and poets of the time. Thanks to his masterful use of language, poetic insight, and his scrupulous penchant for detail⁸ as would befit a qualified novelist, he was as much a humanist in the widest sense of the term as he was an eminent and path-breaking historian.

While many scholars ventured along the direction indicated by Braudel, during the tumultuous 1960s, the presupposition of the "Western Civilization" as the one and only superior civilization was targeted. The Egyptian

7 See, Halil İnalcık, "Impact of the *Annales* School on Ottoman Studies and New Findings," *Review* 1, no. 3/4 (1978): 69-96.

8 Peregrine Horden and Nicholas Purcell, *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History* (Oxford: Blackwell, 2000), 38.

The Congress Poster

Anuar Abdel-Malek, a precursor of the Palestinian Edward Said and the Egyptian Samir Amin known for their *Orientalism*⁹ and *Eurocentrism*¹⁰ respectively, advanced his thesis of elaborating and activating “civilizational project(s)” that raised Europe’s Others to a positional parity and thereby asserted the potential plurality of civilizations.¹¹

9 Edward Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978).

10 Samir Amin, *L'Eurocentrisme: Critique d'une idéologie* (Paris: Anthropos-Economica, 1988).

11 Anuar Abdel-Malek, “Orientalism in Crisis,” *Diogenes* 44 (1963): 102-140 and “East Wind:

The “Local” Fisherman of Halikarnassus Steps into an “International” Debate

When the above intellectual engagement prompted the re-evaluation of the status of Mediterranean antiquity as a cradle of the so-called Western Civilization, the Fisherman of Halikarnassus, who had until then remained in the sidelines, if not entirely ignorant of such developments,¹² was ready to make his original contribution. He could do this thanks to his thought that had matured in isolation for over half a century, but also by distilling lessons from his life experience, not to mention the deployment of the limited literature he could lay his hand on under most unfavorable circumstances. A few years before his death, in 1969, the Fisherman addressed a letter to Louis Bayle, the secretary-general of the world think-tank, *L'Astrado*, of which he was a member. His letter was published with the title “The Sixth Continent: the Mediterranean,” and he wrote a sequel to it in 1972 that was posthumously published in 1974 as “The Eternal Youth of the Mediterranean.” These two pieces provide us with an excellent point of departure to delineate the Fisherman’s conception of the Mediterranean.

The Fisherman’s characterization of the Mediterranean as “the Sixth Continent” is quite novel indeed. Before him, many had already noted the importance of the Mediterranean Sea owing to its location at the junction of three continents. The Fisherman did not hesitate to take a major step further:

It is often stated that the shores of three continents, that is, Africa, Asia, and Europe extend along the Mediterranean. This is definitely incorrect. Believing this is believing a simple geographical illusion. Tangier, Algeria, Morocco, Tripoli, and Egypt are not Africa. Africa starts from the Great Sahara. Turkey and Syria are not Asia. Asia starts from the plateau of Iran. All these countries, together with Spain, France, Italy and Greece are neither Asian nor African but first and foremost Mediterranean...¹³

By characterizing the Mediterranean as a continent in its own right, the Fisherman accomplished a revolution of almost equal significance to that of Braudel¹⁴ who relocated the Mediterranean from the subordinate status of a backdrop or stage to history to becoming its main protagonist. Braudel proceeded from the “long sixteenth century” as he called it, to characterize the Mediterranean world as one where the rival poles of East and West, as well as North and South, had more or less established a certain balance of power, on the basis of which he had conceived the unity of the Mediterranean. The Fisherman, who in an earlier

The Historical Position of the Civilizational Project,” *Review* 1, no. 1 (1977): 57-64.

12 We do not know how ignorant the Fisherman had remained of these developments. We know that Cevat Şakir stopped over in Marseille on his way back from Oxford. We also know Marseille was the center of some such intellectual debates. Being not an academic, the Fisherman did not have the habit of citing his sources or supporting material in his writings. Hence, he may have known certain reference texts that he did not make explicit. However, from a comprehensive study of Emile Temime, we know that the interwar Marseille was host to debates and publications about the politics of Mediterranean identity. See, Emile Temime, *Un rêve méditerranéen: Des Saint-Simoniens aux intellectuels des années trente (1832-1962)* (Marseille: Actes Sud, 2002). It should not be farfetched for us to imagine that a few titles of this sort on bookstore display windows in Marseille might have attracted Cevat Şakir’s attention. He might also have heard of some such books later from his friends. The origins of the theme of “eternal youth of the Mediterranean” that the Fisherman has written about are also traceable to a French book title of the interwar period. See, Gabriel Audisio, *Jeunesse de la Méditerranée* (Paris: Gallimard, 1935) and a sequel *Sel de la Mer* (Paris: Gallimard, 1936) published as the second volume of *Jeunesse de la Méditerranée*.

13 Halikarnas Balıkcısı, “Akdeniz, Ege ve Arşipel,” *Demokrat İzmir*, July 3, 1955, reprinted in his *Arşipel* (Ankara: Bilgi Yayinevi, 1995), 73.

14 The Fisherman knew Braudel’s work well. He saw his work discussed below as improving upon Braudel’s *The Mediterranean*. See, Gökova, *Ben Halikarnas Balıkcısı*, 125.

yet formative phase of his life as Cevat Şakir had studied History at Oxford University, in reaction to what he had been taught as the philhellenic foundations of the ultimate superiority of the Western civilization,¹⁵ counterpoised himself not in the East as against the West, but in the Mediterranean as distinct from Europe and the greater West. He thereby created a rival space from which one could observe things differently. Moreover, he turned to a much earlier phase of history, one when the light came from the East or Orient.¹⁶ This was an epoch that had witnessed the birth of history and civilization only to be shortly succeeded by the antiquity.¹⁷ In this way, he could not help hinting the careful reader that the Sixth Continent had actually preceded the others and was truly the First. The Fisherman thus bypassed the merely physical-geographical definition of a continent and rested his case on a cultural definition: "Because, the Sixth Continent is not a savage world. From this point of view, it can be that it is an 'anthropogenic world'."¹⁸ Whereas other continents were divided by mountain ranges and rivers that made transportation difficult and thereby hindered their civilizational unification, the Mediterranean Sea had successfully unified its zone of influence so as to give rise to a common ancient civilization:

As many assume, the sea is not a divisive obstacle. A hundred sea miles in sea would not be as divisive as 10 km. on a mountainous terrain. The sea does not divide but unites. Mediterranean history is a proof of this case.¹⁹

Nowadays we live in a world where one speaks frequently of unification with reference to the European Union (EU), the North American Free Trade Agreement (NAFTA) zone, and what not. This contemporary phenomenon of world-wide concern with regional unifications should suggest us that these continents had been deeply divided for a very long time. If only we remember this truth, we will realize to what great extent the Mediterranean world as an exception contrasted sharply with the norm that prevailed elsewhere. In juxtaposition, during the 1960s when the bipolar world shaped by the Cold War accustomed people to conceive the state of things in general by reference to divisions, many of the Fisherman's foreign readers were unprepared to work out the logical implications of his Mediterraneanist thought. This is why when his letter aroused interest among the audience, he was invited to contribute a second piece that would open up his way of thinking. In a way befitting to a true fisherman, he described this situation by stating that "the Sixth Continent was a bait, and now the big fish [was] being caught."²⁰ In this spirit he authored his subsequent article. This tactical emphasis on his part suggests us that from his viewpoint, the conceptualization of the Mediterranean was of secondary importance no matter how original his

15 Fahri Işık, "Mavi Sürgün'ün 'Balıkçısı' ve Ege Uygarlığı," in *Ölümünün 25. Yıldönümünde Halikarnas Balıkçısı: Sempozyum Bildirileri* (Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999), 4.

16 Halikarnas Balıkçısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," in his *Altıncı Kıta: Akdeniz* (Ankara: Bilgi Yayınları, 1974), 29.

17 Braudel also tested some of his inferences from his classic study of the sixteenth-century Mediterranean with the prehistorical and ancient Mediterranean in a book he drafted in 1969. However, the book was posthumously published. See, Fernand Braudel, *Memory and the Mediterranean* (New York: Knopf, 2001).

18 Halikarnas Balıkçısı, "Balıkçı'nın Mektubu," October 25, 1969, reprinted in his *Altıncı Kıta: Akdeniz*, 17.

19 Halikarnas Balıkçısı, "Akdeniz, Ege ve Arşipel," 72.

20 The Fisherman quoted by Şadan Gökovalı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği ve Akdeniz'in Ebedi Genci," in Halikarnas Balıkçısı, *Altıncı Kıta: Akdeniz*, 10.

contribution might have been in this respect. For him what counted more was to emphasize the foundational role of Anatolian civilizations within the matrix out of which the human civilization emerged and progressed by way of the Mediterranean world. He was dedicated to this cause. In this respect, for the Fisherman, the Mediterranean emphasis was a means to familiarize outsiders to appreciating the role of Anatolian civilizations. In return, he wished the Turks to wholeheartedly embrace their truly Anatolian identity rather than tracing their legendary ethnic origins to the steppes of Central Asia. This deepening of identity he vied for was a common cause of the Blue Movement he initiated. If he wrote his autobiography as "The Blue Exile," and if Azra Erhat authored a book with the title "Blue Anatolia" (*Mavi Anadolu*),²¹ this was all evidence for deliberately tainting the natural blue color of the Mediterranean, sometimes more appropriately qualified as turquoise, to Asia Minor.²² In spite of the above tactical concern, the Fisherman's contribution to the conceptualization of the Mediterranean world loses nothing of its importance. On the contrary, thanks to his elaborations, we can better understand the nature of a Mediterranean identity as it concerns us today.

First of all, according to the Fisherman, the original smile of life²³ is being constantly renewed in the Mediterranean. As he put it: "The fertile Mediterranean is always young and lively!"²⁴ In this respect, the Mediterranean has preserved the original joy of creation all along and as such, represents a daily situation where culture has not yet alienated humans to nature. This is a persistent primordial condition. Secondly, the Mediterranean has helped nurture by way of promoting seamanship a sort of adventurism in spirit in general. In this context, the Fisherman refers to inspirational role of Odysseus. Among the very children of the Sixth Continent, the imaginary or real, spread to the world, he lists the Ionian seamen listening to the bards recite the *Épic of Gilgamesh*,²⁵ Homer²⁶ with one foot in ancient Mesopotamia and the other in Asia Minor, Odysseus, Euripides, Hippocrates, Plutarch, Dante, Columbus, Magellan, Galileo, Don Quixote and Sancho Panza, and Van Gogh, the Dutch painter riding the tempest, who painted his chair in Provence!²⁷ As this last name shows us, Mediterranean-ness is not an attribute that comes with blood but it is acquired by a specific life experience, in fact by remembering our forgotten ancestral roots:

Be that Scandinavian or from Moscow, irrespectively of from where, foreigners are moved by the beauty of the Mediterranean and become enchanted. They feel that what they see before their eyes belongs to their childhood, and they feel that because of some unfortunate and unjust circumstances they have been displaced.²⁸

21 Azra Erhat, *Mavi Anadolu* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969).

22 See, Gökovalı, *Ben Halikarnas Balıkcısı*, 138. In a similar vein, Sabahattin Eyuboğlu, in his essay on *Iliad* and Anatolia related the Turkish War of Independence to the Trojan War in order to emphasize a continuity. On this basis, he emphasized that "New Turkey" was founded not on religious or racial identities but on concepts of "homeland" and "language". See, Sabahattin Eyuboğlu, "İlyada ve Anadolu," in his *Mavi ve Kara* (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1977), 254-61. As the poet Oktay Rıfat put it, his generation learned from the Fisherman how to associate themselves with the distant Anatolian civilization and how to consider that civilization as their own past. Moreover, for the Fisherman on this point, see, Gökovalı, *Ben Halikarnas Balıkcısı*, xi and 138.

23 Halikarnas Balıkcısı, "Balıkcı'nın Mektubu," 19.

24 Halikarnas Balıkcısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," 62.

25 He took up this theme and further elaborated the connection between *The Epic of Gilgamesh* and the *Iliad* and *Odyssea* of Homer that were about some 1500 years apart. See, Gökovalı, *Ben Halikarnas Balıkcısı*, 170, and Halikarnas Balıkcısı, *Hey Koca Yurt* (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972), 287-90.

26 Halikarnas Balıkcısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," 49.

27 Halikarnas Balıkcısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," 54.

28 Halikarnas Balıkcısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," 62.

Last but not least, the Mediterranean has a distinct climate that domesticates humans. In this environment where one can survive with basic clothing throughout the year, climate is “the measure of human being.”²⁹ The Fisherman argued:

[T]ake the humans from cold climates. Settle them in the Mediterranean. After five years they will become Mediterraneans deep into the marrow in their bones. The sun, the sky, clouds, lightnings, and the sea will be much closer to them than their once native countries. Mankind is as comfortable in the Mediterranean as he is on his mother’s lap.³⁰

Further Improvisations on a Theme by the Fisherman

According to the Fisherman, the Mediterranean has a further distinguishing characteristic: “The Mediterranean that possesses a sincere and spontaneous unity meanwhile also continuously produces a prolific variety from within.”³¹ This constant state of motion and diversity demonstrates us that the Mediterranean consists of a palimpsest of seaborne geographies. The Fisherman refers to an uncommon and much broader, in fact highly original “Fertile Crescent”³² one end of which rests in Rome and the other in Carthage. This geography coincides largely with the Eastern Mediterranean of the ancient world. It was once the Mediterranean of its time in one sense, and had played as of then a formative role in the historical construction of the (Greater) Mediterranean world. We should add, as of sixteenth century, the Eastern Mediterranean has receded to the East just as Sicily and South Italy (once an important part of Greater Greece of the antiquity³³) have gradually been redefined as part of the Central and eventually Western Mediterranean. More than any other power, Venice with its maritime empire and deeply entrenched interests in the Levant shouldered the costly weight of this spatial redefinition. No wonder why Venice declined considerably in status; a fact reflected in its increasingly melancholic Baroque that rivalled those of Rome and Naples, its partners in an overall Italian decadence.³⁴ Be that as it may, in short, the (Eastern) Mediterranean of the Fisherman as defined with reference to the ancient world, and the Eastern Mediterranean as we understand it in the light of early modern and modern history, do not fully overlap.

In retrospect, by taking off from the works of Fisherman, we can elaborate the conception of Mediterranean further. The Mediterranean of the ancient world was shaped by the collision of several different originally city-state based projects. The origins of the first Mediterranean project are traceable to the Phoenicians. By starting from the Levant, they traversed the Mediterranean westward leaving behind a series of colonies they set up along the routes they had taken. These colonies were intended as much as perpetual ports of call for future periodic crisscrossing. Albeit sparsely woven, the tapestry they constituted became the first Mediterranean of historical times actually realized. A strategic stepping stone between the Levant and the western half of the sea

29 Halikarnas Balıkcısı, “Balıkcı’nın Mektubu”, 25.

30 Halikarnas Balıkcısı, “Balıkcı’nın Mektubu”, 25.

31 Halikarnas Balıkcısı, “Akdeniz’in Ebedi Gençliği,” 29.

32 The normal connotation of the phrase refers to Northeast Africa and Southwest Asia, but more specifically, Lower Egypt on the Nile is on the one end and the Persian Gulf on the other, therefore delineating in addition the coastal parts of geographical Syria and the riverine Mesopotamia.

33 *De la Grèce à Rome: Tarente et les lumières de la Méditerranée*, Exhibition catalogue. Saint-Mour-des-Fosses: Éditions Sépia, 2009.

34 See, Fernand Braudel, *Le Modèle italien* (Paris: Flammarion, 1994).

was the colony of Carthage that quickly outgrew its initial role and eventually challenged Rome. Nevertheless, the Phoenician construct did not penetrate beyond the coastal areas in general, and remained much less effective in the northern part of the Eastern Mediterranean in particular.³⁵ From a different viewpoint, this sub-geography was spared for the Greeks who followed in the footsteps of the Phoenicians for doing more of the same but by concentrating their efforts in a different direction. The latecomer Greeks had to take the Phoenician Mediterranean for granted, and looked elsewhere for their expansion. This second Mediterranean project, spread over Sicily and South Italy, but also in the Black Sea world³⁶ that became a target of colonization by Ionian cities led by Miletus,³⁷ only to include ultimately ports on the northern half of the Western Mediterranean such as Marseille first set up as Massilia by Phokaia (Foça) in western Asia Minor. In this Greek-based Mediterranean project, Black Sea was conceived as an integral part of the Mediterranean world, whereas the western half of the Mediterranean was conceived as far more marginal,³⁸ in fact, a kind of early Wild West. Shortly, the Mediterranean as we understand now had never been fully integrated under Greek domination thus becoming a Greek lake.³⁹ The Phoenician and Greek Mediterraneans co-existed side by side and they were more complementary (in making up loosely a Great Mediterranean) than being rigidly separated⁴⁰ and self-contained substitutes in a constant state of rivalrous competition. Nevertheless, centrifugal tendencies were at least as strong as centripetal ones, if not more. What Rome accomplished was to subjugate the Wild West, vanquish its only rival Carthage, and using its power-base in the Western Mediterranean along with its central strategic location, to conquer the Eastern Mediterranean and the Black Sea world.⁴¹ The Roman project of the Mediterranean evolved into an all-inclusive imperial project. The Roman Empire thus became simultaneously a Mediterranean Empire.⁴² This is an exceptional case in history insofar as a single empire ruled over all the shores of the Mediterranean and, in fact, much more, during its prime time. The *mare nostrum* project of Rome is therefore the largest Mediterranean project actually come true in history. It is one and only in this respect. With its uniform monumental ruins surviving all along the Mediterranean that attest to its unity, it strikes the visitor even today as an exceptional and magnificent accomplishment. Even so, for those of us who are more excited by the diversity attribute and horizontal connectivities and dialogue thereof that the Mediterranean cultivates as well as the multiple exchanges among peoples it facilitates, Rome falls short of offering

35 See M. E. Aubet, "Les Phéniciens dans le Bassin méditerranéen," in *La Méditerranée des Phéniciens de Tyre à Carthage*. Exhibition catalogue, Institut du monde arabe (Paris: SOMOGY Éditions d'Art, 2008), 38-47.

36 See, Irad Malkin, "Networks and the Emergence of Greek Identity," in *Mediterranean Paradigms and Classical Antiquity*, ed. Irad Malkin (London: Routledge, 2005), 56-74.

37 The Fisherman noted that the Anatolian city of Miletos set up along the Mediterranean and Black Sea, even on the Atlantic coastline of Spain more than eighty settlements. See, Halikarnas Balıkcısı, *Anadolu'nun Sesi* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1971), 104.

38 Bora Ercan, *Odysseus Adaları: Bir Akdeniz Yolculuğu* (İstanbul: Paloma, 2008), 98.

39 Braudel, *Memory and the Mediterranean*, 225.

40 Alain Bresson, "Ecology and Beyond: The Mediterranean Paradigm", in *Rethinking the Mediterranean*, ed. W. V. Harris (Oxford: Oxford University Press, 2005), 101-2.

41 That the Roman victory over Hannibal, if not over Carthage, was far from complete is best attested by the remnants of Hannibal's campaign that have passed the test of time and survive in ruins as well as numerous names as depicted in a spectacular contemporary travel account tracing the footsteps of the ingenious general. See, Paolo Rumiz, *L'ombre d'Hannibal* (Paris: Gallimard, 2012).

42 Horden and Purcell, *The Corrupting Sea*, 23.

us an inspiring model today as it did to the notorious “Third Rome” of the socialist-gone-berserk Benito Mussolini of the interwar period.⁴³

After the fall of the Roman Empire, the fault lines of this artificially imposed unity were quickly reactivated. Hence the Mediterranean came to disclose its characteristic vibrant diversity once again. One major contribution the Fisherman made to the conception of the Mediterranean is precisely in this respect.⁴⁴ As we saw above, the Fisherman was an intellectual who articulated his impressions and thoughts in the light of his daily living experience in the first place. After having spent so many years in Bodrum, he could easily differentiate the Mediterranean and the Aegean in his sight as well as in his mind, at a time when the distinction was far from clear to many a scientist and academic. In a letter dated June 10, 1958 to his companion, Azra Erhat, he speaks of his intention to write a book in English entitled as “*Aegean World*.”⁴⁵ Hence he was already well aware that the Aegean constituted almost a separate world within the Mediterranean. In another letter, he addressed to Erhat, dated November 1, 1958, he expressed his desire to know what she thought about “this Mediterranean-Aegean issue”.⁴⁶ In this book, the Fisherman conceives a separate part with its own title, “The History of the Aegean Sea during the Classical Period.”⁴⁷ By so doing, he defines the Aegean as a historical “unit of analysis” just as Braudel had done with the Mediterranean. In this way, he replicates Braudel’s achievement but with respect to the Aegean sub-unit. This is yet another “first” by the Fisherman. He informs us that the ancient Egyptians characterized the Aegeans as “the people inhabiting the heart of the sea,” and the name of the sea might have originated in a very old local language from a latent meaning such as “the Ancient Sea” or the “the Sea of the Ancients.”⁴⁸ It is no meager achievement to realize that the Aegean, by virtue of its relatively autonomous and self-contained transportation-friendly geography, had indeed been a privileged sea in its own right, constitutive of the Mediterranean then yet to be made. He went further. The Levant-centered Eastern Mediterranean could play such an important role in the making of the Mediterranean world because the Aegean was a sea of almost infinitely many islands:

It is there [in the Aegean] that the Mediterranean belongs most to the Mediterranean; it becomes the Mediterranean to the utmost degree. There the sea and the shore interpenetrate so much so that becomes almost impossible to distinguish where the land ends and where the sea starts. It is a madness of gulfs, small bays, promontories, peninsulas and islands.⁴⁹

Truly, neither in the Black Sea nor in the Western Mediterranean there exists a comparable sea of archipelagos. If there is no second Mediterranean in the

43 See, Franco Cassano, *Southern Thought and Other Essays on the Mediterranean* (New York: Fordham University Press, 2012), 12-31 and Iain Chambers, *Mediterranean Crossings: The Politics of an Interrupted Modernity* (Durham, NC: Duke University Press, 2008), 145. For a Mediterranean that could inform an all-embracing and tolerant European project rather than remain subservient to it, see, Predrag Matvejevitich, *La Méditerranée et l’Europe* (Paris: Fayard, 2005).

44 Unfortunately, this contribution has not been fully recognized and there exists a state of confusion concerning what the Fisherman actually meant. See, Levent Zoroğlu, “Akdeniz ve Halikarnas Balıkçısı,” in *Ölümünün 25. Yıldönümünde Halikarnas Balıkçısı: Sempozyum Bildirileri* (Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999), 6.

45 Azra Erhat, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı* (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976), 131.

46 Erhat, *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*, 157.

47 Halikarnas Balıkçısı, *Anadolu’nun Sesi*, 113-119.

48 Gökova, *Ben Halikarnas Balıkçısı*, 86. For an alternative explanation of the name of the sea that emphasizes the nature of its frequent waves in relation with the Greek word “aiges,” see, Ercan, *Odysseus Adaları*, 42-43.

49 Halikarnas Balıkçısı, “Balıkçının Mektubu”, 17-18.

world,⁵⁰ there is also no second Aegean within the Mediterranean, and hardly anything coming close to it in the world.⁵¹ If humans in our geography have gradually been transformed into Mediterraneans, this has been largely due to their attraction by the lure of the sea working its effects through these chains of islands.⁵² The Fisherman depicted poetically the advent of the humans from the mainland to the islands:

A few Mediterraneans stopped their rigged horse-carriages. They whipped their animals away and left their carriages behind in order to ride their boats. They harnessed the blue winds from the sky to their boats and tied them fast... When there was no wind, they rowed. Because of either fog or anything else, if at night, they could not see the shore some fifteen miles away, they turned their boats to the smell of oregano, thyme, gorse, and orange blossom coming from the land and reached their homes.⁵³

In this favorable environment, the Carians marveled in boat-building while the Phocaeans led others by a wide margin in the fields of anchor and sailcloth making.⁵⁴ Be that as it may, the Fisherman's Aegean sub-identity lying beneath his Mediterranean identity enriched him all the more. It was not only the result of an exile—forced or voluntary—in Bodrum but had deep Cretan roots in a childhood and family tree. Both for the Fisherman, the quintessential Mediterranean, and for the Mediterranean civilization he taught us, in the beginning was Crete. Let us recall that Homer, the poet of the Aegean, described Crete as “island in the middle of the wine-colored sea.”⁵⁵ For the Fisherman much inspired by Homer, Crete was the cradle of Mediterranean civilization: “Yes, the Island of Crete, is unquestionably the hearth of the Mediterranean”⁵⁶ because

50 The epigraph Braudel used for his *The Mediterranean* dated from a book named *The Naturall and Morall Historie of the East and West Indies* by Joseph Acosta, published in English translation in 1604, and attested to the uniqueness of the Mediterranean: “To this day they have not discovered at the Indies any mediterranean sea as in *Europe, Asia* and *Afrikke*.” [Spelling errors are in the original] (Jacosta quoted in Braudel, *The Mediterranean*, vol. I, 5. Braudel was of the same opinion. Scholars inspired by Braudel have applied with considerable success his analytical scheme developed for the Mediterranean to domains as disparate as the Atlantic Ocean, Baltic, the Black Sea, the Red Sea, the Indian Ocean and the Sea of China. For some examples, see, Barry Cunliffe, *Facing the Ocean: The Atlantic and its Peoples* (Oxford: Oxford University Press, 2001); K. N. Chaudhuri, *Trade and Civilisation in the Indian Ocean* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985); Alexis Wick, *The Red Sea* (Oakland, CA: University of California Press, 2016); Georges I. Bratianu, *La Mer Noire des origines à la conquête ottoman* (Rome & Munich: Societas Academica Dacoromana, 1969); Eyüp Özveren, “The Black Sea World as a Unit of Analysis,” in *Politics of the Black Sea*, ed. Tunç Aybak (London: Tauris, 2001), 61-84. The Braudellian metaphor has also been extended to the Sahara! See, David Abulafia, “Mediterraneans,” in *Rethinking the Mediterranean*, ed. W. V. Harris (Oxford: Oxford University Press, 2005), 75. The ultimate verdict on the uniqueness of the Mediterranean remains to be delivered but the more general explanatory relevance of the analytical framework cannot be denied.

51 Bresson, “Ecology and Beyond: The Mediterranean Paradigm”, 95.

52 Cem Biçer, our friend and an experienced skipper, once recounted to us how the Muğla-centered Aegean had no counterpart in all Mediterranean because it came with a variety of alternating winds indispensable for sailing. He noted that the Dalmatian coastline, another favorite of yacht captains, was characterized by predominance of a uni-directional wind, which obliged sailors to depend on motor-force for extended time periods when advancing in the opposite direction. Unpleasant as it is now for leisure boat captains, it was a real obstacle on the way of ancient sailors who had no other option but rowing when the sails failed.

53 Halikarnas Balıkcısı, “Akdeniz’in Ebedi Gençliği,” 30.

54 Halikarnas Balıkcısı, *Anadolu’nun Sesi*, 101.

55 Halikarnas Balıkcısı, “Akdeniz’in Ebedi Gençliği,” 39.

56 Halikarnas Balıkcısı, “Balıkçı’nın Mektubu,” 22.

"the famous great sea civilization of the world, the Minoan civilization, was created here."⁵⁷ The Fisherman, who did not give up making this emphasis in various contexts, also spelled out the connection between Crete and his family tree: "Despite myself being a Cretan [...], I would not want others to think that everything belonged to Crete. But, the greatest share in the Mediterranean reality goes to the Minoan civilization."⁵⁸

Conclusion

At a time when the knowledge of the Mediterranean was being shaped, the Fisherman of Halicarnassus thus developed his own position and original thought that entailed a universal contribution he based on his life experience. His thoughts were never frozen as is the case with some strictly academic works. They reflected his enthusiasm and heartbeat, if I may say, his "eternal youth." He was well aware of this peculiarity, only he preferred as early as 1954 to trace it not to his character but to that of his subject-matter, be that Anatolia or the Aegean, or the Mediterranean that defied any organized presentation by narration.⁵⁹ His words, phrases, sentences, ultimately long paragraphs rebelled against the taken-for-granted spelling conventions and grammar rules. Frequently he rushed to write, so much so, as to divide up his material into smaller pieces or sub-units; a sign of his compelling anxiety to reach his conclusions. It is as if, once printed, his narrative remains unstable and ready to move on even on paper. This is because he put his lifeblood into what he wrote. He took sides with Dionysus whenever he was faced with the option of rallying with Apollo.⁶⁰ In this respect, having once translated *Carmen*, and having been a great admirer of the music of George Bizet, he was also as Mediterranean as Friedrich Nietzsche, who parted ways with Richard Wagner's aesthetics and insisted that classical music waited to be Mediterraneanized.⁶¹ The Dionysian writings of the Fisherman ultimately came to reflect the mirror-image of the Mediterranean Sea itself making waves, constantly in motion but of different rates, occasionally becoming hostage to tempests, only to have their peace restored temporarily, before a thunderstorm broke out. These storms were obviously as much in his hot-blooded temper as they were in the Mediterranean environment.

Bibliography

- Abdel-Malek, Anuar. "East Wind: The Historical Position of the Civilizational Project." *Review* 1, no. 1 (1977): 57-64.
- Abdel-Malek, Anuar. "Orientalism in Crisis." *Diogenes* 44 (1963): 102-140.
- Abulafia, David. "Mediterraneans." In *Rethinking the Mediterranean*, edited by W.V. Harris, 64-93. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Amin, Samir. *L'Eurocentrisme: Critique d'une idéologie*. Paris: Anthropos-Economica, 1988.
- Aubert, M. E. "Les Phéniciens dans le Bassin méditerranéen." In *La Méditerranée des Phéniciens de Tyre à Carthage*. Exhibition catalogue, Institut du monde arabe, 38-47.

57 Halikarnas Balıkcısı, "Akdeniz'in Ebedi Gençliği," 30.

58 Halikarnas Balıkcısı, "Balıkcı'nın Mektubu," 25.

59 Gökovalı, Ben Halikarnas Balıkcısı, 1.

60 The Fisherman and his friends Sabahattin Eyüboğlu and Azra Erhat, as well as the early Blue Voyagers in their company, elaborated this aesthetic dichotomy further so as to apply it also to Anatolian architecture. In the İsabey Mosque in Selçuk that was completed in 1375 by a Damascene master architect of the name Ali, they identified this aesthetic principle at work because Ali had joyfully and playfully incorporated marbles and stones from the ruins of Ephesus. See, Gökovalı, Ben Halikarnas Balıkcısı, 168.

61 See, Friedrich Nietzsche, *The Works of Nietzsche*, Vol. XI: *The Case of Wagner; The Twilight of the Idols; Nietzsche Contra Wagner; The Antichrist*, trans. Thomas Common (New York: The Macmillan Company, 1924).

- Paris: SOMOGY Éditions d'Art, 2008.
- Audisio, Gabriel. *Jeunesse de la Méditerranée II: Sel de la mer*. Paris: Gallimard, 1936.
- Audisio, Gabriel. *Jeunesse de la Méditerranée*. Paris: Gallimard, 1935.
- Bratianu, Georges I. *La Mer Noire des origins à la conquête ottomane*. Rome & Munich: Societas Academica Dacoromana, 1969.
- Braudel, Fernand. *Memory and the Mediterranean*. New York: Knopf, 2001.
- Braudel, Fernand. *Le Modèle italien*. Paris: Flammarion, 1994.
- Braudel, Fernand. *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. London: Fontana, 1972.
- Bresson, Alain. "Ecology and Beyond: The Mediterranean Paradigm." In *Rethinking the Mediterranean*, edited by W.V. Harris, 94-114. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Cassano, Franco. *Southern Thought and Other Essays on the Mediterranean*. New York: Fordham University Press, 2012.
- Chambers, Iain. *Mediterranean Crossings: The Politics of an Interrupted Modernity*. Durham, NC: Duke University Press, 2008.
- Chaudhuri, K. N. *Trade and Civilisation in the Indian Ocean*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- Cunliffe, Barry. *Facing the Ocean: The Atlantic and its Peoples*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- De la Grèce à Rome: Tarente et les lumières de la Méditerranée*, Exhibition catalogue. Saint-Mour-des-Fosses: Éditions Sépia, 2009.
- Ercan, Bora. *Odysseus Adaları: Bir Akdeniz Yolculuğu*. İstanbul: Paloma, 2008.
- Erhat, Azra. *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976.
- Erhat, Azra. *Mavi Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.
- Eyuboğlu, Sabahattin. "İlyada ve Anadolu." In *Mavi ve Kara*, 254-61. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1977.
- Gökova, Şadan. *Ben Halikarnas Balıkcısı: Doğdum, Sevdim, Öldüm*. Ankara: TUREB, 2014.
- Halikarnas Balıkcısı. "Akdeniz, Ege ve Arşipel." In *Arşipel*, 69-74. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.
- Halikarnas Balıkcısı. "Akdeniz'in Ebedi Gençliği." In *Altıncı Kıta: Akdeniz*, 29-62. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Halikarnas Balıkcısı. "Balıkcı'nın Mektubu." In *Altıncı Kıta: Akdeniz*, 17-26. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Halikarnas Balıkcısı. *Mavi Sürgün*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.
- Halikarnas Balıkcısı. *Hey Koca Yurt*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972.
- Halikarnas Balıkcısı. *Anadolu'nun Sesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1971.
- Horden, Peregrine and Nicholas Purcell. *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*. Oxford: Blackwell, 2000.
- İnalçık, Halil. "Impact of the Annales School on Ottoman Studies and New Findings." *Review* 1, no. 3/4 (1978): 69-96.
- İşık, Fahri. "Mavi Sürgün'ün 'Balıkcısı' ve Ege Uygarlığı." In *Ölümünün 25. Yıldönümünde Halikarnas Balıkcısı: Sempozyum Bildirileri*, 4-5. Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- Malkin, Irad. "Networks and the Emergence of Greek Identity." In *Mediterranean Paradigms and Classical Antiquity*, edited by Irad Malkin, 56-74. London: Routledge, 2005.
- Matvejevitch, Predrag. *La Méditerranée et l'Europe*. Paris: Fayard, 2005.
- Matvejević, Predrag. *Mediterranean: A Cultural Landscape*. Berkeley, CA: University of California Press, 1999.
- Nietzsche, Friedrich. *The Works of Nietzsche, Vol. XI: The Case of Wagner; The Twilight of the Idols; Nietzsche Contra Wagner; The Antichrist*. Translated by Thomas Common. New York: The Macmillan Company, 1924.
- Noonan, İsmet Kabağaçlı. *Halikarnas Balıkcısı'nın Kızından Anılar Akın Akın*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2009.
- Özveren, Eyüp. "The Black Sea World as a Unit of Analysis." In *Politics of the Black Sea*, edited by Tunc Aybak, 61-84. London: Tauris, 2001.
- Pirenne, Henri. *Mohammed and Charlemagne*. New York: Meridian Books, 1957.
- Rumiz, Paolo. *L'ombre d'Hannibal*. Paris: Gallimard, 2012.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Pantheon Books, 1978.
- Temime, Emile. *Un rêve méditerranéen: Des Saint-Simoniens aux intellectuels des années trente. 1832-1962*. Marseille: Actes Sud, 2002.
- Wick, Alexis. *The Red Sea*. Oakland, CA: University of California Press, 2016.
- Yapıcı, Merve İrem. "Bir Akdeniz Tarihçisi: 'Fernand Braudel'." *Doğu Batı* 34 (2005): 183-199.
- Zoroğlu, Levent. "Akdeniz ve Halikarnas Balıkcısı." In *Ölümünün 25. Yıldönümünde Halikarnas Balıkcısı: Sempozyum Bildirileri*, 6-7. Antalya: T.C. Antalya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999.

An aerial photograph of a city square, likely in Istanbul, featuring a central clock tower and a large palm tree. The square is paved with a grid pattern and surrounded by modern buildings and a hillside in the background. The entire image is overlaid with a blue tint.

Araştırma / Research

İzmir ve Atina'dan İki Gölge Oyunu Ustası: Altıok ve Spatharis'in Anlattıkları

Peri Efe*

Özet

Yunanistan'da Karagiozis'in tarihini yazarken başvuru olan önemli kaynaklardan biri ustaların anılarıdır. Başta hayatını kaleme alan tek hayali olan Sotiris Spatharis'in anıları olmak üzere birçok gazetede, dergide ve bilimsel çalışmada hayalîler hakkında bilgilere ve onların anlattıklarına rastlamak mümkün. Ayrıca Yunanistan'daki gölge tiyatrosunun gelişmesinde ve yerleşmesinde rol oynamış belli başlı ustalarla yapılmış söyleşiler kaydedilip bir arşiv oluşturulmuştur. Türkiye'de ise bu alanda büyük bir boşluk vardır. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde Karagözcüler hakkında bilgi bulmak zordur. Yunanistan'la karşılaştırıldığında mevcut bilgiler azdır ve çok dağınıktır. Geleneği ve değişimi bu yaşam öykülerine bakarak görmek zordur. Bu yazı aynı yıllarda yaşamış ve çalışmış olan İzmir'de Karagöz oynamış Hayrettin Altıok ile Yunanistan'ın meşhur Karagiozis ustalarından Sotiris Spatharis'in anlattıklarını yan yana getirip Karagöz/Karagiozis oynatmanın farklı coğrafyalarda nasıl bir toplumsal algıyla karşılandığını göstermeye çalışıyor.

Anahtar sözcükler: Karagiozis ve Karagöz, toplumsal algı, yaşam öyküsel kaynaklar, gelenek ve değişim, karşılaştırmalı ve ülkeler arası inceleme

Abstract

Two Shadow Game Masters from Izmir and Athens: Testimonies of Altıok and Spatharis

Recollections of master shadow players are referred to as significant sources for writing the history of Karagiozis in Greece. Besides Sotiris Spatharis, who wrote and published his recollections, information about, and accounts by shadow masters are available in various newspapers, magazines, and scientific articles. There is also an archive of recorded interviews with major masters that contributed to the development and "nationalisation" of the shadow theatre in Greece. The traditional shadow theatre in Turkey, however, is poorly documented. Knowledge about the masters of both Ottoman and Republican periods is scarce and fragmentary. Informed by the recollections of Sotiris Spatharis and his contemporary Hayrettin Altıok, who lived and worked as Karagöz-player in Izmir, this article aims at exposing the respective social perceptions of the career of shadow theatre in Greece and Turkey.

Keywords: Karagiozis and Karagöz, social perception, biographical sources, tradition and change, comparative and cross national research

* Viyana Üniversitesi, Bizantinistik ve Çağdaş Yunan Çalışmaları Bölümü

Yunan gölgesi Karagiozis'in geçmişi yazılırken en büyük dayanaklardan biri de hayalilerdir. Bir bütün halinde derli toplu yazılmış tek bir anı kitabı olmasına karşın, 1930'lardan günümüze kadar birçok araştırmada da ustalarla yapılmış konuşmaları bulmak mümkün.

Karagöz çalışmaları açısından ise benzer bir durumdan bahsetmek pek mümkün değil. Elimizde hayalî Sotiris Spatharis'in kine benzer anı yazımı bulunmadığı gibi, ustalar hakkında yapılmış çalışmalar bulmak da zor.¹ Sanırım işe dağınık halde bulunan anlatıları toplamakla başlamalıyız. Bu yazıda dergi sayfaları arasında bulduğum bir karagözcünün hikâyesini, aynı tarihlerde yaşamış ve çalışmış bir karagiozisçinin anlattıklarıyla yan yana koymaya ve oyunun toplumsal algıdaki benzerliklerini vurgulamaya çalışacağım.

İzmir ve çevresinde karagözcülük yapan Hayalî Hayrettin Altıok'un *Yeni Adam* dergisine yollayıp yaşamakta olduğu zor durum için yardım istediği mektubu, derginin 2 Eylül 1943 tarihinde çıkan 453. sayısında yer alıyor. Altıok, "Nasıl Karagözcü Oldum" başlığı ile basılan mektubunda çocukluğunu, Karagöz'le nasıl tanıştığını, oynamaya nasıl başladığını, ustalarını, nerelerde hangi oyunları oynattığını anlatıyor. Ve kendisine Halkevleri'nde çalışma fırsatının verilmesini istediği bu yardım çağrısının yerine ulaşabilmesi için de meslek hayatı ile ilgili önemli bilgiler veriyor. Türkiyeli hayalîlerin meslek hayatlarıyla ilgili kendi ağızlarından anlatılar sayıca az ve dağınık durumda olduğundan Altıok'un verdiği çok ayrıntılı olmayan bilginin özel bir önemi var. İstanbul dışında, İzmir ve çevresinde oynatılan Karagöz hakkında bilgi verdiği için de ayrıca dikkate değer. Altıok'un bu mektubunu kendi anılarını bir kitap olarak yayınlayan yegâne karagiozisçi Sotiris Spatharis'in anlattıkları² ile yan yana getirerek hayal oyunu ustalığının farklı coğrafyalarda da olsa kimler tarafından ve hangi koşullar altında yapıldığını göstermeyi amaçlıyorum.

Birisi İstanbul doğumludur, İzmir ve havalisinde Karagöz oynatır. Diğeri Atina'nın varoşlarında yaşamasına rağmen esas olarak Atina merkezinin değil, civarının ve taşranın karagiozisçisidir. İki hayalînin yaşam süreleri örtüşüyor. Spatharis 1888 ya da 1892'de Santorini'de doğmuş. Altıok ise 1898'de İstanbul Tophane'de bulunan Kadirler Yokuşu'nda dünyaya gelmiş. Babası bahriye zabiti olan Altıok Karagöz'le ilk kez altı yaşında, sünnet düğününe çağrılan hayalînin oynattığı oyun sayesinde karşılaşır. Kendi tabiriyle "o zamandan beri Karagöz oyununa adeta âşık" olur. Ramazan gelince nerede Karagöz oynatılırsa oraya gider ve giriş parası olan 1 kuruşu babasından alabilmek için oruç tutar. Top atınca "baba, orucumu sana sattım, kabul ettin mi?" diye sorar, babası da kabul etti diyerek para verir: "Babam teravihe, ben koşu Karagöz'e!"

Ramazan sonlanırken yaşlılar Ramazan bitiyor diye üzülür, o ise 11 ay Karagöz'süz kalacağına üzülmemektedir.

Bakkaldan aldığı karton tasvirlerle arkadaşlarına evin bodrumunda Karagöz oynatmaya başlar. Annesinden "başımıza Karagözcü mü olacaksın" diye yediği dayanın haddi hesabı yoktur.

Spatharis'le toplumsal kökenleri açısından benzerlikleri azdır. Altıok'un babası devlet memurudur. Buna karşılık Spatharis'in babası Akropolis'te çalışan bir işçidir. İnşaatta geçirdiği bir iş kazası sonucu sakat kalınca yanına oğlu Sotiris'i de alarak dilencilik yapmak üzere dolaşmaya başlar. O günleri şöyle anlatır Spatharis:

1 Hayalîlerle konuşarak hazırlanan çalışmalara örnek için bkz. Hale Babadoğan, "Understanding the Transformations of Karagöz" (Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2013).

2 Sotiris Spatharis, *Απομνημονεύματα και η τέχνη του Καραγκιόζη* (Atina: Agra, 2010). Bu anılar ilk kez 1960 yılında Atina'da yayımlandı ve günümüze kadar birçok yeni baskısı yapıldı. Türkçede ilk kez 2015 yılında basıldı. Bkz. Sotiris Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, çev. Peri Efe (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015).

O zamanlar hastalıklı, aç ve yalınayak olan ben, babamın elinden tuttum ve dilenmeye çıktık. Her gün Atina'nın bir mahallesinde dolaşıyorduk. Bazı bazı turneye de çıkıyorduk, taşrada dolaşıyorduk. Bu yüzden ben, küçük Sotiraki çok görmüş geçirmişimdir, Atina'nın bütün sokaklarını bilirim.³

Annesi ise evlere çamaşır yıkamaya gider. Spatharis ailesi Atina'nın bir kenar mahallesinde yaşar. Altıok'un çocukluğu ise Tophane'de, Taksim ve Suriçi gibi merkezlere yakın bir semtte geçer. Küçük Sotiris'in Karagiozis gösterilerine girmeye yetecek parası olmadığı için onun yerine arkadaşları para verir, bazen de bir komşu kadın yardım eder. Parasızlıktan içeri giremediği de olur, o zaman da oyunun sonuna kadar kapıda bekler. Toplumsal olarak en alt kesimden gelen Spatharis resmî bir eğitimden geçmemiştir, dönemin çoğu karagiozisçisi gibi okuması yazması yoktur. Hayrettin Altıok ise askerî rüştiye ve zabıt mektebine kadar okur, ama hastalanınca iki yıl devam edemez ve okuldan çıkarılır.

Sınıfsal kökenlerinin farklılığına rağmen ailelerinin Karagöz/Karagiozis oynatmalarına verdikleri tepki çok benzerdir. Oğlunun bir Karagiozis gösterisine gittiğini öğrenen annesi, Sotiris geç vakit eve döndüğünde ona iyi bir sopa atar. Bir yandan oğlunu döverken bir yandan da kendi saçlarını yolduğunu anlatır Spatharis.⁴ *Anılar*'ında bu konuya sık sık değinir, zira hayatının değişik dönemlerinde farklı kişilerin, başta kendi babası, kayınpederi olmak üzere mesleğini aşılamasıyla sık sık karşılaşacaktır. Burada ilginç olan, başka toplumsal gruplara ait bu iki ailenin, çocuklarına Karagöz'ü/Karagiozis'i uygun bulmamaları ve onların gözünde bu oyunun itibarının olmamasıdır. Spatharis, oyunun ve oynatıcılarının toplumun gözünde neden itibarsız olduğunu açıklamaya gereği duyar, zira bu durum yaygındır ve hayli sıkıntısını çekerler. Ona göre bunun sebebi daha çok karagiozisçilerin az çok suç buluşmaları, alkole düşkünlükleri, toplumun kenarında yaşamalarıdır.⁵

Altıok'un babası ölünce ve bir süre sonra da evleri yanınca ailecek hayatın daha ucuz olduğu ve daha kolay iş bulunan İzmir'e göçerler. Altıok, 1. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda bir gün kabadayıları ve kendine özgü zorlu hayatıyla meşhur Eşrefpaşa'da dolaşırken, bir tatlıcı dükkânının köşesinde kurulu bir Karagöz perdesi görür. Karagöz ve Hacivat tasvirleri perdede asılı, hazır durumdadır, peş tahtasında da mumlar vardır. Yani bu, Karagöz oynatılan canlı bir perdedir. Dükkândakiler perdenin Mücellit Mehmet Efendi'ye ait olduğunu söyler. Altıok küçükken kendisinin de Karagöz oynattığını anlatınca, dükkânı kapatıp kenkleri çekerler ve kendisinden onlara da Karagöz oynatmasını isterler. Oynattığı anları "Dışardan seyirci, içerden ben gülüyorum" diye anlatır. Seyredenler onun Karagöz'ünü çok beğenir. Perdenin esas ustası Mehmet Efendi'ye kendisinden şöyle bahsettiklerini yazar Altıok: "Usta bugün buraya Hayri isminde bir arkadaşımız geldi. Karagöz oynattı, senden daha çok güldürdü." Usta Mehmet Efendi de Ramazan zamanı ihtiyacı olduğundan kendisini çağırarak yardımlığını yapmasını önerir. Ramazandan sonra da civar köylere giderler hayal oynatmaya. Altıok bu "sanatkâr arkadaş"tan çok şeyler öğrendiğini yazar.

Spatharis ise dönemin ustalarından Theodoretos'un yanına ücret almadan yordak olarak girer. Spatharis'in yardımlığa daha genç yaşında başladığı anlaşıyor. İki metin arasında dikkat çeken bir fark "usta" ile ilişkileridir. Spatharis için kendisinden önceki ustalar, kendi ustası ve onun onayı önemliken, Altıok bu ilişkinin altını çizmez, ayrıca sanki usta kelimesini kullanmamaya da önem verir. Bunun bir sebebi karagözcülere yardımlık etmek için yaşının büyük olması olabilir.

3 Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 6.

4 Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 8.

5 Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 21.

Burada Eşrefpaşa Mahallesi ve simgeledikleri üzerinde durmak gerekir. Karagiozis'in 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında Atina'nın kabadayıları ve kendine has yaşam kültürü ile bilinen kenar semtlerinde, liman bölgelerinde oynanan bir oyun olduğu, Karagiozisçilerin bir kısmının da bu dünyadan geldiği yahut bir şekilde bu dünya içinde yaşadığı ile ilgili bilgilere birçok yerde olduğu kadar Spatharis'in anılarında ve Andonis Mollas gibi ustaların anlattıklarında da rastlıyoruz. Her iki usta o dünyadan evlenerek koptuklarını, "kuruldıklarını", söyler. Bu konuda en kapsamlı kitabı yazmış olan İlias Petropulos benzer bir durumun rembetlerde de görüldüğünü belirtiyor.⁶ Yunan gölge tiyatrosu tipleri arasında ise Stavrakas ya da Stavrakis adındaki külhanbeyi tasviri tespihi, yumurta topuklu ayakkabıları, kuşağı, kuşağına sokulmuş kaması, uzun burulmuş bıyıkları, yalancı benleri, ellerindeki dövmesi ve Karagiozis'in kine benzer uzun ve çok eklemli eli ile Petropulos'un⁷ anlattığı Atina'nın, Pire'nin, Sira'nın kenar mahallelerinde yaşayan kabadayılarının sadece giyim kuşamını değil, konuşma tarzını ve tipik hareketlerini de perdede yansıtır.

Gölge tiyatrosunun bu "marjinal" mekânlarda oynanması, seyredilmesi oyunların özellikleri açısından da üzerinde durulması gereken bir nokta. Altıok Eşrefpaşa'da yaşamıyor, ancak orada Karagöz oynattığını anlıyoruz; mektubu yazdığı zaman oturduğu semt Karantina. Bunlar, İzmir'in kabadayıları, "yumurta topuklu külhanbeyleri", onlara ait mekânları, mahalle hayatları ve haklarında anlatılan hikâyelerle tanınan semtler.⁸ Altıok bu konuda bir bilgi vermemesine rağmen mektubunda ismi geçen bu iki semt dolayısıyla konuya dikkat çekmek istedim.⁹

Altıok askerdeyken de Karagöz oynatmaya devam eder. Spatharis de onun gibidir, savaş döneminde geçen askerliğine ve bu sırada oynattığı Karagiozis'e uzunca bir bölüm ayırmıştır anılarında.

Altıok askerden döndüğünde ustası Mücellit Mehmet Efendi ölmüştür; takımları ve perdesi kendisine geçer. Perdenin arkasında artık usta olarak o Karagöz oynatmaya başlar. Kendisinin bir yoldaşı var mıdır, bu konuda bilgi vermez. İzmir'de meşhur olan "hayal-i şehir" Hacı Bahattin Efendi ismindeki bir başka usta, Altıok'u gizlice seyrederek ve yanına çağırır. Çok eksikleri bulunduğunu ama yetenekli de olduğunu anlatarak, kendi yanında yordaklık yaparsa iyi bir sanatkâr olacağını söyler. Altıok bu teklifi hemen kabul eder ve "birçok yıllar" onunla çalışır. Bir süre sonra kendi deyişiyle boynuz kulağı geçmiştir. Bütün *kâr-ı kadim*¹⁰ oyunları öğrenmiştir. Artık sünnet düğünlerine, özel eğlencelere onu çağırılmaya başlamışlardır.

Yordaklar, perde arkasının "şimdi"si için olduğu kadar oyunun tür olarak geleceği açısından da yaşamsal önemdedir. Spatharis kitabında olgunlaşan ya da bir an evvel kendi perdesinin arkasına geçmek isteyen yordaklarla ilgili bir-

6 İlias Petropulos, *Υπόκοσμος και Καραγκιότζης* (Atina: Grammata, 1978), 91.

7 Petropulos, *Υπόκοσμος και Καραγκιότζης*, 69.

8 Önder Şenyapılı, Eşrefpaşa'daki Merkez Kırathanesi'nin 2005 yılındaki son sahibi Nazım Günay'ın müşterilerini anlatışından şöyle bahsediyor: "'Burası Eşrefpaşa'nın en eski kahvesi olduğu için, eski kuşaktan ayakta kalanlar gelir' diyor. O eski kuşağı, 'mahalle kabadayıları' ile tanımlıyor Günay..." Mahallelinin giyim kuşam özelliklerine dikkat çekerken de şunları söylüyor: "Eşrefpaşa'nın insanlarına sıfat olan külhanbeyleri, yumurta topuklu, sivri uçlu ya da çekme potinli imajlarını [ayakkabıcı] Behlül'de tamamlardı". Bkz. Önder Şenyapılı, *Ne Demek İzmir; Buca, Niye Buca!?*. (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2005), 130-31.

9 "Karagöz ve ortaoyunu gibi geleneksel tiyatro ve tulûat temsillerinin verildiği daha ilkel şartlara sahip binalar Çorakkapı, Tilkilik ve Kemeraltı semtlerinde toplanmıştı." Bkz. Özlem Nemutlu, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2011), 120. Bu sayılan yerler birbirine komşu olup Eşrefpaşa semtinin kültür dairesi içinde kalır.

10 Cevdet Kudret'in kitabında 28 adet olan *kâr-ı kadim* oyunların listesi vardır. Bkz. Cevdet Kudret, *Karagöz*, 1. cilt (İstanbul: YKY, 2004), 18-19.

çok örneğe yer verir. Anlattığı çoğu olayda bunun biraz gerilimli bir ilişki olduğunu görürüz. Ustaları ile ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık, ancak bir o kadar da mücadele içerdiği kolayca tahmin edilebilir.

Altıok'un mektubunda ise bu konuyla ilgili başka bir ayrıntıya rastlamıyoruz. Öyle ki, ustasından onay alıp kendi perdesinin arkasına geçtiğini anlattığı bölümde ve daha sonrasında da birlikte çalışmış olabileceği yardaklarından bahsetmez. Oysa Spatharis'in anlatısının en önemli kısmını oluşturan yanı, yardaklar ve onlarla kurduğu ilişkidir. Özellikle taşrada, o hayatın bütün zorluklarını beraber karşıladıklarını, eğer bu dayanışma olmazsa birlikte perde arkasında uyumlu çalışamayacaklarını ayrıntılı örneklerle gösterir. Spatharis geçim sıkıntısından bahsederken birlikte çalıştığı yoldağının geçiminden duyduğu sorumluluğu da bize gösterir. Ancak Altıok'un mektubunun sonunda yer alan bakmakla yükümlü olduğu kişileri sayıp yardım istediği cümlede yardak yer almaz.

Karagözcülük yordaksız yapılamayacak bir iş olduğuna göre, Altıok'un kimseyle bildiklerini aktaracak ve mesleği devam ettirecek şekilde devam eden bir usta-yordak ilişkisi kurmadığını düşünebilir miyiz? Bu sessizliğin bir sebebi yordak olarak aile üyelerinden birinin, özellikle eşinin çalışıyor olması olabilir mi? Yani geleceğe yetiştireceği biri değil de neredeyse hayat boyu yanında yordak olarak kalacak biri. Dolayısıyla Spatharis'ininki gibi hiçbir zaman aileden olmayan ve geleceğin ustaları olacak olan yordaklarıyla gelgitli, gergin ama dinamik bir ilişkisi olmadığı için anlatacak bir şey de bulamamış olabilir. Oysa aile üyelerinin yordak olarak çalışmalarının oyunlara ve ustaların oynatışlarına nasıl bir etkisi olduğu da ilgi çekici bir konudur.

Altıok'un Spatharis'in iş deneyiminden ayrıldığı en önemli nokta onun Karagöz oynatmaktan başka gösteri kollarında da çalışmış olmasıdır. Kukla da oynatır, orta oyununa da çıkar, tuluat kumpanyalarında da rol alır. Tiyatro kumpanyalarıyla turneye çıkınca Karagöz perdesini de yanına alır: "Ekseri zamanlar işlerimiz 'terso' giderdi, kumpanya bulunduğu şehre borçlanır 'denge' kalırdı." Böyle zamanlarda iki üç akşam kahvelerde Karagöz oynatıp kumpanyanın borcunu öder. Bu arada sahnede öğrendiği oyunları da hayal perdesine taşımıştır. Bunlar içinde "Hocanın telaşı"ndan *Othello*'ya kadar oynadığı bütün tiyatro eserleri vardır. Repertuarındaki oyunlara geçmeden evvel Altıok'un Anadolu'da tiyatro denince ne anlaşıldığı ile ilgili yazdığı küçük paragrafı aktarmalı:

Tiyatrolarla herhangi bir şehre gitsek bize ilk soru olarak "kaç kadın var? Kadınlarınızı getiriniz görelim. Çıplak dans var mı? İyi göbek atıyorlar mı?" diye sorarlardı. "Kaç sanatkârsınız? Ne gibi eserler temsil edeceksiniz?" diye sormazlardı... Maalesef Anadolu'da tiyatro demek "kadın" demektir, "göbek" demektir...¹¹

Meslek hayatının önemli bir kısmında taşrada dolaşarak Karagiozis oynatan Spatharis'in anılarında karşılaşmadığımız türden bir saptamadır bu.

Spatharis ise Julio Kaimis'in kitabında hayalîlerin yaşantılarıyla ilgili verdiği genel bilgiyle uyumlu bir hayat yaşar. Kaimis, birçok hayalî ile konuşarak hazırladığı kitabında yazları köyden köye, adadan adaya dolaşan karagiozisçilerin perde kuramadıkları kış aylarında boyacılık, cilacılık gibi işler yaptıklarını yazar.¹² Spatharis de inşaatlarda çalışır ama kitabında Altıok gibi tiyatrolarda oynadığına dair bir bilgi yoktur.

11 Reşat Nuri Güntekin de Anadolu'da dolaşan ve oyun sergileyen tuluat tiyatrolarına ve Altıok'un yakındığı bu konuya değinmiştir. Bkz. Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları* (İstanbul: İnkılâp ve Aka, 1978), 128-45.

12 Julio Kaimis, *Καραγκιότσης*, çev. Kostas Mekkas ve Takis Miliadis (Atina: Gavrilidis, 1990), 40.

Yan yana bakabileceğimiz bir başka husus oynadıkları oyunlardır. Altıok hayal perdesi için oyunlar yazar. Bunlar arasında tarihî konulu olanlar dikkat çekiyor. Böylece karagözcülükte yeni adımlar atmaya başladığını söyler. Altıok'un samimi olduğunu düşünmekle beraber mektubu Karagöz'ün ıslahı, medenileşmesi ve diriltilmesi için uğraşan *Yeni Adam*'a göndermesine bakarak bu konunun vurgulanmasını özellikle önemsemiş olabileceğine dikkat çekmek gerek. Tarih konulu oyunlarının bazılarının adı şöyledir: "93 Pilevne Müdafaası", "Dumlupınar", "Trablusgarb Müdafaası", "31 Mart Vakası", "Kahraman Mehmetçik", "Hazreti Yusuf", "Fehim Paşa'nın Katli" ve "Cezayir Kahramanları".

Yunan gölge oyununun gelişiminde önemli rolü olan türlerden biri de kahramanlık oyunlarıdır. Bunlar özellikle 1821 Bağımsızlık Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetleriyle çatışan çetecilerin kahramanlık hikâyeleridir. Bu oyunların, koyu milliyetçi bir tona sahip olup gölge oyununun genel havasından uzaklaşmalarına rağmen gene de oyunun karakteristik özelliği olan mizahını koruması ilgi çekicidir. Karagiozis'in toplumun üst sınıfları ve iktidarlar tarafından benimsenmesinin ve böylelikle yaygınlaşmasının yolunu açan önemli etkenlerden biri olan bu kahramanlık oyunlarının benzerlerine bir Karagöz ustasında da rastlamak, hayal ustalarının birbirine yakın çözümlere sarıldıklarını düşündürtebilir. Hayalî Altıok'u tarihî oyunlar yazmaya yöneltenin ne olduğu ve bu oyunların içerikleri hakkındaki sorular önümüzde duruyor, bu konuda daha fazla bilgi edindiğimizde belki Yunan gölgesindeki kahramanlık oyunlarının işleviyle karşılaştırma olanağı bulabiliriz. Spatharis'in anılarında bu türdeki oyunlar, oynanışı, izleyici tepkisi, değişik toplumsal meseleler karşısındaki işlevi ile ilgili birçok örnek bulunur. Altıok iki büyük dergi sayfasına sığan mektubunda yalnızca bu oyunların adını verip bu tip oyunlarda Karagöz'ün çavuş olarak perdeye çıktığını söylüyor.

Kendisine ait olan diğer oyunlar da ilgi çekicidir: "Esrar ve Kokain", "Şehir mi Töbeler Töbesi", "Rüşvet Mesnet", "Kumarbazın İdamı", "Sefahatin Encamı", vs. Bunların nasıl oyunlar oldukları bilinmiyor ama isimlerine bakarak güncel gazete haberlerinden ya da kulaktan kulağa yayılan olaylardan alınma oyunlar olması ihtimalinin yanı sıra ahlâki yanı ağır basan, "öğretici" oyunlar olması ihtimali üzerinde de durmak gerekir.

Spatharis de gelenekten gelen oyunlar oynar, ancak kendisinin de perdesine taşıdığı oyunlar vardır. Örneğin o yıllarda gazetelerde çok çıkan, adına şarkılar yazılan Athanasopoulos cinayetini Karagiozis'e uygulayarak perdeye çıkarır. En çok iş yapan oyunun da bu olduğunu söyler.¹³ Diğer oyunlarının bazılarının adları şöyledir: "Karafotias", "Cennet-Cehennem", "Fotis Yankulas" ve "Masum Avcı".

Kâr-ı kadim oyunların hepsini bildiğini söyleyen Altıok, "bir kahvehanede dört ay Karagöz oynatsam her gece başka bir mevzu gösterebilirim" der. Mektubunda seyirciye değindiği tek yerde söyledikleri de bize Spatharis'ten ziyade Karagiozis'in modernleşmesi yolunda en önemli isim olan Andonis Mollas'ı hatırlatır. Altıok şöyle anlatır kendi "takip ettiği usul"ü:

Gerek avam gerek münevver gerek büyük ve gerek küçük, herkesi memnun edebilmek için her iki tarafında ruhunu okşarım. Meselâ Karagöz Hacıvat'la kavgadan sonra yere düşüp de söylenmeye başladığı vakit "Ah serikânemin kısmı ulyası, veçhei nazikânemin ciheti süflâsı" der münevverleri güldürür, derakap "Aman kuyruk sokumum der!" avamı güldürürüm.

Andonis Mollas ise eğer o akşam seyirci çok farklı toplumsal gruplardan oluşmuşsa, bu durumla oyunun en başında üç tür espri yaparak baş eder. Üst, orta

13 Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 74-75.

ve alt sınıflar için ürettiği ayrı ayrı şakaları vardır. Gösterisine bunlarla başlar, hangi şakasına daha çok gülünüyorsa o sınıfa göre bir dil ve üslupla oyununa devam eder.¹⁴

Hayalîler ve yordakların yanı sıra seyirliklerin önemli üçayağından bir diğeri olan seyircilerin anlattıkları da konunun bir bütün olarak anlaşılması için önemlidir. İzmir'deki Karagöz gösterilerinden bahseden değişik kaynaklarda Osmanlı döneminde bu türe şehrin Müslümanlarıyla beraber Yahudilerinin de ilgi gösterdiği, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında şehirde çeşitlenen eğlence olanakları içinde Müslüman ve Yahudilerin Karagöz ve tuluatı tercih ettikleri bilgisine rastlıyoruz.

Hayalîlerin anlattıklarını seyircilerin deneyimleriyle tamamlamak ortamı, koşulları anlamak için önemli bir fırsat sağlıyor. Bu seyircilerden biri olan ve Altıok'la aynı yılda doğmuş olan A. Şahabettin Ege, anılarında İzmir'de seyrettiği Karagöz'ü şöyle anlatıyor:

Ramazan geceleri kahvelerde oynatılan Karagöz temaşa hayatının başlıcasıydı. Ben mahalle olarak Namazgâh'taki¹⁵ kahveye Karagöz seyretmeye giderdim. Ramazan gelince kahveden sandalye ve masalar başka yere nakledilir ve sık sık tahta sıralar dizilirdi. Camlar dışarıdan seyredilmemesi için kâğıtlarla kapatılırdı. Karagöz'e kadınlar alınmazdı...¹⁶

Altıok'un Karagöz oynattığı zamanlarda da benzer uygulamaların olup olmadığını, kadınların kahvelerde Karagöz seyredip seyretmediklerini onun yazdıklarından çıkarmak mümkün değil. Ama yukarıda Eşrefpaşa'da ilk kez Karagöz oynattığı şekerçi dükkânında ona Karagöz oynattıranların tıpkı

14 Mihalis İeronimidis, *Ο αθηναϊκός Καραγκιόζης του Αντόνη Μόλλα* (Atina, 2003), 60. Ayrıca Andonis Mollas'ın Yunanistan'daki gölge tiyatrosunun gelişimine dair önemi için bkz. Peri Efe, "Mollas ve Baltacıoğlu Örneklerinde Karagiozis'i/Karagöz'ü Yenileştirmek", *Toplumsal Tarih* 263 (Kasım 2015): 52-59.

15 İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden. Agora'nın bulunduğu bu semtin nüfusu Yahudiler ve Müslümanlardan oluşuyordu ve adı Beni İsrail idi. Bu isim önce İstiklal, sonra Namazgâh olarak değiştirildi.

16 Şahabettin A. Ege, *Eski İzmir'den Anılar* (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2002), 19-20. Kadınların Karagöz/Karagiozis seyircisi olması özellikle her iki seyirlikle ilgili ıslah tartışmalarında sıkça karşımıza çıkan bir konudur. Osmanlı döneminde Karagöz oyunlarını anlatan seyyahlar, seyirciler arasında kadınların da olduğunu yazarlar, özellikle oyunların hayrete düşüren açık saçıklığını anlatırken seyirciler arasındaki kadınların varlığı onlar için ayrı bir şaşkınlık konusudur. Örneğin, G.A. Olivier Büyükada'da her akşam herkese açık olan bir kahvehanede oynatılan oyunu seyrettiğini, bunu en namuslu kadınların da severek izlediğini ve oyunda canlandırılan sahnelerin Avrupa'daki en utanmaz kadınlar için bile yüz kızartıcı olduğunu yazıyor. Olivier'in de dâhil olduğu seyyahlar, oyunlardaki müstehcenlik ve kadın seyirciler için bkz. Daryo Mizrahi, "Ciddi Hayatın Komik Gölgeleleri: Osmanlı'da Karagöz Oyunları", *Hayal Perdesinde Ullus, Değişim ve Geleniğin İcadı* içinde, der. Peri Efe (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013), 48-63. Wanda (Karolyna Czajkowska Suchodolska) kitabının Karagöz'ü anlattığı bölümünde, iki küçük kızını müstehcen bir oyuna getiren saygıdeğer görünüşlü, yaşlı bir Türk'ten bahseder. Neden kızlarını böyle bir oyuna getirdiğini sorduğunda aldığı cevap şöyledir: "Öğrensinler diye, er veya geç her şeyi bilecekler; en iyisi onlara öğretmek ki cahillikten kurtulsunlar". Bkz. Wanda, *Souvenirs Anecdotes sur la Turquie (1820-1870)* (Paris, 1884), 278. Ancak seyirci durumuna göre oyunun toramanlı ya da tomruklu olup olmadığının sorulduğu ya da hayalîlerin ev sahibine nasıl bir oyun istediğini sorduğu durumlarda da kastedilen bu ayrımdır aslında. Bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Karagözü'nün Tarihi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1925), 102. Bir başka örnek ise gerçekliği tartışmalı olan ve çok kullanılan bir Makriyannis anekdotu. Yunan İhtilali liderlerinden Makriyannis'in adamları ile geldiği Karagöz oynatılan bir mekânda seyirciler arasında kadınların da olduğunu görünce kadınları dışarı çıkartıp hayalîye oyunu bildiği şekliyle oynamasını emretmesi oyunun özellikleri hakkında yorumlara sebep olmuştur. Ancak bu anekdot anlatılırken daha çok oyunun müstehcenliği üzerinde durulur, 18. yüzyılın başlarındaki Yunan anakarasında oynatılan Karagöz'ün seyircileri arasında kadınların da olduğu gözden kaçır. Stilpon Kiriakidis, "Βιβλιοκρισία γὰρ τὸ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Καραγκιόζη βιβλίο τοῦ L. Roussel", *Λαογραφία* 8 (1921): 280.

Ege'nin anlatımında olduğu gibi önce kepenkleri kapattıklarını hatırlamalıyız.

Altıok mektubu yazdığı tarihte perdesini İzmir'de Irgat Pazarı'ndaki¹⁷ büyük kahvede kurmuştur. Kahvenin her iki yanında sinemalar vardır.¹⁸ Bu da birçok zorluğun yanında başka bir güçlüğe daha işaret eder. Sinema ile hayal perdesi arasındaki rekabete Spatharis'in anılarında da rastlarız. Ama onun verdiği örnekte yenilen Karagiozis değil, sinemadır. Hikâyesini böyle kurmayı tercih etmektedir.¹⁹

Altıok mektubunu bitirirken beş çocuğu olduğunu, annesinin de kendi yanında yaşadığını yazar ve "bu yedi can benim Karagöz perdeme bakıyor" der. Çocuklarının durumunu ve hangi koşullarda yaşamaya çalıştıklarını anlatarak üstadımız diye seslendiği Baltacıoğlu'ndan Halkevleri'nde ya da Çocuk Esirgeme Kurumu'nda kendisi için bir vazife temin etmesini ister. Yardım istemek üzere İstanbul'a gelmiştir, ama geriye nasıl döneceğini bile bilememektedir. Spatharis'le farklı sosyal sınıflardan gelmelerine rağmen her ikisi de aynı meslekten kişiler olarak maddi açıdan benzer sıkıntılar içerisindedir. Başta hayalî olmalarına şiddetle itiraz eden her ikisinin de ailesi için Karagöz/Karagiozis şimdi geçimlerinin başlıca kaynağı haline gelmiştir.²⁰

Yeni Adam'ın sayfaları arasına sıkışmış bu mektup çok kısa ve ayrıntıya girmeden, İstanbul dışında Karagöz oynatarak geçimini sağlamaya çalışan bir hayalînin sıkıntılı hayatı ile ilgili birçok bilgi vermekte ve aslında Karagöz öldü-ölüyor-ölecek denilen bir zamanda oyunun hâlâ ustadan yardığa geçen düzeni sürdürecektir bir canlılıkta olduğunun da ipuçlarını vermektedir. Söz konusu olan sadece ustadan yardığa giden bu süreklilik değildir. Altıok'un yazdıkları aynı zamanda eski oyunların oynanmasının yanı sıra yeni oyunların da üretildiği, oynandığı, dolayısıyla kendi içinde bir değişimden ve hayatta kalma çabasından da söz edilebilecek bir durumu yansıtır. Bu süreklilik konusundaki en büyük eksiklik kendi yardıkları hakkında hiçbir şey yazmamış olmasıdır. Kendi ustaları haricinde başka hayalîlerden de hiç söz etmemiştir. Bunu da yazdığı metnin aslında bir yardım çağrısı olmasına bağlamak mümkün olabilir.

Bir başka üzerinde durulması gereken nokta ise büyük bir şehrin merkezinde ama daha çok da varoşlarında ve köylerinde Karagöz oynatan birinin, bambaşka itkililerle Karagöz'le ilgilenmeye karar vermiş olan ülke aydınlarından yardım istemesidir. *Yeni Adam*'ın 452. sayısında yani mektubun yayınlandığı sayıdan bir önceki sayıda Altıok'a içinde resmini de bastıkları bir çerçeve ayrılır. Burada kısaca doğup büyüdüğü yer anlatılır, kendisinin dergi bürosuna uğrayarak "otuz yıllık meslek hayatını anlatan çok meraklı bir başından geçme

17 Çankaya'ya komşu Mezarlıkbaşı bölgesinde bulunan eski pazar yeri. İzmir'in eski Yahudi yerleşim bölgesi olan bu yerin eski adı Cavez. 18. yüzyılın ikinci yarısında İzmir İkliması'nın doldurulması ve yol inşaatları yüzünden Yahudi nüfusun bir kısmı buradan Karataş'a taşındı. Cemaat daha sonra sınıfsal bir bölünmeyi de karşılayacak şekilde iki yerde toplanmaya başladı: Karataş, Karantina, Göztepe çevresi ile Judeira denen, bu arada Irgat Pazarı'nı da içine alan İkiçeşmelik çevresi ve Havra Sokağı. Bkz. Siren Bora, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923* (İstanbul: Gözlem, 1995), 35-36.

18 Irgat Pazarı'ndaki en önemli sinema olan Osmanlı Sinematografhanesi 1911'de Hayım Çikorel tarafından kurulur. Daha sonra sinemayı Kramer Kardeşler alır. Irgat Pazarı'ndaki Osmanlı Sinema Tiyatrosu, Irgat Pazarı'ndaki Sinema Tiyatrosu, Irgat Pazarı'ndaki Osmanlı Sinematografhanesi adlarıyla çalışır. 1922 yılında ismindeki Osmanlı kelimesi kaldırılıp adı Irgat Pazarı Türk Sineması olarak değiştirilmiştir. Bkz. Nemutlu, *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro*, 124. Bu sinemada oynatılan filmler için bkz. Oğuz Makal, *Tarih İçinde İzmir Sinemaları* (İzmir: GÜŞEV Yayınları, 1999), 86-96. Irgat Pazarı'ndaki bir diğer sinema da Asri Sinema'dır, bkz. Makal, *Tarih İçinde İzmir Sinemaları*, 213-17.

19 Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 67.

20 Alman İşgali ve Büyük Açlık sırasında Karagiozis oynatma olanağı bulunca ailesinde yaşanan sevinci şöyle anlatır Spatharis: "...ve hep Karagiozis'i öptük, çünkü eğer o olmasaydı bizler ölecektik. Karım Karagiozis'i ikonaların yanına yerleştirdi." Bkz. Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 106.

yazısı" bıraktığı haberi verilir. Yazının dergide hangi sebeple basılacağı da şöyle açıklanır: "Çünkü karagözcüler ve bütün halk sanatkârları halka özgü olan, halktan gelen bir takım milli özler taşırlar." Altıok'un İzmir'de oturduğu evin adresi de verildikten sonra bu hazırlayıcı yazı şu cümleyle biter: "Gönül ister ki İzmir gibi büyük ve uyanık bir şehrimizin Halkevleri ve Odaları bu sanatkârı boş bırakmasın, ondan yararlansın."²¹

Spatharis'in de çok açık bir şekilde anlattığı okumuş yazmış, eğitimli kesimlerin bir "sanat" olarak Karagiozis'le ve "sanatçı" olarak ustayla ilgilenmeye başlamaları süreci ile Türkiye'de hükümete yakın olan ve olmayan aydınlar arasında bu konuda yürütülen tartışmaları beraber incelemek çok faydalı olacaktır. Bu "ilgi"nin sonucu iki ülke açısından farklı da olsa, bir grup aydının Karagöz'e "halk ruhu"nın kaynağı, "mili özlerin taşıyıcısı" olarak yaklaşımlarının benzerini Spatharis'in anlattıklarında da bulmak mümkün.²²

Hayalî Hayrettin Bey bu yaklaşımın kendisine bir yararı olup olmayacağını anlamak istemiş belli ki yaşadığı çaresizlik içinde.

Kaynakça

- Altıok, Hayrettin. "Nasıl Karagözcü Oldum". *Yeni Adam* 453 (2 Eylül 1943).
- Babadoğan, Hale. "Understanding the transformations of Karagöz". Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2013.
- Bora, Siren. *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*. İstanbul: Gözlem, 1995.
- Ege, Şahabettin A. *Eski İzmir'den Anılar*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2002.
- Efe, Peri. "Mollas ve Baltacıoğlu Örneklerinde Karagiozis'i/Karagöz'ü Yenileştirmek". *Toplumsal Tarih* 263 (Kasım 2015): 52-59.
- Güntekin, Reşat Nuri. *Anadolu Notları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka, 1978.
- İeronimidis, Mihalis. *Ο αθηναϊκός Καραγκιόζης του Αντόνη Μόλλα*. Atina, 2003.
- Kaimis, Julio. *Καραγκιόζης*. Çevirenler Kostas Mekkas ve Takis Milias. Atina: Gavrilidis, 1990.
- Kiriakidis, Stilpon. "Βιβλιοκρισία γὰ τὸ περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ Καραγκιόζη βιβλίο τοῦ L. Roussel". *Laografia* 8 (1921): 280.
- Kudret, Cevdet. *Karagöz*, 1. cilt. İstanbul: YKY, 2004.
- Makal, Oğuz. *Tarih İçinde İzmir Sinemaları*. İzmir: GÜSEV Yayınları, 1999.
- Mizrahi, Daryo. "Ciddi Hayatın Komik Gölgeleleri: Osmanlı'da Karagöz Oyunları". *Hayal Perdesinde Ullus, Değişim ve Geleneğin İcadı* içinde, der. Peri Efe, 48-63. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Nemutlu, Özlem. *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İzmir'de Tiyatro*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2011.
- Petropoulos, İlias. *Υπόκοσμος και Καραγκιόζης*. Atina: Grammata, 1978.
- Spatharis, Sotiris. *Απομνημονεύματα και η τέχνη του Καραγκιόζη*. Atina: Agra, 2010.
- Spatharis, Sotiris. *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*. Çeviren Peri Efe. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Şapolyo, Enver Behnan. *Karagözün Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1925.
- Şenyapılı, Önder. *Ne Demek İzmir; Buca, Niye Buca!?*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2005.
- Wanda, *Souvenirs Anecdotes sur la Turquie (1820-1870)*. Paris, 1884.

²¹ Yazım biçimi korunmuştur.

²² Örneğin, bkz. oyun yazarı ve şair Angelos Sikelianos'un (1884-1951) Spatharis'e 19 Ağustos 1948 tarihli mektubu, Spatharis, *Hayalî Sotiris Spatharis'in Anıları*, 3-4.

19. Yüzyılda İzmir ve Selanik'te Kentsel Dönüşüm: Rıhtım ve Limanların İnşası

Ceylan İrem Gençer*

Özet

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra, birçok alanda yenilik arayışına giren Osmanlı hükümeti, İstanbul'dan başlayarak kentlerin fiziksel görünümünün iyileştirilmesine yönelik çalışmalara öncelik vermiştir. Bu makale kapsamında, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra en önemli iki liman kenti olan İzmir ve Selanik'teki kentsel dönüşüm hareketleri, rıhtım ve limanların inşası özelinde ele alınacaktır. Tarihleri boyunca birçok ortak nokta barındıran İzmir ve Selanik, 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'deki liman kentleri ile benzer dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. Özellikle rıhtım ve limanların inşası gibi kapsamlı projeler, kentsel dönüşümü tetikleyen başlıca unsurlar olmuştur. Hem kârlı yatırım alanları oluşturan hem de kentin çehresini büyük ölçüde değiştiren bu projelerin gerçekleşmesi yalnızca bu tür yenilikleri destekleyen İngiliz ve Fransız girişimcilerin çabalarıyla değil, aynı zamanda yeni rant alanlarının oluşmasına sıcak bakan Osmanlı yöneticileri sayesinde olmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yapılan araştırmalara dayanan bu çalışma, iki kentte bu projelerin ortaya çıkış ve uygulama süreçlerini karşılaştırmalı inceleyerek, kentsel dönüşüm dinamiklerini Osmanlı Hükümeti'nin perspektifinden çözümlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: İzmir, Selanik, kentsel dönüşüm, Tanzimat dönemi, rıhtım-liman inşası

Abstract

*Urban Transformation in Smyrna and Salonica in the 19th Century:
Construction of Quays and Ports*

After the Edict of Gülhane (imperial edict of reorganization) was declared in 1839, the Ottoman State underwent a period of novelties and changes. The State prioritized urban refurbishments that aimed to rehabilitate the physical outlook of cities starting from the capital Istanbul. In this article, the urban transformation cases in Smyrna and Salonica, two of the most important Ottoman port cities following Istanbul, will be studied in the context of quay and port constructions. These large-scale projects became the triggering factors in the urban development. Smyrna and Salonica had many similarities throughout their history and the 19th century witnessed a similar process of urban transformation among all the eastern Mediterranean port cities. These projects, which dramatically changed the urban silhouette in both cities were realized not only with the contributions of British and French entrepreneurs, who supported such novelties, but also with the Ottoman administrators who were keen on creating new profitable zones. This study is based on the author's doctoral thesis and the post-doctoral research conducted in the State Archives of Prime Ministry. It is focused on comparing the initiation and implementation phases of quay and port construction in Smyrna and Salonica, aiming to analyse the dynamics of urban transformation through the perspective of the Ottoman administration.

Keywords: Smyrna, Salonica, urban transformation, Ottoman Westernization, quay-port construction

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Anabilim Dalı

Giriş

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra, idari, yasal, ekonomik ve toplumsal hayatın her alanında yenilik arayışına giren Osmanlı hükümeti, İstanbul'dan başlayarak kentlerin fiziksel görünümünün iyileştirilmesine yönelik çalışmalara öncelik vermiştir. Tanzimat'ı hazırlayan reformcu bürokratlar, Batı ülkelerindeki yenilikleri gözlemleyerek bu tür çalışmalar için gerekli yasal altyapıyı hazırlamıştır. Hem kentlerin idari örgütlenmesi yeniden düzenlenmiş hem de arazi kullanımı, istimlak, parselleme, mülk edinme, yol genişliklerinin sınıflandırılması, inşa edilecek binalarda uyulması gereken kurallar, arsa-yapı ilişkisi gibi imara yönelik kurallar belirlenmiştir.

Ayrıca bu dönemde emperyalist devletler, özellikle İngiltere ve Fransa, politlik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük ölçekli altyapı projelerine doğrudan yatırım yaparak nüfuz alanlarını genişletmişlerdir. Bunların yanı sıra, Endüstri Devrimi sonucu teknolojinin gelişmesi ulaşım ve taşımacılık alanında yenilikler getirmiş, özellikle taşıma kapasitelerinin artması ve mal aktarımının hızlanması ticarete önemli sonuçlar doğurmuştur. Tüm bu gelişmeler sonucunda, kamusal alanların düzenlenmesi; ızgara planlı, geniş sokakların inşa edilmesi ve yolların taş kaplanması; sokak aydınlatması, içme suyu ve atık su şebekesinin kurulması; kent içi ulaşım ağının geliştirilmesi için tramvay ve vapur seferlerinin konması, demiryolu ile kentlerin ve art alanlarının birbirine bağlanması, liman ve rıhtımların inşası gibi Avrupa ülkelerinde görülen "yenilikler" Osmanlı topraklarında da uygulanmaya başlanmıştır.

Başkent İstanbul'dan sonra, özellikle konumları ve uluslararası ticaret bağlantılarından ötürü İzmir, Selanik, İskenderiye, Beyrut gibi liman kentlerinde bu tür uygulamalara öncelik verilmiştir. Sözü geçen yenilikler, bu kentlerin adeta vitrini haline gelmiştir. Gerilemekte olan imparatorluğun imajının düzeltilmesi, bu yeniliklerin gerçekleşmesine bağlı görülmüştür. Bu vitrinin oluşturulması yalnız merkezi ve yerel hükümetin arzusu değildir. Yabancı tüccarlar ve işletme sahipleri kentle ilgili kararlarda söz sahibi olmak istemiş ve kentsel dönüşümün aktörleri arasında yer almıştır. Kentsel altyapı ve ulaşım ağını oluşturacak tesislerin kurulması ve işletilmesi, maddi kaynak sıkıntısından ötürü Osmanlı Hükümeti'nin yabancı girişimcilere verdiği imtiyazlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Büyük ölçekli kentsel düzenlemeler ancak bu yatırım alanları ile kısmen yangın alanlarının yeniden inşasında uygulanabilmiş ve bu düzenlemelerin getirdiği yenilikler ağırlıklı olarak kentin ekonomik hayatının sürdüğü alanlarla ilişkili olmuştur.

Bu makale kapsamında, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra en önemli iki liman kenti olan İzmir ve Selanik'teki kentsel dönüşüm hareketleri, rıhtım ve limanların inşası özelinde ele alınacaktır. Özellikle bu kapsamlı projeler, kentsel dönüşümü tetikleyen unsurlar olmuştur. Tarihleri boyunca birçok ortak nokta barındıran İzmir ve Selanik, 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'deki liman kentleri ile benzer dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. Hem kârlı yatırım alanları oluşturan hem de kentin çehresini büyük ölçüde değiştiren bu projelerin gerçekleşmesi yalnızca bu tür yenilikleri destekleyen İngiliz ve Fransız girişimcilerin çabalarıyla değil, aynı zamanda yeni rant alanlarının oluşmasına sıcak bakan Osmanlı yöneticileri sayesinde olmuştur. Bu nedenle, iki kentte rıhtım ve limanların inşasının ortaya çıkış ve uygulama aşamalarının karşılaştırmalı incelenmesi, Doğu Akdeniz coğrafyasına özgü kentsel dönüşüm dinamiklerindeki ortaklıkların değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Doğu Akdeniz'in bu iki önemli limanı üzerine yapılan çalışmalar ve karşılaştırmalar, konunun çok boyutlu yönüne katkıda bulunmaktadır. Bu konudaki başlıca eserler arasında, *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri* ve *Cities of the*

Mediterranean kolektif çalışmaları,¹ Mansel'in *Levant*² ile Yerolympos'un *Urban Transformations in the Balkans*³ isimli çalışmaları ile Bugatti'nin 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında İzmir ve Selanik'in kentsel değişimini karşılaştırmalı ele alan tezi⁴ ve Amygdalou'nun 20. yüzyıl başında İzmir ve Selanik'in yeniden inşasını modernizm ve ulusal kimlik oluşumu bağlamında inceleyen tezi⁵ sayılabilir. Bunların yanı sıra, Bilsel'in İzmir'in kentsel dönüşümü ve planlaması, Zandi-Sayek'in İzmir'in 19. yüzyıldaki dönüşüm dinamikleri, Hastaoglou-Martinidis'in Selanik'in farklı dönemlerdeki kentsel dönüşümü ile Akdeniz kentlerindeki limanların inşası üzerine yaptığı çalışmalar⁶ literatürü zenginleştirmektedir. Bu çalışma, yazarın doktora tezi ve sonrasında Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yaptığı araştırmalar sonucunda rıhtım ve limanların inşasına odaklanmakta ve özgün arşiv belgeleri ışığında Osmanlı Hükümeti'nin büyük ölçekli yatırımlar üzerinden kentsel dönüşüme bakışını incelemektedir.

İki Kentin Ortak Geçmişi

İzmir ve Selanik, dağlarla kuşatılmış derin birer körfezin kıyısında kurulmuş, sırasıyla Yunan, Roma ve Bizans devletleri tarafından yönetilmiştir. 1424'te İzmir ve 1430'da Selanik, gelişmekte olan Osmanlı Devleti tarafından fethe-dilmiştir. Selanik, Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki stratejik bir limanı ve kalesi olarak, 15. yüzyıl boyunca devletin yatırımlarından faydalanarak gelişmiştir. İzmir ise 15. ve 16. yüzyıl boyunca verimli ovalarından başkente zengin tarım ürünlerini aktaran küçük ölçekli bir liman olarak varlığını sürdürmüştür. 1492'den itibaren İber Yarımadası'ndan gelen Yahudilerin Selanik'e yerleştirilmesi kentte dokumacılık sektörünü geliştirmiştir. 16. yüzyılda Fransa'ya verilen kapitülasyonlar sonucunda Fransız tüccarlar Levant pazarını keşfetmiş, bu ayrıcalıklardan diğer milletlerin de yararlanmasıyla İzmir ve Selanik yabancı tüccarların uğrak yeri olmuştur.

Özellikle 17. yüzyıldan sonra, her iki kent jeopolitik konumu sayesinde kaçınılmaz olarak ticaretle zenginleşen birer liman yerleşimi durumuna gelmiştir. İzmir ve Selanik'in ayrıca önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaları, zengin art alanlara sahip olmaları ve kozmopolit nüfus yapıları da ticarete bağlı gelişimlerine katkıda bulunmuştur. 18. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Endüstri Devrimi, İngiltere'nin hammadde edinmesi ve üretim fazlası ürünlerini sat-

- 1 Çağlar Keyder, der., *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri 1800-1914*, çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994); Biray Kolluoğlu ve Meltem Toksöz, der., *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day* (Londra: I.B. Tauris, 2010).
- 2 Phillip Mansel, *Levant: Akdeniz'de İhtişam ve Felaketler*, çev. Nigar N. Alemdar (İstanbul: Everest Yayınları, 2011).
- 3 Alexandra Yerolympos, *Urban Transformations in the Balkans 1820-1920* (Selanik: University Studio Press, 1996).
- 4 Emiliano Bugatti, "Metamorfosi Urbane Mediterranee. Salonicco e Smirne: Costruzione e Ricostruzione Delle Identità" (Doktora tezi, University of Genova, 2009).
- 5 Kalliopi Amygdalou, "A Tale of Two Cities in Search of a New Identity: The Politics of Heritage and Modernisation in Early 20th-Century Izmir and Thessaloniki" (Doktora tezi, The Bartlett School of Architecture, University College London, 2014).
- 6 Cânâ Bilsel, "Cultures et Fonctionnalités: L'Évolution de la Morphologie Urbaine de la Ville d'İzmir aux XIXe et Début XXe Siècles" (Doktora tezi, Université de Paris X-Nanterre Sciences Sociales et Administration, 1996); Sibel Zandi-Sayek, "Public Space and Urban Citizens: Ottoman Izmir in the Remaking 1840-1890" (Doktora tezi, University of California, Berkeley, 2001); Vilma Hastaoglou-Martinidis, "A Mediterranean City in Transition: Thessaloniki Between the Two World Wars", *Facta Universitas* 1, no. 4 (1997): 493-507; Vilma Hastaoglou-Martinidis, "The Cartography of Harbor Construction in Eastern Mediterranean Cities: Technical and Urban Modernization in the Late Nineteenth Century", *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day* içinde, der. Biray Kolluoğlu ve Meltem Toksöz (Londra: I.B. Tauris, 2010), 78-100.

ması için yeni pazarlar aramasına yol açmış; ardından Osmanlı İmparatorluğu ile 1838'de imzaladığı Baltalimanı Ticaret Antlaşması ticaret alanında önemli ayrıcalıklar edinmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, İngiltere'nin dış ticaretinde İzmir ve Selanik'in öne çıkmasına neden olmuştur.

İzmir ve Selanik'in benzer yapıdaki kozmopolit nüfusu, her iki kentin ticarete bağlı gelişiminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Özellikle gayrimüslim nüfus, yerel ve uluslararası ticaret ağları ile ilişki kurmuş ve Avrupalı tüccarlara aracılık etmiştir. İzmir'de Müslüman/Türk nüfusun yanı sıra, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler; Selanik'te ise, Müslüman/Türkler, Yahudiler ve Rumlar yerleşik nüfusu meydana getirmiştir. Ayrıca her iki kentte, özellikle 19. yüzyılda, hatırı sayılır miktarda yabancı nüfus ile Levantenler de barınmıştır. 1831 yılında İzmir'in nüfusu yaklaşık 44.000 iken, Selanik'in nüfusunun 80.000 olduğu tahmin edilmektedir.⁷ 1881-82 sayımında İzmir'in nüfusu neredeyse beş katına çıkarak 207.548'e ulaşmış, Selanik nüfusu 103.544 olarak kaydedilmiştir.⁸

İzmir ve Selanik kentleri, fiziksel yapı olarak da birçok ortak yöne sahiptir. Fiziksel yapılarının oluşumunda benzer topografik biçimleniş ile birlikte, her iki kenti biçimlendiren Antik Yunan, Helenistik, Roma ve Bizans uygarlıklarının etkisi olmuştur. İki kentte de yerleşim, akropol yamacında (İzmir'de Kadifekale, Selanik'te Yedikule) ve liman çevresinde gerçekleşmiştir. Böylece iki kentin denizden görünüşleri birbirine benzemiştir. İzmir, Roma döneminden 15. yüzyıla dek surlarla çevrili olmasına karşın, Selanik Helenistik dönemden 19. yüzyılın son çeyreğine dek, kara ve deniz surlarını korumuştur. Bu durum, Osmanlı döneminde dört yüzyılı aşkın bir süre Selanik'in aynı sınırlar içerisinde kalmasına neden olmuştur (Şekil 1). Buna karşılık yerleşimi sınırlandırılmamış olan İzmir'in liman çevresi ve Kadifekale eteklerinde kurulan yerleşim alanı zamanla genişlemiş ve kent kuzeye doğru büyümüştür (Şekil 2).

İzmir ve Selanik'te Kentsel Dönüşüme Yol Açan Unsurlar

Tanzimat reformlarıyla kentsel alanda ortaya çıkan en büyük yeniliklerden biri, belediye örgütü olmuştur. 1826'da ocakları kapatılınca kadar yeniçerilerin düzenlediği belediye hizmetleri, 1854'ten sonra şehreminiliğine devredilmiştir. Ardından, kentlerin imarı, altyapı tesisi, inşaat kontrolü, yangına karşı önlem alma gibi giderek karmaşılaşan sorunlarının idaresi için belediye teşkilatı oluşturulmuştur. İzmir Belediyesi 1868, Selanik Belediyesi ise 1869 yılında kurulmuştur.

1838'den başlayarak peş peşe çıkan bina ve yollara ilişkin nizamnameler, mevcut alanlar ve yeni imara açılacak yerlerin düzenlenmesine ilişkin çeşitli hükümler ortaya koymuştur. Nizamnamelerin önceliği, kentin fiziksel yapısında değişiklik yapmak yerine yangın sorununa çözüm bulmak olmuştur.⁹ Ancak çıkan nizamnamelerdeki çelişkiler, karmaşık mülkiyet sorunları, maddi ve teknik yetersizlikler ile düzenleyici yaptırımların eksikliği, Osmanlı kentlerinin Tanzimat reformcularının örnek aldığı Avrupa kentleri gibi dönüşmesini olanaksız kılmıştır.¹⁰ Bu nedenle, İzmir ve Selanik gibi kozmopolit ve dinamik yapısıyla modernleşmeye en açık kentlerde bile dönüşüm yalnız yeni inşa edilen alanlar ve yangın yerleri ile sınırlı kalmıştır.

Kentsel düzenlemelerin en erken örneklerinden biri, hatta belki de Osmanlı Devleti'ndeki ilk uygulamalardan biri, İzmir'in 1845 yangını sonrasında düzen-

7 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 149-51.

8 Karpat, *Osmanlı Nüfusu*, 163-75.

9 İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Kentsel Dönüşüm", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 4 içinde, der. Murat Belge (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), 885.

10 Ceylan İrem Gençer ve Işıl Çokuğraş, "Regulation of Urban Space in the Ottoman State: The Case of Istanbul (1820-1900)", *Megaron* 11, no. 1 (2016): 14.

lenmesidir.¹¹ Başta Ermeni Mahallesi olmak üzere, Rum ve Frenk mahallelerindeki dükkanlar, kiliseler, hastaneler ve mektepler yangında zarar görmüştür. Bitişik nizam yapılar ve dar sokaklardan ötürü yangın kısa sürede büyük bir alanı etkilemiştir.¹² Yangın alanın yeniden düzenlenmesinde yapılar arasında yangın duvarının inşa edilmesi ve yolların genişletilerek 4,5 ve 6 metreye çıkartılmasına karar verilmiştir.¹³ Mahalleyi sınırlayan ana yollar ve aralarındaki sokaklar ızgara planlı olarak yeniden açılmış, yapı adaları mümkün olduğunca birbirine eşit dörtgenler şeklinde tasarlanmıştır (Şekil 3). 1856'da İzmir'e gelen Rolleston mahallenin genel görünümünün iyi ve temiz olduğunu; sokakların düzgünlük ve doğrusallıklarıyla göze çarptığını bildirmiştir.¹⁴

Selanik'teki en büyük ölçekli kentsel düzenleme ise, 3-4 Eylül 1890 yangını ile kent merkezinde ağırlıklı olarak Yahudi mahallelerini kapsayan 20 hektarlık bir alanın yok olmasından sonra gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 12.000 kişinin zarar gördüğü yangından sonra, nizamnamelere uygun olarak ızgara planlı bir düzen oluşturulmuştur. Böylece, kent merkezinde ilk kez 12-18 metre eninde geniş caddeler açılabilmiş, çıkmaz sokaklar kaldırılmıştır (Şekil 4). Yeni imar kuralları, yolun genişliğine göre yapı yüksekliklerinin belirlenmesine olanak tanıdığı için,¹⁵ bu alanda 3-4 katlı kâgir yapılar inşa edilmiştir.¹⁶

Yangın alanlarının düzenlenmesinin yanı sıra, kent merkezindeki yolların kısmen genişletilmesi ve rıhtım-liman, göçmen mahalleleri ve merkez dışındaki banliyölerin inşası nizamnameler uyarınca gerçekleştirilmiştir. 1856 Storari Haritası'nda Alsancak'ın (Şekil 5) ve 1879 Selanik doğu surları planında Hamidiye Mahallesi'nin parsellenmesi ile her iki kentte gelişme hedefinde olan mahallelerde yaklaşık eşit boyutlu yapı adaları oluşturulmuştur. Üstelik bu alanların kentin prestijine katkısı büyük olmuştur: Alsancak'ta ve Hamidiye Caddesi'nde inşa edilen evler, kentin varlıklı kesimi tarafından tercih edilmiştir. Ayrıca, İzmir'de Değirmendağı, 1876-1878 Rus Savaşı sonrasında Balkanlar'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için, dönemin şehircilik ilkelerine uygun bir planlama ile iskâna açılmıştır.¹⁷ Selanik'te ise, surların dışında, hem 1883'te göçmenlerin yerleştirilmesi, hem de 1890 yangınzedeleri için kentin doğu ve batısında ızgara planlı yerleşim alanları oluşturulmuştur (Şekil 6).¹⁸

İzmir ve Selanik'te kentsel dönüşümü etkileyen büyük ölçekli projeler, imparatorluğun genelinde olduğu gibi altyapı ve ulaşım projeleri olmuştur. İçme suyu şebekesi, sokakların aydınlatılması için havagazı fabrikası ve daha sonra elektrik santralleri ve benzeri tesislerin kurulması, kentlerin fiziki görünümünü etkileyen altyapı gelişmeleridir. Ayrıca, her iki kentin kendilerini besleyen artalanlarına ve bölgelerindeki diğer merkezlere bağlanması için demiryolu, kent içi ulaşımın sağlanması için tramvay hatları inşa edilmiştir. Önce İzmir Aydın ve Kasaba'ya [Turgutlu] (1866);¹⁹ ardından Selanik sırasıyla Mitroviça

11 Bilsel, "Cultures et Fonctionnalités", 283.

12 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), İ.DH.105/5296, 1845; BOA, İ.DH.105/5305.

13 BOA, A.MKT.57/67, 1846.

14 George Rolleston, *Report on Smyrna* (Londra: George E. Eyre & William Spottiswoode, 1856), 10.

15 Tanzimat öncesinde, gayrimüslimler ve Müslümanlar konutları için belirlenmiş kat yüksekliklerine uymak zorundaydılar.

16 Alexandra Yerolympos, "Archaeology and Urban Planning Development in Thessaloniki (19th-20th c.)", *Queen of the Worthy: Thessaloniki History and Culture*, cilt 2 içinde, der. Konstantinos Hassiotis (Selanik: Paratiritis Publishing, 1997), 87-88.

17 Cânâ Bilsel, "Modern Bir Akdeniz Metropolüne Doğru", *İzmir 1830-1930: Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar* içinde, der. Marie-Carmen Smyrnelis, çev. Işık Ergüden (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 156.

18 BOA, İ.DH.889/70731, 27.06.1883; Meropi Anastassiadou, *Selanik 1830-1920*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001), 115.

19 Bilsel, "Modern Bir Akdeniz Metropolüne Doğru", 148-50.

(1873),  şk p (1874), Belgrad (1888) ve Manastır'a (1894), sonra Dede a  (1896) hattı ile İstanbul'a bağlanmıştır.²⁰ Bu ulaşım ağı, geleneksel kervan yollarının yerini alarak İzmir ve Selanik'in, iç bölgeleri ile kıyı kesimi arasında daha kısa zamanda daha fazla mal akışı sağlamış, buna bağlı olarak sahillerdeki mal yükleme-boşaltma ve depolama koşullarının iyileştirilmesi gündeme gelmiştir. Bahsi geçen bu altyapı ve ulaşım yatırımları, Osmanlı Devleti'nin mali yetersizliğinden ötürü yabancılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kentlerin köhneleşmiş çehrelerini hızla değiştirmesi ve yüksek k r getirmesi nedeniyle bu projeler, Tanzimat reformcuları tarafından da desteklenmiştir.

Rıhtım ve Limanların İnşası

İzmir'de doğal liman görevi gören Kemeraltı'nın zamanla dolması sonucunda, Frenk Sokağı'nın kıyısındaki iskelelerden yükleme-boşaltma işlemleri yapılmaya başlanmıştır. 1857'de Alsancak Garı'nın inşası sırasında, burada demiryolu ile bağlantılı bir liman inşası gündeme gelmişse de mevcut ticaret merkezinden uzak olması nedeniyle tercih edilmemiştir.²¹ İzmir Körfezi'nin vakıf m lk  olması ve kıyıdaki mal sahiplerinin zamanla denizi doldurmaları sonucu, sahil oldukça düzensiz bir duruma gelmiştir. Gümrük binalarının olmasına karşın, iskelelerden mal ka ak lığı yapılması, Bab-ı  l 'yi de rahatsız etmiştir. Bu yüzden, denizi kamu yararına kapatan binaların yan taraflarından yol açılması, liman sahilinin düzenlenmesi amacıyla bir kordon inşası kararlaştırılmıştır.²² Bu amaçla keşif yaptıran hükümet, işi rıhtım yapımına dönüştürmüştür. 1863'te iki İngiliz uyruklu girişimci, J. Charnaud ve A. Barker İzmir'de Punto ile Sarıkışla arasında 15 metre genişliğinde bir rıhtım inşa etmek için imtiyaz talebinde bulunmuştur (şekil 7).²³ İmtiyaz şartnamesi uyarınca, girişimcilerin bir kumpanya kurarak rıhtım inşasını üstlenmesi, denizden doldurulacak alanın kumpanyanın üzerine kaydedilmesi, bu alanda kumpanya dışında kimseye bina inşa etme yetkisi verilmemesi ve rıhtım sınırları dışında denizden arsa satışı yapılmasının yasaklanması öngörülmüştür.²⁴

İzmir Rıhtımı imtiyazının verildiği yıl, Selanik Vilayet Meclisi'nde de rıhtım inşasının görüşüldüğü anlaşılmaktadır.²⁵ Eski Bizans limanının dolması sonucu oluşan mevcut liman alanı, kentin güneybatısında olup sahil surlarının dışında yer almaktadır. İştira isimli bu alanda, Mısır  arşısı, çeşitli d kk nlar, tabakhaneler ile gümrük ve iskele bulunmaktadır. Özellikle gümrükte eşya depolama yerinin yetersiz oluşu ve tüccarların bu konuda sıklıkla şik yet etmeleri, rıhtım inşasının gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu konuda bir tasarı Selanik Vilayet Meclisi'nde görüşülmüş, hatta Selanik Rüsumat Nazırının da görüşü alınarak Meclis-i Vâlâ'ya iletilmiştir. Mevcut iskelenin bitişiğinde gümrük işlemleri ve Rüsumat Nezareti için yeni bir bina ile rıhtım-iskele inşası üzerine keşif yapılmış, bununla ilgili bir plan çizilmiştir.²⁶

1864'te "Selanik surunun hedmiyle²⁷ meydana çıkacak yerlerin satılması ve istihk mının yaptırılması hus suna d ir" verilen mazbatadan, ilk tasarının geliştirilerek gümrük binası inşasıyla birlikte sahil surlarının yıkılarak denizin doldurulması ve yeni bir istihk m yapılmasının planlandığı anlaşılmaktadır.²⁸

²⁰ Anastasiadou, *Selanik 1830-1920*, 156-57.

²¹ Bilsel, "Modern Bir Akdeniz Metropolüne Doğru", 148-49.

²² BOA, A.MKT.MVL.143/15, 1862.

²³ BOA, HR.TO.444/26, 1863.

²⁴ BOA, HR.TO.444/26, 1863.

²⁵ İ.MVL.494/22355, 1863.

²⁶ İ.MVL.494/22355, 1863.

²⁷ Yıkılmasıyla —en.

²⁸ BOA, MVL.987/23, 1864.

Böylece, 20 hektarlık bir alan doldurularak sur içine sıkışan kentin rahatlatılması da düşünülmüştür. Ancak, Tophane Meclisi'nden Meclis-i Vâlâ'ya gelen mütalaada bu yeni proje için mühendislerin gönderilerek keşif hazırlanması istendiği halde bir türlü keşfin gerçekleştirilememiş olduğu belirtilmiştir.²⁹ Bunun ardından, İzmir Rıhtımı imtiyazını alan Guarracino ve Charnaud, 1866'da Selanik Rıhtımı inşası için de Bab-ı Âlî'den imtiyaz talebinde bulunmuştur (Şekil 8).³⁰

Aynı İngiliz girişimcilerin İzmir ve Selanik rıhtımları için imtiyaz talebinde bulunmaları tesadüf değildir.³¹ Girişimciler, hem dolduracakları alanda her türlü kullanım ve tasarruf hakkı edinmiş, hem de gümrükten geçen mallar üzerinden 25-50 yıl boyunca büyük bir oranda vergi toplama hakkına sahip olmuştur. Elbette uluslararası ticaret alanında ayrıcalıklar edinen devletler için bu vergi kabul edilebilir bir şey değildir. Üstelik İzmir sahili gibi kıyı kullanımının tamamen özel mülk sahipleri tarafından paylaşıldığı bir yerde, denizin doldurulması mal sahiplerinin avantajlı konumlarını kaybetmesine yol açmış, bu nedenle yatırımcılar mal sahiplerinin, yerli ve yabancı tüccarlar ile konsolosların tepkisiyle karşılaşmıştır.³²

Bu tür kârlı işletmeler, Osmanlı İmparatorluğu'na altyapı yatırımı yapan Alman, İngiliz ve Fransız girişimciler arasında rekabete yol açmıştır. Bu rekabetin bir etkisi de kent yönetimi üzerinde olmuştur. İzmir'de altyapı ve ulaşım hizmetlerine yönelik imtiyazları edinen Avrupalı sermaye sahipleri ile başta İngilizler olmak üzere kentin ekonomisinde söz sahibi olan yabancı tüccarlar, belediye örgütünün kurulması konusunda talepte bulunmuş,³³ hatta 1859 yılında Sadrazam Mehmet Reşid Paşa'ya Galata'da yeni kurulmuş olan belediyenin çalışmalarını öven ve benzer bir kurumun hem İzmir'e, hem de devlete büyük faydalar sağlayacağını belirten bir arzuhal vermişlerdir.³⁴ İzmir ve Selanik gibi uluslararası ticarete önemli yeri olan iki liman kentinde tüccarlar ve yatırımcılar hem belediye meclislerine üye olarak kent yönetimi üzerindeki etkilerini arttırmış hem de konsolosları aracılığıyla merkezi hükümete baskı yapmıştır. Böylece kentsel düzenlemeleri çıkarları doğrultusunda manipüle etmişlerdir. Örneğin İzmir'de yabancı uyruklu tüccarlar, belediye yönetiminin 1867 yılında İzmir Rıhtımı'nın yapımı için kurulan şirketin hissedarlarının eline geçmesini istememiştir. Çünkü bu sayede rıhtım inşası tamamlanacak ve bu tüccarlar Baltalimanı Antlaşması sonrasında elde ettikleri ayrıcalıklardan vazgeçerek, rıhtımdan geçirdikleri mallar için yüklenici şirkete vergi ödemek durumunda kalacaklardı.³⁵

Tüm bu nedenlerden ötürü, rıhtım inşasında İzmir'de sorunlar baş göstermiştir: İngiliz Konsolosu Cumberbatch başta olmak üzere, yabancı tüccarlar Rıhtım Kumpanyası'nın vergi toplamasına, kıyıda mal sahipleri de kumpanyanın denizi doldurmasına itiraz etmiştir. Dolduracağı arsaları önceden satışı

29 BOA, MVL. 987-23, 1 numaralı varak, 15 Nisan 1864.

30 BOA, ŞD.3208/8, 1866.

31 Hatta Guarracino 1865'te Varna Limanı'nın inşasına yönelik bir teklif vermiştir (BOA, A.MKT.MHM.326/57).

32 Tarihçi, mimar ve arkeolog Texier'nin 1833'te İzmir'e geldiğinde öngördüğü gibi, "deniz kıyısındaki yapıların sahipleri keyiflerine göre sokağı işgal ettiği için, kıyıda inşa edilen evler rıhtım yapımına engel olabilir, çünkü burada arsa fiyatları çok yüksektir." Bkz. Charles Texier, *Asie Mineure* (Paris: Firmin Didot Frères, 1862), 308. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Sibel Zandi-Sayek, *Ottoman İzmir: The Rise of a Cosmopolitan Port, 1840-1880* (Minneapolis: University of Minnesota, 2012), 115-151.

33 Erkan Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye* (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998), 54.

34 Zandi-Sayek, *Ottoman İzmir 1840-1880*, 94.

35 Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye*, 56; Mübahat Kütükoğlu, "İzmir Rıhtımı ve İşletme İmtiyazı", *Tarih Dergisi* 32 (1979): 507.

çıkarak inşaat masraflarını karşılamayı düşünen kumpanya yeterince satış yapamamış, iflas etmiştir. Kumpanyanın rıhtım inşası için anlaştığı Fransız Dussaud Kardeşler³⁶ bu durumu fırsat bilerek 1869'da imtiyaz hakkını devralmış ve Fransız yatırımcılardan oluşan yeni bir şirket kurmuştur.³⁷ İzmir'de demiryolları, endüstri tesisleri, maden işletme tesisleri gibi birçok yatırımı bulunan İngilizler böylece rıhtım imtiyazını en büyük rakipleri Fransızlara kaptırmıştır. Bu arada gümrük vergisi sorununun çözülmesi için Hariciye Nazırı Fuad Paşa İngiliz hükümeti ile arabuluculuk yapmış, sonunda rıhtım projesi içinde 100 metrelik gümrüksüz bir alan oluşturulmuştur.³⁸

Akdeniz'de çeşitli limanların inşasında deneyimli olan Dussaud Kardeşler³⁹ İzmir rıhtımı projesinin kapsamını genişleterek, 19 hektarlık bir liman da eklemiştir (Şekil 9). Sözleşme gereğince mal sahiplerinin önlerindeki denizi doldurmaları gerektiği halde birçoğu itiraz etmeye devam etmiş,⁴⁰ ayrıca İzmir Belediye mühendisi Williamson'un 1871'de rıhtımın mevcut durumuna ilişkin yaptığı çizimler ve hesaplarına göre rıhtım duvarlarının inşası için daha önce hesaplanandan daha fazla taş gerekmiştir.⁴¹ Çeşitli nedenlerden ötürü geciken rıhtımın inşası, nihayet 1875'te tamamlanabilmiştir. Hükümet, 1877'de rıhtım sözleşmesini yenileyerek gümrük, telgrafhane, karantina, pasaport dairelerinin inşasını istemiştir.⁴² 1880 yılında vergiden muaf olan kısımda da rıhtım yapımı tamamlanmış, diğer binalar ise zaman içinde inşa edilmiştir.

İzmir Rıhtımı projesiyle ortaya çıkan gerilimler Selanik Rıhtımı'nın yapımını da aksatmıştır. Guarracino 1868'de Bab-ı Âli'ye gönderdiği bir mektupta, İzmir'de yaşanan aksaklıklar yüzünden Selanik'te rıhtım inşasına başlamak için izin alamadığından yakınmış, Selanik Rıhtımı'nın, İzmir'deki gibi şahısların özel mülkleri önünde yer almadığını, bu yüzden inşasında zorluk çıkmayacağını belirtmiştir.⁴³ Ancak, büyük olasılıkla kumpanyanın İzmir Rıhtımı yapımına başlayamaması ve iflası, hükümetin Selanik Rıhtımı sözleşmesini iptal etmesine neden olmuştur. Bab-ı Âli, İzmir Rıhtımının düzenlenmesinde gösterdiği çabalarını takdir ettiği eski Aydın Valisi Sabri Paşa'yı Şubat 1869'da Selanik sahil surlarını yıkarak rıhtım inşasını yürütmesi için atamıştır. Sabri Paşa hemen İzmir'den mühendis/mimar Roch Vitalis'i rıhtım inşası için bir keşif ve plan hazırlamakla görevlendirmiştir. 12 metre genişliğinde, 1.500 metre uzunluğunda bir rıhtım tasarlayan Vitalis'in planını (Şekil 10) sunan Sabri Paşa, yabancı bir şirket yerine, yerli kaynaklar kullanılarak rıhtım inşasını öngörmüş, bunun için Bab-ı Âli'ye çeşitli finansman modelleri önermiştir.⁴⁴ Yıkılan surların rıhtım inşasında kullanılması ve doldurulacak alanların, Vitalis'in hazırladığı plan üzerinden açık arttırma ile satışa çıkarılması tasarlanmıştır.⁴⁵ Hazine'den alınan bir miktar borçla ve 1870'de surların yıkılmasıyla başlayan

36 Dussaud Kardeşler ayrıca 1870 yılında Trabzon Limanı'nın inşası için kapsamlı bir teklif sunmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özgür Yılmaz, "Dussaud Biraderlerin Trabzon Limanı İnşa Projesi (1870)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 9, no. 18 (2015): 213-44.

37 Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, cilt 3 (Paris: Ernest Leroux, 1894), 448.

38 Kütükoğlu, "İzmir Rıhtımı", 508.

39 Dussaud Kardeşler daha önce Fransa'da Marsilya ve Cherbourg, İtalya'da Trieste, Mısır'da Süveyş ve Said limanları ile Cezayir Limanı'nı inşa etmiştir. Bkz. Pierre Oberling, "The Quays of İzmir", *L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France* içinde, der. Jean-Louis Bacqué-Grammont ve Hâmit Batu (İstanbul: Éditions Isis, 1986), 317.

40 Oberling, "Quays of İzmir", 323.

41 BOA, Y.EE.27/7, 12.09.1873.

42 BOA, İ.MMS.59/2755, 1877.

43 BOA, ŞD.3208/8, 1868.

44 BOA, İ.MMS.37/1554.

45 Yerolympos, *Urban Transformations*, 63.

Selanik'teki rıhtım çalışmaları, kısa bir süre sonra durdurulmuştur. Yeterince satış yapılamadığı için, rıhtım masraflarını karşılamak mümkün olmamış, bu nedenle Sabri Paşa hükümetten borç istemiştir. Ancak, İşkodra Valisi Şevket Paşa'nın Selanik Rıhtımı hakkında yürüttüğü soruşturma ve buna ilişkin Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye gönderdiği rapordan, Sabri Paşa ve Vitalis'in masraf defterinde gösterdiklerinden daha fazla para harcadıkları gerekçesiyle kovuldukları ve yeni gelen valinin rıhtımdaki inşaat çalışmalarını durdurduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶

Bu dönemde, Selanik'teki konsoloslar rıhtım inşasını kendi vatandaşlarının tamamlamasını önermiş, hatta bir Fransız şirketi 1872'de inşaatı üstlenmek için izin istemiştir.⁴⁷ Aynı yıl, Rumeli demiryollarının yapım ve işletme imtiyazını alan Alman girişimci Baron Hirsch ile Bab-ı Âlinin yaptığı sözleşmeye göre, Osmanlı Hükümeti Selanik, Varna ve Dedeağaç limanlarının yapımını taahhüt etmiştir.⁴⁸ Ancak Hirsch ile çıkan anlaşmazlıklar yüzünden bu proje de gerçekleşmemiştir.

1876 tarihli rıhtım planı, Selanik kıyısında doldurulan kısımlar ile oluşan parselleri ve gümrük binası, karantina gibi idare binaları için ayrılmış alanı göstermektedir (Şekil 11). Planı Roch Vitalis hazırlamıştır, bu nedenle rıhtım inşasına devam ettiği anlaşılmaktadır. 1879'da Vali Halil Rifat Paşa, rıhtımın tamamlanması için çaba göstermiş, arsa sahiplerinin kalan borçlarını ödemeleri ve rıhtımın düzenlenmesi için bir komisyon kurmuştur. Ayrıca, rıhtımda belediye binası, gümrük ve fener inşasını tamamlatmıştır.⁴⁹ Rıhtım inşasının tamamen bitmesi ise 1882 yılını bulmuştur.

Selanik Rıhtımı, gemilerin indirme-bindirme işlemlerini kolaylaştırmadığı gibi, İzmir'deki gibi korunaklı bir limana sahip olmayışı ve gar ile arasındaki mesafeden ötürü ticari ürünlerin masrafını arttırmıştır.⁵⁰ Selanik'te bir liman inşası, 1887'de Hazine-i Hassa'nın bu konuda hükümetten imtiyaz talep etmesiyle gündeme gelmiştir.⁵¹ Hazine'nin hazırlattığı planlara göre, liman kentin güneybatısında konumlanmıştır ve kıyıya dik ve paralel uzanan dalgakıranlardan oluşmaktadır. Liman yapımı için ihale açılmış ve Fransız asıllı E. Bartissol ihaleyi kazanarak 1896'da Hazine ile sözleşme imzalamıştır.⁵² 1897'de başlayan inşaat, 1903'te bitirilmiş, bu sayede korunaklı bir limana kavuşan rıhtımda gar ile bağlantı sağlanmış, ayrıca modern taşıma ekipmanları, gümrük depoları, karantina, pasaporthane, karakol gibi idari binalar kurulmuştur (Şekil 12).⁵³

Değerlendirme

İzmir ve Selanik'te rıhtım ve limanların inşası, yalnızca proje ve uygulama süreçleri ile değil, sonuçlarıyla da birçok ortaklıklar barındırmaktadır. Aynı İngiliz girişimcilerin her iki kentte rıhtım inşası için imtiyaz edinmeleri, İzmir'de rıhtım ve liman ile Selanik Limanı yapımını Fransız şirketlerin üstlenmesi yabancı sermayeye ilişkin ortak yönlerdir. Hem İzmir hem Selanik'te Vali Sabri Paşa'nın rıhtım inşası sürecinde yöneticilik yapması, Selanik'te rıhtım planının İzmirli bir mimar tarafından tasarlanması, rıhtım arsalarının yapım öncesi satışa çıkartılarak inşaat için finansman sağlanması süreçle ilgili ortak noktalar olmuştur.

Rıhtımların inşasıyla birlikte İzmir ve Selanik, modern ve Batılı görünmeye

46 BOA, İ.MMS.44/1812, 1872.

47 Alexandra Yerolympos, *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης* [Doğu ile Batı Arasında] (Selanik: University Studio Press, 2004), 316.

48 Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 89.

49 Yerolympos, *Doğu ile Batı Arasında*, 121-23.

50 Anastassiadou, *Selanik 1830-1920*, 130.

51 BOA, İ.DH.1051/82580, 05.10.1887.

52 Selahattin Bayram, "Osmanlı Döneminde Selanik Limanı: 1869-1912" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 110.

53 Bayram, "Osmanlı Döneminde Selanik Limanı", 135-37.

başlamıştır. Kısa sürede her iki kentin en popüler yeri olan rıhtımlar, yeni sosyal ve ekonomik düzeni yansıtan bankalar, ofisler, uluslararası ticaret, denizcilik ve sigorta şirketleri, pastaneler, kulüpler, restoranlar, tiyatrolar ve benzeri yapılarla dolmuştur (Şekil 13). İzmir ve Selanik'in en prestijli otelleri ve konutları da yine rıhtım bölgesinde yer almıştır (Şekil 14). Ancak, Tanzimat Dönemi ile başlayan kentsel dönüşüm, sadece yangınlar sonrası düzenlenen mahalleler ve yeni inşa edilen rıhtımlarla sınırlı kalmıştır. 1880 yılında Başvekâlet'e yazdığı mektupta Aydın Valisi Mithad Paşa, bu durumu şöyle özetlemiştir:

İzmir Rıhtımı'nın inşasından sonra memleketin deniz tarafı öyle bir görünüme büründü ki, ticaret ve tüm refah tamamıyla bu tarafa doğru yer değiştirmiştir. Rıhtımın yapılmasından sonra Frenk Mahallesi denilen tarafla ona komşu olan mahalleler bir kat daha gelişmiş, güzelleşmiştir. Buna karşılık şehrin diğer tarafında (...) bulunan İslam ve Yahudi mahalleleri (...) günden güne çökmeye yüz tutmuşlardır.⁵⁴

Kentsel gelişimdeki dengesizliğin nedeni, yalnızca yeni yatırım alanları oluşturarak rant öncelikli düzenlemeler değildir. Sık değişen valiler ve belediye başkanları, kentte yapılması planlanan düzenlemelerin sürekliliğini kesintiyi uğratmıştır. Her iki kentte özellikle tüccarların ve yabancı şirketlerin temsilcileri olarak konsolosların rıhtım ve limanlar ile demiryollarının inşası gibi projelerin gerçekleştirilmesinde etkin rol oynadıkları, bu konuda sık sık talepte bulundukları bilinmektedir. Ulaşım koşullarının, nakliye, mal kontrolü ve gümrük işlemlerinin modernleşmesi İzmir ve Selanik'te uluslararası ticareti doğrudan etkilemiştir. Ancak bu projelerin yapımı ve işletmesi için edinilen imtiyazlar, rıhtım inşasını üstlenen şirketin gümrük vergisini almaya yetkili olması gibi ayrıcalıklar, ticarette söz sahibi olan kesimlerin karşı çıkmasına yol açmıştır. Merkezi hükümet ise, ortaya çıkan gerilimlerde arabulucu rol üstlenmiştir. İzmir rıhtım inşasında Hariciye Nazırı gümrük vergisinin toplanmasına itiraz eden İngiliz hükümeti ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu durum aslında özellikle 19. yüzyılın ikinci çeyreğinden beri Osmanlı dış ticaretinin en büyük aktörü İngilizler ile onları izleyen Fransızlar arasındaki rekabetin bir yansımasıdır.⁵⁵ Osmanlı İmparatorluğu'ndaki önemli liman işletmeleri incelendiğinde, ağırlıklı olarak Fransız sermayedarların yatırımları bulunduğu görülmektedir.⁵⁶

Merkezi yönetimin her iki kentte rıhtım yapımını, kârlı yatırım alanları yaratmasından başka, farklı gerekçelerden ötürü tasarladığı görülmektedir. İzmir'de sahilin düzensiz ve elverişsiz durumu, kaçakçılığa yol açmaktadır. Selanik'te ise sur dışındaki liman alanı yetersiz kalmaktadır, sur içine sıkışan kent ile sahilin bağlanması hem gümrük hem de yerleşim alanı yaratmasıyla faydalı görülmüştür. Rıhtım ve limanların inşası ile kısmen de olsa İzmir ve Selanik'in modern bir görünüme kavuşmuş olması, Osmanlı hükümetinin beklenen kentsel dönüşüme yönelik talepleri karşılaması bakımından da işine gelmiştir. Çünkü üst üste çıkan nizamnamelere, yasal ve yönetsel altyapının kurulmasına rağmen, kentsel dönüşüm beklendiği gibi büyük ölçekte gerçekleşememiştir.

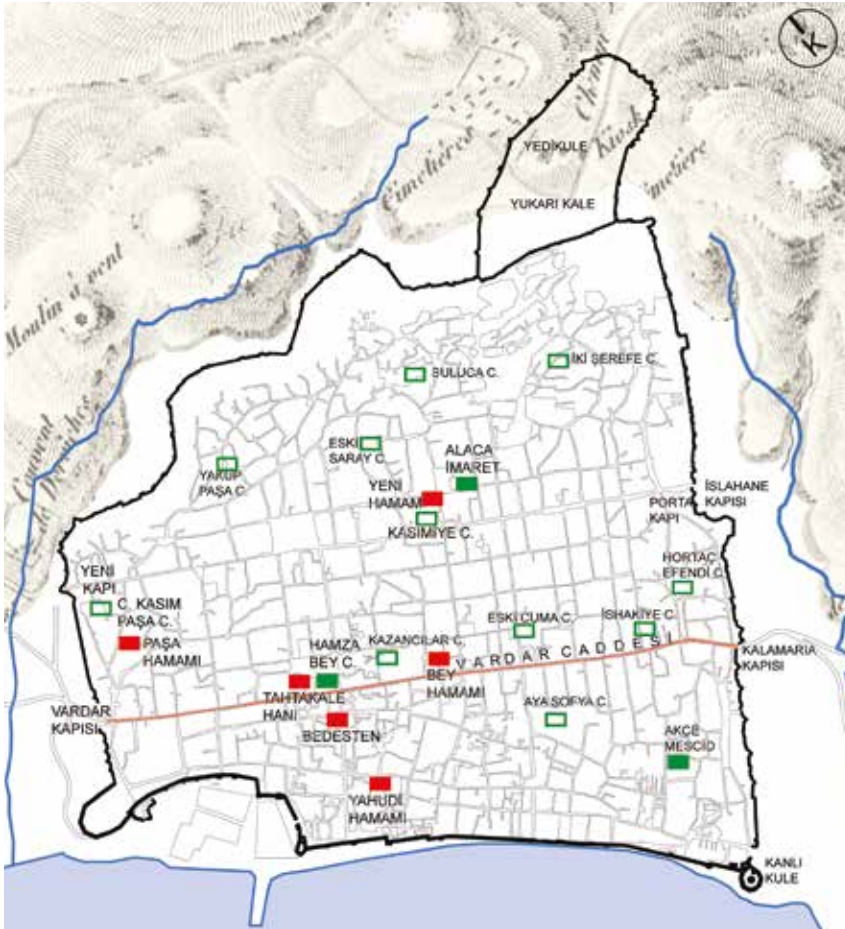
54 Zeki Arıkan, "Midhat Paşa'nın Aydın Valiliği", *Uluslararası Midhat Paşa Semineri Bildiriler ve Tartışmalar* içinde (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986), 145.

55 Ticaretteki rekabet yatırımlara da yansımıştır: 1888 yılında Osmanlı Devleti'ne doğrudan yapılan yabancı yatırımların % 56,2'si İngilizlere, % 31,7'si Fransızlara ait olmuştur. Bkz. Necla Geyikdağı, *Osmanlı Devletinde Yabancı Sermaye 1854-1914* (İstanbul: Hil Yayın, 2008), 96-97.

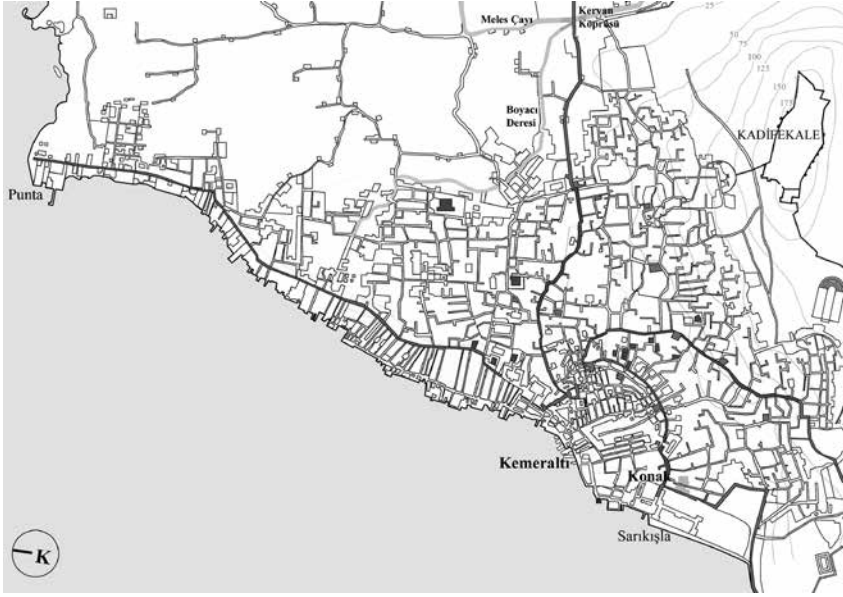
56 İzmir rıhtımı ve limanı, imtiyaz tarihi (1867) ve işletmeye açılış tarihi (1877) ile imparatorluk içinde en önde gelen kent olmuş, onu Beyrut (1892), Karaköy (1895), İzmit (1896), Selanik (1903) ve Haydarpaşa (1903) izlemiştir. Bunlar arasında İzmir, Selanik limanlarının yapımını Fransızlar; Beyrut ve Karaköy limanlarını Fransızlarla ortak olan başka Avrupalı şirketler; İzmit ve Haydarpaşa limanlarını Almanlar üstlenmiştir. Bkz. Geyikdağı, *Osmanlı Devletinde Yabancı Sermaye*, 164; Zeynep Çelik, *Remaking of Istanbul* (Berkeley: University of Washington Press, 1986), 73-75.

Arşiv belgeleri üzerinden İzmir ve Selanik'te rıhtımlı liman inşası ile değerlendirilen kentsel dönüşüm dinamikleri, aslında Osmanlı Hükümeti'nin kentsel dönüşüme bakış açısını değerlendirmemizi sağlamaktadır. Bir yandan ticarete önemli ayrıcalıklar edinen Avrupalı sermayedarlar, bir yandan kent ekonomisinde önemli bir yeri olan tüccarlar, İzmir'de olduğu gibi deniz kıyısındaki prestijli konumunu kaybetme endişesi taşıyan mal sahipleri gibi farklı çıkar gruplarının çatışma alanına dönen altyapı projeleri, kent merkezinde büyük yatırım alanları oluşturdukları için merkezi ve yerel hükümet tarafından da desteklenmiştir. Tanzimat reformcuları, yarattıkları yeni sistemden beklenen kentsel dönüşümün bu tür projeler aracılığıyla gerçekleşeceğini ummuş olsalar da ortaya çıkan sonuç yeni rant alanlarının oluşması ve yeni yaratılan alanların kentin ekonomik hayatının sürdüğü alanlarla sınırlı kalmasına yol açmıştır.

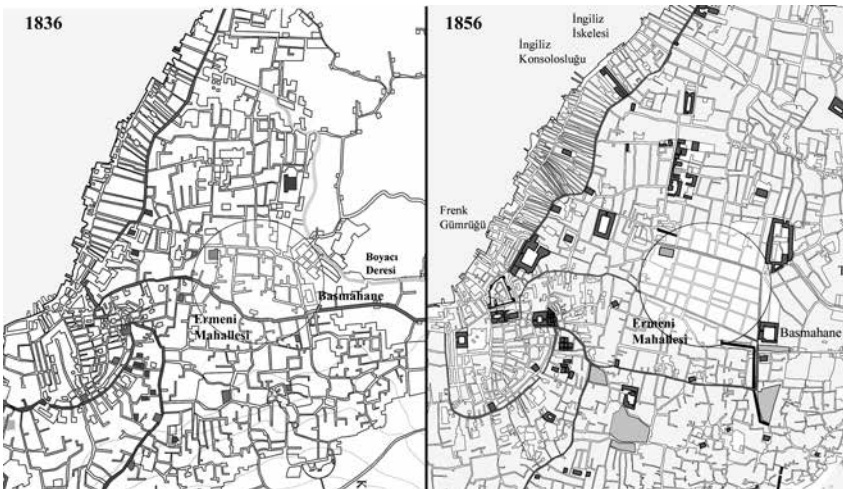
Şekiller

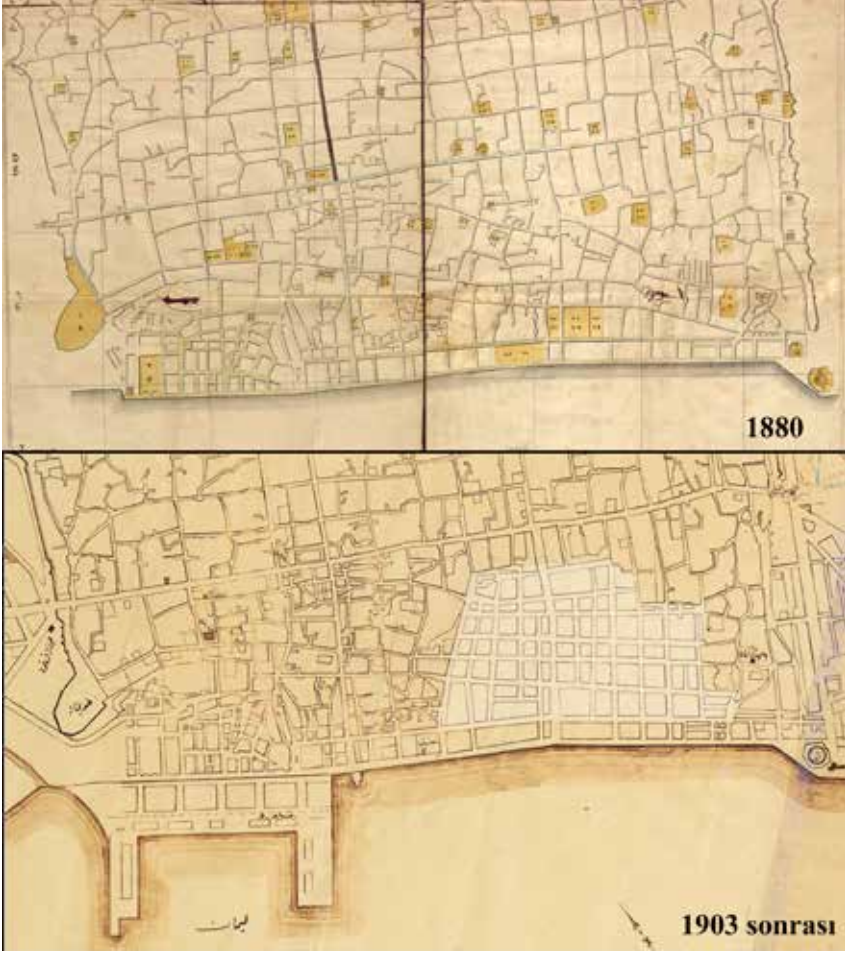
Şekil 1: 19. yüzyılın ilk yarısında Selanik kenti ve başlıca anıtları, yazar tarafından Dimitriadis'in planı ile 1822 Lapie Haritası'ndan (Εθνική Χαρτοθήκη Arşivi) yararlanılarak hazırlanmıştır. Bkz. Vasilis Dimitriadis, *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912* (Selanik: Etaireia Makedonikon Spoudon, Εκδοσεις Oikos, 2008).

Şekil 2: 1836'da İzmir kenti, yazar tarafından Graves Haritası'ndan (APİKAM Arşivi)  retilmişt r.

Şekil 3: 1845 yangını öncesi ve sonrasında Ermeni Mahallesi'ndeki değişim, yazar tarafından 1836 Graves ve 1856 Storari haritalarından (APİKAM Arşivi) yararlanılarak hazırlanmıştır.

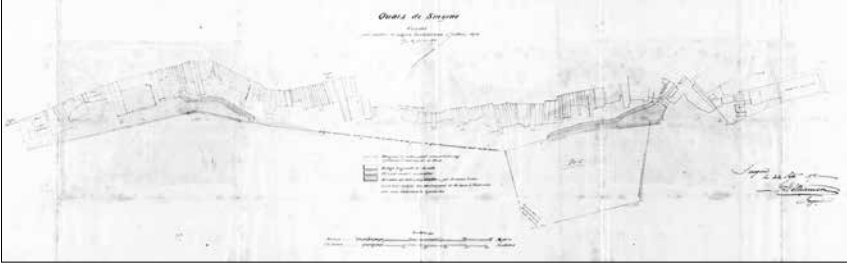
Şekil 4: 1890 yangını öncesi ve sonrasında Selanik kent merkezindeki değişim, 1882 Wernieski Haritası (BOA, Y.EE.64/4) ve 1903 sonrasına ait bir haritada (BOA, HRT.H.1099) görülmektedir.

Şekil 7: İzmir Rıhtımı imtiyazını alan İngiliz girişimciler 1867 tarihinde rıhtım için bir plan hazırlamıştır. Bkz. Çınar Atay, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları* (İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, 1998), 114-15.

Şekil 8: 1866'da Selanik Rıhtımı için imtiyaz talebinde bulunan Guarracino ve Charnaud'un sundukları rıhtım planı (BOA, ŞD.3208/8).

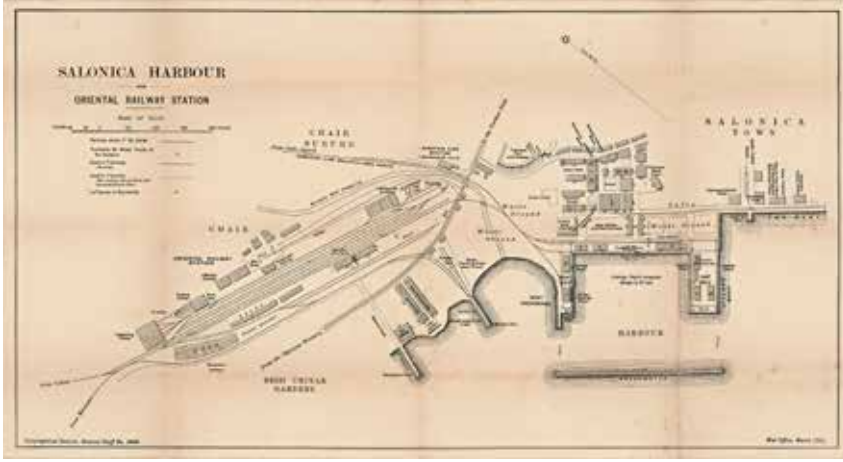
Şekil 9: 22 Eylül 1871 tarihli İzmir Rıhtım Planı (BOA, Y.EE.27/7). Belediye mühendisi Williamson imzalı planda rıhtım inşaatının mevcut durumu ve eklenen limanın sınırları görünmektedir.

Şekil 10: Roch Vitalis'in 21 Mayıs 1869 tarihli Selanik Rıhtımı Planı (BOA, İ.MMS.37/1554). Dolgu alanı ve kamu yapılarına ayrılacak alanların belirtildiği planda, oluşturulacak yeni parseller/yollar, mevcut parsel/yol izlerini takip etmiştir.

Şekil 11: 1876'da Selanik Rıhtımı'nın durumu. Roch Vitalis imzalı Selanik Rıhtım Planı (BOA, ŞD.2008/27) üzerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 12: 1909 tarihli Selanik Limanı ve demiryolu hattını gösteren plan (Εθνική Χαρτοθήκη Αρξίβι).

Şekil 13: Üstte İzmir Rıhtımı, altta Selanik Rıhtımı boyunca ticaret ve konaklama yapıları görülmektedir. Bkz. Centre for Asia Minor Studies, *Smyrna: Metropolis of Asia Minor Greeks* (Atina: Ephesus Publishing, 2004), 83 ve Costis Copsidas, *Jews of Thessaloniki Through the Postcards of 1886-1917* (Selanik, 1992).

Şekil 14: Üstte İzmir Rıhtımı, altta Selanik Rıhtımı'ndaki konutlar. Bkz. Çınar Atay, 19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları (İstanbul: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 1997), 63; Xristos Zafeiris, *Ev Θεσσαλονίκης 1900-1960* [Selanik'te 1900-1960] (Atina: Eksantas, 1994).

Kaynakça

APİKAM Arşivi, 1836 Thomas Graves İzmir Haritası, İzmir.

APİKAM Arşivi, 1856 Luigi Storari İzmir Haritası, İzmir.

Amygdalou, Kalliopi. "A Tale of Two Cities in Search of a New Identity: The Politics of Heritage and Modernisation in Early 20th-Century İzmir and Thessaloniki". Doktora tezi, The Bartlett School of Architecture, University College London, 2014.

- Anastassiadou, Meropi. *Selanik 1830-1920*. Çeviren Işık Ergüden. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Anıkan, Zeki. "Midhat Paşa'nın Aydın Valiliği". *Uluslararası Midhat Paşa Semineri Bildiriler ve Tartışmalar* içinde, 127-64. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986.
- Atay, Çınar. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, 1998.
- Atay, Çınar. 19. *Yüzyıl İzmir Fotoğrafları*. İstanbul: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 1997.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), A.MKT.57/67, 1846.
- BOA, A.MKT.MHM.326/57, 11.03.1865.
- BOA, A.MKT.MVL.143/15, 1862.
- BOA, HR.TO.444/26, 10.06.1863.
- BOA, HRT.H.204, 1900.
- BOA, HRT.H.1099, tarih yok.
- BOA, İ.DH.105/5296, 1845.
- BOA, İ.DH.105/5305, tarih yok.
- BOA, İ.DH.889/70731, 27.06.1883.
- BOA, İ.DH.1051/82580, 05.10.1887.
- BOA, İ.MMS.37/1554.
- BOA, İ.MMS.44/1812, 21.09.1872.
- BOA, İ.MMS.59/2755.
- BOA, İ.MVL.494/22355, 1863.
- BOA, MVL.987/23, 15.04.1864.
- BOA, ŞD.2008/27.
- BOA, ŞD.3208/8.
- BOA, Y.EE.27/7, 22.09.1871.
- BOA, Y.EE.64/4, 1882.
- Bayram, Selahattin. "Osmanlı Döneminde Selanik Limanı: 1869-1912". Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Bilsel, Cânâ, "Cultures et Fonctionnalités: L'Évolution de la Morphologie Urbaine de la Ville d'Izmir aux XIXe et Début XXe Siècles". Doktora tezi, Université de Paris X-Nanterre Sciences Sociales et Administration, 1996.
- Bilsel, Cânâ. "Modern Bir Akdeniz Metropolüne Doğru". İzmir 1830-1930: Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar içinde, derleyen Marie-Carmen Smyrnelis, 143-160. Çeviren Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Bugatti, Emiliano. "Metamorfosi Urbane Mediterranee. Salonicco e Smirne: Costruzione e Ricostruzione Delle Identità". Doktora tezi, University of Genova, 2009.
- Centre for Asia Minor Studies. *Smyrna: Metropolis of Asia Minor Greeks*. Atina: Ephesus Publishing, 2004.
- Copsidas, Costis. *Jews of Thessaloniki Throguh the Postcards of 1886-1917*. Selanik, 1992.
- Cuinet, Vital. *La Turquie d'Asie*, Cilt 3. Paris: Ernest Leroux, 1894.
- Çelik, Zeynep. *Remaking of Istanbul*. Berkeley: University of Washington Press, 1986.
- Dimitriadis, Vasilis. *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912* [Osmanlı Dönemi'nde Selanik'in Topoğrafyası 1430-1912]. Selanik: Etaireia Makedonikon Spoudon, Ekdotikos Oikos, 2008.
- Engin, Vahdettin. *Rumeli Demiryolları*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.
- Εθνική Χαρτοθήκη Αρşivi, 1822 Pierre Lapie Selanik Haritası, Selanik.
- Εθνική Χαρτοθήκη Αρşivi, 1909 Salonica Harbour Oriental Railway Station Planı, Selanik.
- Gençer, Ceylan İrem ve Işıl Çokuğraş. "Regulation of Urban Space in the Ottoman State: The Case of Istanbul (1820-1900)". *Megaron* 11, no. 1 (2016): 1-14.
- Geyikağı, Necla. *Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye 1854-1914*. İstanbul: Hil Yayın, 2008.
- Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çeviren Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Hastaoglou-Martinidis, Vilma. "A Mediterranean City in Transition: Thessaloniki

- Between the Two World Wars". *Facta Universitas* 1, no. 4 (1997): 493-507.
- Hastaoglu-Martinidis, Vilma. "The Cartography of Harbor Construction in Eastern Mediterranean Cities: Technical and Urban Modernization in the Late Nineteenth Century". *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day* içinde, derleyen Biray Kolluoğlu ve Meltem Toksöz, 78-100. Londra: I.B. Tauris, 2010.
- Keyder, Çağlar, der. *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri 1800-1914*. Çeviren Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Kolluoğlu, Biray ve Meltem Toksöz, der. *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day*. Londra: I.B. Tauris, 2010.
- Kütükoğlu, Mübahat. "İzmir Rıhtımı ve İşletme İmtiyazı". *Tarih Dergisi* 32 (1979): 495-558.
- Mansel, Phillip. *Levant: Akdeniz'de İhtişam ve Felaketler*. Çeviren Nigar N. Alemdar. İstanbul: Everest Yayınları, 2011.
- Oberling, Pierre. "The Quays of İzmir". *L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France* içinde, derleyen Jean-Louis Bacqué-Grammont ve Hâmit Batu, 315-25. İstanbul: Éditions Isis, 1986.
- Rolleston, George. *Report on Smyrna*. Londra: George E. Eyre & William Spottiswoode, 1856.
- Tekeli, İlhan. "Tanzimat'tan Cumhuriyete Kentsel Dönüşüm". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 4 içinde, derleyen Murat Belge, 878-90. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Serçe, Erkan. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998.
- Texier, Charles. *Asie Mineure*. Paris: Firmin Didot Frères, 1862.
- Yerolympos, Alexandra. *Urban Transformations in the Balkans 1820-1920*. Selanik: University Studio Press, 1996.
- Yerolympos, Alexandra. "Archaeology and Urban Planning Development in Thessaloniki (19th-20th c.)", *Queen of the Worthy: Thessaloniki History and Culture* içinde, derleyen Konstantinos Hassiotis, cilt 2, 80-109. Selanik: Paratiritis Publishing, 1997.
- Yerolympos, Alexandra. *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης* [Doğu ile Batı Arasında]. Selanik: University Studio Press, 2004.
- Yılmaz, Özgür. "Dussaud Biraderlerin Trabzon Limanı İnşa Projesi (1870)". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi* 9, no. 18 (2015): 213-44.
- Zandi-Sayek, Sibel. *Ottoman İzmir: The Rise of a Cosmopolitan Port, 1840-1880*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012.
- Zandi-Sayek, Sibel. "Public Space and Urban Citizens: Ottoman İzmir in the Remaking 1840-1890". Doktora tezi, University of California, Berkeley, 2001.
- Zafeiris, Xristos. *Ev Θεσσαλονίκης 1900-1960* [Selanik'te 1900-1960]. Atina: Eksantas, 1994.

Clusters as Ecosystems: Exploring the Diversity in Mimar Kemalettin Fashion District in Izmir

Onur Mengi*

Abstract

Today, many industry structures are found in the form of clusters, implicating the existence of certain spatial and non-spatial proximities amongst firms, and these clusters can also be described and approached as ecosystems. Recently, Mimar Kemalettin Fashion District has become a focus of various design-related initiatives in Izmir, particularly in the process of constructing a Design City role for future. A major initiative is to promote the district as a wedding wear capital, both spatially and organizationally. In that, there is a need for comprehensive research to explore and evaluate the particular structure of the emerging wedding wear cluster on the site. The aim of the present study is to investigate how the ecosystem of this clustering in the Mimar Kemalettin Fashion District in Izmir operates in terms of diversity, especially for determining future planning decisions. The methodology of the study consists of the following: literature review on the diversity in the fashion industry, taking the wedding wear as its sub-set, data collection via site visits, and the diversity measure questionnaire conducted on site, as well as data processing through descriptive analyses and evaluations. The findings point out that the existing wedding wear sector cluster is still young and emerging, and currently self-operates in a compact spatial structure with limited diversity.

Keywords: Clusters, wedding wear, ecosystem, diversity, Mimar Kemalettin Fashion District

Özet

Ekosistem Olarak Kümeler: Mimar Kemalettin Moda Merkezi'nde Çeşitliliği Araştırmak

Günümüzde çoğu endüstri yapısı, firmaların birbirlerine mekânsal ve mekânsal olmayan yakınlıkları ile ortaya çıkan ve ekosistem olarak tarif edilen kümeler halinde bulunmaktadır. Son dönemlerde, özellikle gelecekteki Tasarım Kenti rolünün kurgulanması sürecinde, Mimar Kemalettin Moda Merkezi'nin, İzmir'deki tasarım temelli birçok girişiminin odağında olduğu görülmektedir. Bu girişimlerin en önemlilerinden biri de bu bölgenin mekânsal ve organizasyonel olarak gelinlik başkenti olarak gelişmesini içermektedir. Bu anlamda, bu bölgede oluşmakta olan gelinlik kümesinin kendine has yapısının araştırılması ve değerlendirilmesine yönelik geniş kapsamlı bir araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu mevcut çalışmanın amacı, İzmir'deki Mimar Kemalettin Moda Merkezi'nde kümelenen gelinlik sektörü ekosisteminin, özellikle alınacak planlama kararları için, çeşitlilik bakımından nasıl işlediğinin araştırılmasıdır. Çalışma, gelinlik sektörünü moda endüstrisinin bir alt sektörü olarak ele almaktadır. Moda endüstrisi içerisindeki çeşitliliğe odaklanan çalışmanın yöntemi mevcut literatürün gözden geçirilmesi, alan ziyaretleri ile genel alan verilerinin toplanması ve özellikle çeşitlilik ölçümlerine ilişkin anket çalışmalarının yürütülmesi, betimleyici değerlendirmeler ile verilerin analizi süreçlerini kapsamaktadır. Bu araştırmanın sonuçları, mevcut gelinlik sektörü kümesinin genç ve oluşmakta olan bir küme olduğunu ve halihazırda çeşitliliğin kısıtlı olduğu kompakt bir yapıda kendi kendine işlediğini göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Kümeler, gelinlik sektörü, ekosistem, çeşitlilik, Mimar Kemalettin Moda Merkezi

* Izmir University of Economics, Department of Industrial Design

Introduction

There has been a growing interest in the spatiality of industries among Turkish scholars over the last decade. However, most studies conducted and scholarly events have concentrated on the case of Istanbul.¹ In terms of its central position in commercial and economical activities and its global reputation, Istanbul can be described as the center of Turkish fashion, home to most creative activities and institutions of education, and various related fairs, activities and fashion shows parallel. Izmir appears as a secondary center, with its growing design education opportunities, and the recent attempts to transform into a Design City through developing art and design based activities and services. There is a therefore need for a comprehensive research to explore and evaluate the spatial and organizational structure of the emerging wedding wear cluster as sub-sector of fashion industry in Izmir, both due to its current major role as a sectoral driver of Turkey, and its place in the global trade market. Izmir dominates the Turkish wedding wear sector. The conditions for this sector have been studied in recent research reports of the Izmir Development Agency (IZKA).² However, these studies are rather conventional, restricted to economic sphere of analysis, leaving organizational structure and particular locational distribution of the sector cluster unexplored.

The role of fashion in identity-formation resulted in fashion becoming a serious aspect in city planning. Throughout the past years, the city of Izmir fell behind in the global inter-urban competition and began to lose its appeal among the other Mediterranean cities. Consequently, the Metropolitan Municipality, in collaboration with the representatives from different sectors, non-government organizations, and universities, has made efforts to re-gain its previous status by envisioning a creativity-based development. Drawing a new path for Izmir's future development is currently regarded as an urgency by the local government. Moreover, in terms of its creative potential, fashion industry is found at the core of such intentions. Especially with the recent developments, Izmir Metropolitan Municipality has started to prioritize the fashion industry as a creative sector –and in particular, on the wedding wear sector as a sub-sector, due to increasing profits and opportunities. The wedding wear sector and its ecosystem have therefore become vital for creativity-based development in Izmir.

The object of this study is to explore the existing ecosystem of wedding wear sector in Izmir. As a case study, it focuses on Mimar Kemalettin Fashion District. This choice is based on the assumption of a significant role for the so-called ecosystem of the wedding wear sector in Mimar Kemalettin Fashion District, of which existing manufacturers are not only the founders, but the

- 1 Bahar Durmaz, Stephen Platt and Tan Yigitcanlar, "Creativity, Culture Tourism and Place-making: Istanbul and London Film Industries," *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research* 4, no. 3 (2010): 198-213; Evinc Dogan, "City as Spectacle: The Festivization of Culture in Contemporary Istanbul" in *Young Minds Rethinking the Mediterranean*, ed. Mensur Akgün and Lenka Petkova (Istanbul: Istanbul Kültür Üniversitesi Publication, 2011): 69-93; Zeynep Meray Enlil, Yigit Evren, and Iclal Dincer, "Cultural Triangle and Beyond: A Spatial Analysis of Cultural Industries in Istanbul," *Planning, Practice & Research* 26, no. 2 (2011): 167-183.
- 2 See the details in IZKA, *İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi İzmir ve İlçeleri İstatistikî Analiz Raporu* (İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı, 2009), accessed February 6, 2014. http://www.izka.org.tr/files/kumelenme_istatistik_analiz_raporu.pdf; IZKA, *İzmir Kümelenme Analizi İzmir ve İlçeleri İstatistikî Analiz Raporu* (İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı, 2010), accessed March 6, 2014. http://www.investinizmir.com/upload/Node/27782/xfiles/Izmir_Kumelenme_Analizi.pdf; IZKA, *İzmir Mevcut Durum Analizi* (İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı, 2013), accessed March 6, 2014. http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/mda_39.pdf.

primary, structural, functional, and biological units of this ecosystem. The ecosystem approach is used as a metaphor to describe the operation of the clusters in this Fashion District.³

The field research of this study led to the recording of 266 wedding wear firms, including manufacturers of wedding dresses, wedding suits and evening gowns, and 31 suppliers of buttons, yarns, fabrics, laces, beads associated with the sector. Wedding wear firms across Mimar Kemalettin Fashion District were asked to participate in a survey. The questionnaires were conducted from February 2 to March 12, 2015. The respondents were firm owners and managers. In cases where the owner or manager could not be reached on the site, or for those whose workplace was other than the firm premises, the questionnaires were delivered by the firms' own employees. Thus, all the questionnaires have been filled with owners or managers of the firms.

Among the 266 wedding wear firms, 28 were engaged only in wedding wear retailing, and therefore, were excluded from the questionnaire. In order to reach all the manufacturing firms, site visit requests up to a maximum of seven were made to those firms that initially declined to participate. Eventually, 132 manufacturers, approximately 55% of the total population, responded to question, participated to the questionnaire.

The paper first gives an overview of the research approach which conceptualizes clusters as ecosystems, and looks at the diversity in ecosystems in order to understand the structure of the emerging wedding wear cluster as sub-sector of fashion industry. After presenting the role of Izmir wedding wear sector, the study explores the diversity dynamics in fashion industry ecosystems, and builds a series of inquiries for the diversity measure questionnaire prepared for the site. In the section that follows, findings are reconsidered from the wedding wear sectoral perspective. The case study investigates the cluster of wedding wear sector in Mimar Kemalettin Fashion District in Izmir, and presents findings derived from the analyses. Following, the analyses are evaluated in terms of diversity in this ecosystem.

The Ecosystem Approach

The ecosystem approach as a research perspective of this study is utilized as a tool that is able to explain operation of creative industries in certain environments.⁴ One complex aspect that characterizes the spatiality of industries is the presence of particular systems that regulate and inform the environment. This conceptualization provides a more in-depth approach, allowing the investigation of the unique formations of business ecosystems, particularly through

- 3 See the metaphoric use of the term in Nancy Duxbury and Murray Catherine, "Creative Spaces," in *Cultural Expression, Creativity and Innovation*, ed. Helmut K. Anheier, Yudhishtir Raj Isar, and Christopher Alan Waterman (Los Angeles: SAGE, 2010); Greg Hearn, Simon Roodhouse, and Julie Blakey, "From Value Chain to Value Creating Ecology: Implications for Creative Industries Development Policy," *International Journal of Cultural Policy* 13 (2007): 419-436; Jim Shorthose, "Nottingham's De Facto Cultural Quarter: The Lace Market, Independents and a Convivial Ecology," in *City Of Quarters: Urban Villages In The Contemporary City*, ed. David Bell and Mark Jayne (London: Routledge, 2004), 149-162; Ron Dvir and Pash-er Edna, "Innovation Engines for Knowledge Cities: An Innovation Ecology Perspective," *Journal of Knowledge Management* 8 (2004): 16-27; Deng-Neng Chen, Ting-Peng Liang, and Binshan Lin, "An Ecological Model for Organizational Knowledge Management," *Journal of Computer Information Systems* 50 (2010): 11-22.
- 4 Edward Maltby, "Ecosystem Approach: From Principle to Practice," paper presented at the Ecosystem Service and Sustainable Watershed Management in North China International Conference, Beijing, P.R. China, 2000; Jean-Yves Pirot, Meynell Peter-John and Elder Danny, eds., *Ecosystem Management: Lessons from around the World: A Guide for Development and Conservation Practitioners* (Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN, 2000).

exploring the diversity characteristics of wedding wear sector in Izmir.

Clusters as Ecosystems

The term "cluster" is derived from Michael Porter's works on industrial/business clusters,⁵ in which a wide range of interactions, diversity of complementary skills, and evolving knowledge allow particular places to achieve a competitive advantage. Porter defines cluster as a geographically proximate group of inter-connected companies and associated institutions in a particular field, linked by commonalities and complementarities, while also stating that the geographic scope of a cluster can range from a single city or state to a country or even a group of neighboring countries.⁶ The economic factors that contribute to such concentration entail cost-savings in the production chain and joint venture. When firms are highly inter-dependent in certain geographies, a creation is co-produced by the entire ecosystem. The ecosystem approach recognizes that humans are an integral component of ecosystem. Clusters as ecosystems are open systems containing dynamic interactions between individual firms, and their surrounding environment, as well as other ecosystems. Therefore, the ecosystem emerges around the diversified members and interactions. Diversity appears as one of the major characteristics of such ecosystems, and is central to the ecosystems of industry clusters.

Diversity in Clusters

Diversity is a crucial factor in understanding why clusters exist and how they can enhance the knowledge-creation process. At the firm level, groups whose members have more diverse configurations outperform the more homogeneous groups. In this respect, it is appropriate to divide the concept of diversity into two: The primary dimensions are the unchangeable variables that are inborn as age, gender, ethnicity, physical features, race and sexual orientation. There have considerable influence on our development in early socialization as well as for our lives. The secondary dimensions are the changeable variables, such as education, geographic location, income, marital status and religious beliefs. Both dimensions are very relevant and significant to ecosystems. Diversity should not be viewed as consisting of only racial or religious differentiation, but is the combination as well as distribution of all differences. Diversity means the variations among employees from all these sources, including variations with respect to the other ecosystems of which they are a part. Thus, diversity within firms, among individuals, and between ecosystems should all be taken into consideration. The role of diversity in fostering inspiration stems from not only the mix of people in that particular environment, but also diversity in the physical environment. The built environment provides an extra facilitation of the chances of accidental or deliberate encounters, and of new combinations, resulting in rising productivity, just as the diversified urban areas show faster growth ratio rates compared to cities that are rather homogeneous in economic, social and spatial terms.⁷

Physical variety and human diversity are vital to the business ecosystems. Fashion as a system aims at, on the one hand, preserving the diversity, and on the other, enabling progress and change, and imposing a unified meaning and linking

5 See the use of terms in Michael E. Porter, "Locations, Clusters, and Company Strategy," in *The Oxford Handbook of Economic Geography*, ed. Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, Meric S. Gertler (Oxford, New York: Oxford University Press, 2000), 253-274; Michael E. Porter, "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy," *Economic Development Quarterly* 14 (2000): 15-34.

6 Porter, "Locations, Clusters, and Company Strategy," 254.

7 Barbara Heebels and Irina van Aalst, "Creative Clusters in Berlin: Entrepreneurship and the Quality of Place in Prenzlauer Berg and Kreuzberg," *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 92 (2010): 347-363.

its parts together. Thus, the whole field of fashion is driven by diversity, associated with the ideology of choice and taste developed by the consumer culture. Both the transformations of taste and the ideology of choice are derived from the diversity of experience occurring in fashion-related interactions, thus, diversity appears as a crucial requirement. Many fashion districts attract young artists and designers through their spatial dynamism and diversified use of buildings.⁸

The diversity of individuals in the fashion system, and diversity of their surrounding environment both have a dramatic influence on behavior, and the survival and reproductive success of firms. These two types of diversity influence dynamics and stability at the same time. Diverse experiences, cultural backgrounds, professions, academic backgrounds, ages, and personalities all contribute to the creation of fruitful dialogues based on multiple perspectives. Similar people generate similar ideas therefore, it is important for the fashion industry draws from diversity in different ways. Fashion designers who emphasize the creative side of their work tend to portray creativity as the result of interaction with other workers and the ecosystem, emphasizing the contribution of diverse influences from the inner and outer environments. Here, it is also essential to mention that apart from designers there are other workers, therefore it is not only the range of designers (in numbers or skills) but also the diversity of that production team, with all the components, that enables the system to function, and facilitates creativity. Such teamwork is not only internal to the firm but also external to it.⁹

For the fashion ecosystem, there exists a diverse input from various disciplines, sectors and stakeholder interests. This is a necessity for constructing and evaluating information on the basis of the interactions in the use of goods and the provision of services by the system. Fashion is a diverse and collective process, which links many different people, and firms from different proximities and professions. In the fashion market, there is a wide range of intermediaries directing the fashion industry and creating diversity within the system. These intermediaries range from buyers and stylists, fashion editors, journalists, models, photographers, hairdressers and make-up artists, fashion forecasters, fashion-related educational institutions, fashion fairs and fashion weeks, fashion magazines, and advertising agencies to more recent phenomenon such as new medias as marketing and consumption websites, and social networking websites, fashion bloggers. The fashion market depends on a diverse group who cannot be classified according to certain class or status, but share characteristic of being separate from the mainstream.¹⁰

The measure of diversity derived from the literature discussions above, along with the particular context, necessary research questions are adapted for the diversity measure questionnaire conducted on the site. The diversity measurements are based on variables in firms that can be changed and unchanged, size and qualifications of firms, distribution of different actors, specific production processes in the value chain of the wedding wear sector in particular.

Wedding Wear Sector in Izmir

The wedding wear sector, by definition, cover all the processes, from production and distribution to consumption of wedding dresses, wedding suits and evening gowns. There are also suppliers and other related sectors that complement the wedding wear sector, including textiles, accessories, bags and shoes.

8 Doreen Jakob, *Beyond Creative Production Networks* (Berlin: Rhombos, 2009).

9 Ruwandika Senanayake, "Fashion Design for the Emerging Creative Economy of Sri Lanka," (MA thesis, RMIT University, Melbourne, 2013), accessed December 12, 2015. <https://researchbank.rmit.edu.au/eserv/rmit:160577/Senanayake.pdf>.

10 Louise Crewe and Jonathan Beaverstock, "Fashioning the City: Cultures of Consumption in Contemporary Urban Spaces," *Geoforum* 29 (1998): 287-308.

Turkey has recently been the supplier of the wedding dresses, wedding suits and evening gowns to Europe and the Middle East. The conditions of sector was studied by Izmir Development Agency in 2009, 2010 and 2013 focusing on the sectoral clusters in Izmir, and by a research group from Izmir University of Economics in 2013.¹¹ In the findings of the research project conducted by Izmir University of Economics in 2013, the wedding wear sector has been analyzed in terms of its strengths, weaknesses, opportunities and threats. For its strengths, knowledge-intensive character of the sector was underlined. Since the wedding wear manufacturing is a knowledge-intensive process that requires particular know-how and creativity, its final outcome is considerably value-added.¹² In this respect, the sector requires particularly creative and skillful workers. For the sustainability of the firms and their survival, it is essential to have quality products, trained and/or educated workforce and in-house knowledge. The other strength is the low-level of investment needed to enter to this sector, the cost of first investment, which requires only limited machining and textile and other necessary material supplies, is relatively low. Further, Izmir's geographical location and rooted cultural relations in the Middle Eastern and North African markets are considered to be one of its essential strengths. Further, wedding wear is accepted as a cultural signifier providing benefits to the sector. As well as, the presence of relatively mature wedding firms, there are contributions from IF Wedding and similar fashion related events as well as an established regional ready-to-wear industry.

In terms of its weaknesses, first of all, insufficient institutionalization is found to be an important shortcoming, as the firms are generally family-based, and form their associations and links through relatives, even at the international level. Also, the lack of brand recognition resulting from brands derived through family names is a weakness, especially for the international competitiveness. Moreover the lack of special sectoral national and regional associations, insufficient promotion and advertisement can be listed as further weaknesses of the sector in Izmir.¹³

Furthermore, opportunities are created by tourism potential, the increasing interest in the Turkish culture in the Middle Eastern region, the growing internationalization awareness as well as the presence of the Free Zone. Finally, the economic instabilities, infrastructure problems and obstacles as well as high rents and property prices are considered as threats.¹⁴ Yet, despite these weaknesses and risks, for the last decade, Izmir's wedding wear sector has been reported as evolving into a developing cluster.¹⁵ Research based on statistical data, conducted with the key regional actors in the Izmir Development Agency, has presented three major cluster types for the Izmir metropolitan area: mature, developing and potential clusters (Table 1).¹⁶

Mimar Kemalettin Fashion District, situated at the city center, Konak, and identified as a potential cluster, has a significant place for the wedding wear production in Izmir. It is a concentrated area where a number of wedding wear firms are situated in close proximity, creating a cluster. Its development and current conditions are explained in detail in the following section as a case study.

11 See the project details in IZKA, *İzmir Kümelenme Stratejisi*; IZKA, *İzmir Kümelenme Analizi*; IZKA, *İzmir Mevcut Durum Analizi*.

12 IEU (Izmir University of Economics), *Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Projesi Gelinlik ve Abiye Sektörü Sektör Raporu* (Izmir, 2013), accessed January 7, 2015. http://phoenix.ieu.edu.tr/betanix/uploads/cms/ekokent.ieu.edu.tr/3979_1394627435.pdf.

13 IEU, *Gelinlik ve Abiye Sektörü Sektör Raporu*, 26-27.

14 IEU, *Gelinlik ve Abiye Sektörü Sektör Raporu*, 25.

15 IZKA, *İzmir Kümelenme Stratejisi*, 37.

16 IZKA, *İzmir Kümelenme Analizi*, 84.

Case Study: Wedding Wear Cluster in Mimar Kemalettin Fashion District, Izmir

The case study area covers the wedding wear cluster located around the Mimar Kemalettin Fashion District and adjacent area in Konak, Izmir. The area is situated in the historical downtown between the traditional bazaar area, and the central business district (Figure 1).

In order to understand the diversity regarding the firms on the site, first of all, the size and sectoral experiences of firms are considered, focusing on wedding wear manufacturing firms. As can be seen in Figure 2, the capacity of these firms in terms of the average number of employees is 12. The ecosystem represented by the respondent firms contains 1675 workers. Except for one relatively large manufacturer with 350 workers, larger companies generally employ between 40-80, engaged in diverse occupations (Figure 2). Firms are distributed homogenously across the site in terms of their sizes, based on the number of their employees (Figure 3).

Regarding the life of the ecosystem, the average firm experience on the site is 11 years. 27 relatively older firms have been in the area for more than 20 years and their experiences change between 20 to 65 years (Figure 4). Older firms in the sector are located along the major axis around Mimar Kemalettin fashion District, particularly along the Mimar Kemalettin Street (Figure 5).

As mentioned in the previous sections, most manufacturers are characterized as producing for their own brands. As can be seen in Figure 6, 98% of firms manufacture for their own brands, while a very small proportion operate as outsourcing firms for other brands. More than half of the ecosystem consists of firms with patented brands (63%) through certain certifications, and 57% of the firms' export operations are registered (Figure 6).

The site survey reveals a considerable number of females in terms of the worker profile, with 82%. In addition, less than one third of employees are university graduates. Interestingly, of all workers hired as designers, the proportion of university graduates is only 12% (Figure 7). A survey of diversity of occupations indicates that there are 16 different job titles (with different proportions) within the firms (Figure 8). Among these, more than two-thirds of the firms hire cutters and mechanists, while craftsmen, ironers, pattern makers, salesmen, accountants and financial personnel and designers.

Evaluation of the Diversity in Mimar Kemalettin Fashion District

The ecosystem of wedding wear cluster in Mimar Kemalettin Fashion District is mostly represented by wedding wear manufacturers themselves. Manufacturing activities are carried out within this cluster by two-thirds of the firms, while a minority locate their manufacturing processes in other areas, particularly at the MTK Manufacturers Zone in the eastern part of Izmir.

Irrespective of the locational choices of manufacturing, almost all retailing activities of existing firms are currently being conducted within Mimar Kemalettin Fashion District. Almost half of the firms in this ecosystem have no registrations for export or patents for their own brands, yet are still able to maintain the daily export activities through utilizing other companies' sources, or through informal methods. Additional interviews also reveal that many of these manufacturers export manufactured wedding wears especially to the so-called dollar zone in the Middle East. However, half of these export activities are conducted with assistance of firms with their own export registrations. Thus, there are various types of business agreements and cooperation among the firms in this respect.

Based on occupations, the greatest numbers of proportions are employees are in pattern making, cutting, and ironing as well as machinist and craftsmen. However, only half of firms hire designers. Also, it is important to note those described as designer or employee in the survey does not necessarily mean they are certified. "Designer" in the survey responses may describe their function as operational rather

than implying an educational background in design.

In terms of the two divisions of the concept of diversity within the inner organizations of firms were derived from the theoretical discussions mentioned in the first section, the primary dimensions include constant variables in this respect, the ecosystem contains mainly female workers. For the secondary dimension, i.e. the variables that can be changed, the firms employ university graduates, although very few, less than one third of the existing employees in firms. Especially, for the design background of workers hired as designers, the proportion of university graduate designers is only 10 per cent in this ecosystem.

Furthermore, the product and manufacturing range signifying the consumer culture, and the firm ability for creation variety was explored. There were two main findings. First, half of the firms currently produce for the customers from different socio-economic backgrounds. Second, there is great variation in the taste and ideology of customer choices for manufactured wedding wears. Again, almost half of the firms manufacture wedding wears for customers with diverse tastes and choices. On the other hand, the firms of this ecosystem believe that their current wedding wear designs and collections are not differentiated from the ecosystems operating in other parts of Izmir, i.e. Alsancak and Karsiyaka.

Considering the entire sectoral value chain, the ecosystem contains firms engaged in similar processes; almost all produce for their own brands and conduct their own production process, and engage in only limited number of outsourcing services. However, photo-shooting services including staff and equipment are in great demand and are outsourced by the firms, particularly for catalogs and advertisements. The other services such as design consultancy and trend research outsourced are indeed crucial aspects yet remain very underdeveloped.

Conclusion

This research concludes that the existing wedding wear sector in Mimar Kemalettin Fashion District is an emerging and self-operating cluster that has a spatially concentrated structure. This structure lacks sufficient diversity in its ecosystem.

Despite the relatively low cost of first investment in Mimar Kemalettin Fashion District, the lifespan of start up businesses is short, unless they are sufficiently knowledgeable and experienced in the sector. Hence, the more experienced and mature the firms, the more resilient they are in this ecosystem. Since the wedding wear production is craftsmanship-led and has a mainly female workforce, the production chain requires a particular composition. There is a distribution of many diverse types of knowledge coming from various professions and job descriptions, particularly from craftsmanship. However, there is still a lack of variety in the creative input and design interventions in wedding wear production in Mimar Kemalettin Fashion District. Also, there is a current lack of intermediaries that lead the industry and create the diversity within the system, and the variety of leisure activities and facilities in the ecosystem. Therefore, the production process is less design-oriented, and the existing ecosystem lacks some important properties of clusters. Moreover, there are few design graduates, it is seen that the designers are involved in the process to a limited extent. This situation reflects in the lack of uniqueness and of diversity in this ecosystem.

Since the wedding wear sector is a sub-set, the ecosystem as a whole can be similarly characterized by a lack of diversity, yet increasingly it is recognized as a means of achieving success. Diversity of the inner organizations of industries and the occupational distributions, and the diversity of the cluster itself—consist-

ing of different firms, physical variety, human diversity and product variety—is regarded vital to such environments. Nevertheless, it is noted from the vitality perspective that carefully designed socio-economic urban spaces such as sectoral clusters can contribute to integrating creative workers and craftsmanship into everyday culture, and to addressing wider developmental issues and other challenges of the clusters. The planned creative industry clusters is an important driver for broader revitalization initiatives, and plays a role in different economic, social, and cultural aspects of urban development. However, the extent of the possible policies (e.g. urban regeneration projects bringing economic vitality for the district), along with growing interest in the creative industry based development, especially considering the uniqueness of the sector, should be balanced in the future interventions.

Table and Figures

	Mature Clusters		Developing Clusters		Potential Clusters	
Sector	Cooling, Industrial Ventilation and Air Conditioning	Canned Food	On-Car Equipment	Chemistry (used in ceramic, leather, glass sectors)	Wedding Wear	Logistic
Place	Çiğli Bornova Konak	Kemalpaşa Torbalı	Çiğli Bornova	Konak Bornova	Konak	Konak Bornova

Table 1. Izmir Clustering Categories with Sectors

Figure 1. Mimar Kemalettin Fashion District in Izmir: Case Study Area

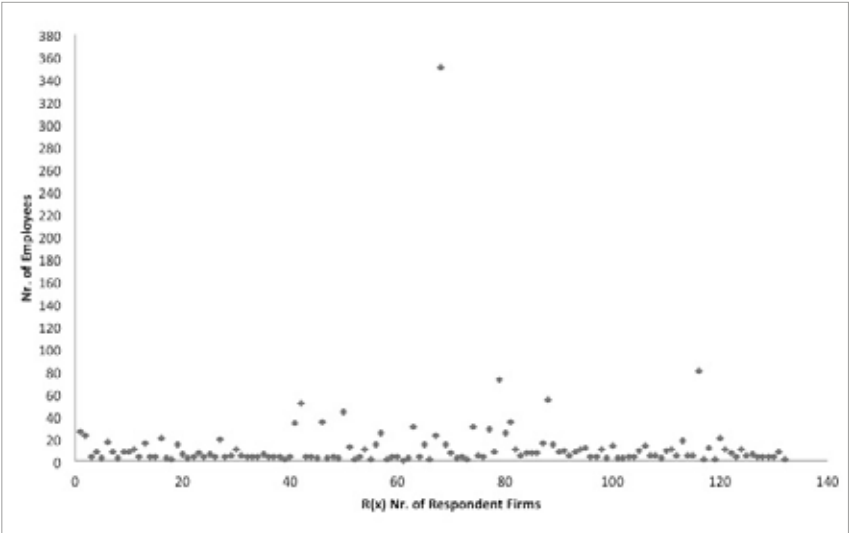

Figure 2. Sizes of Firms

Figure 3. Locational Distribution of Firms' Sizes on Site

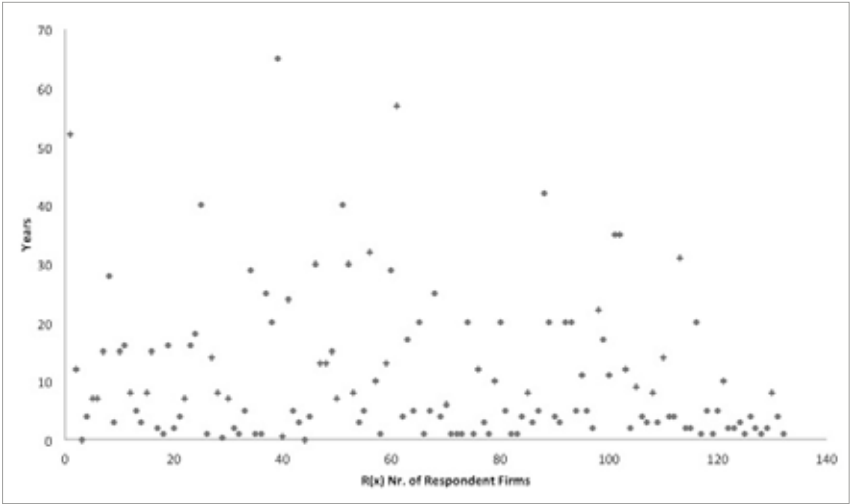

Figure 4. Experience of Firms in the Sector

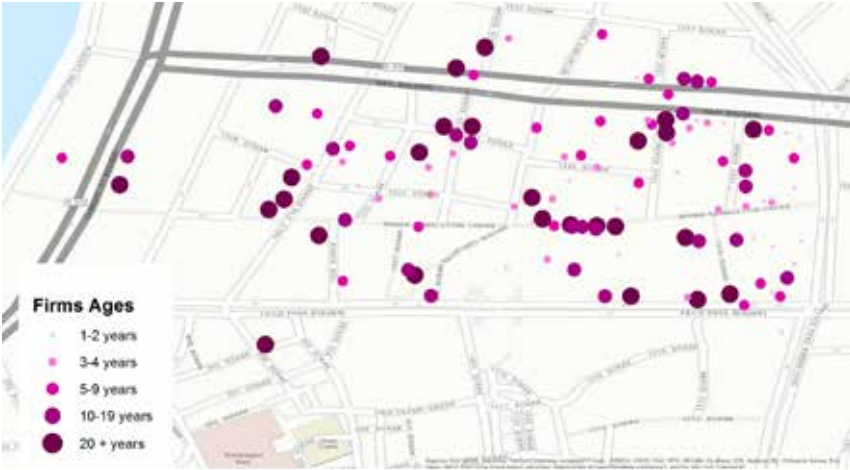

Figure 5. Locational Distribution of Firms' Ages on Site

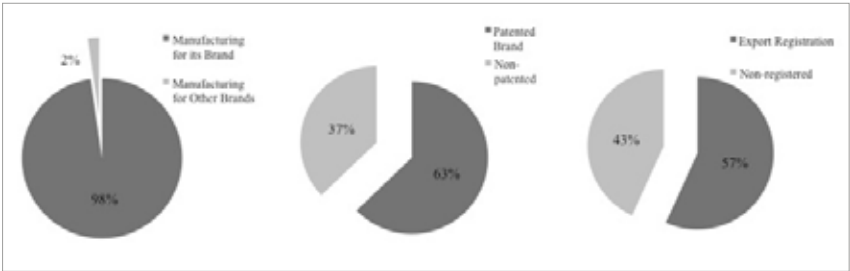

Figure 6. Qualifications of Firms

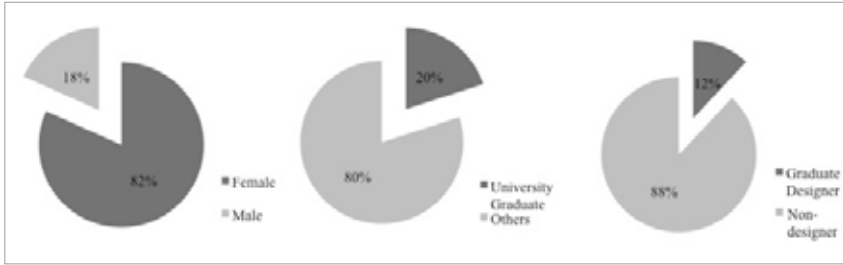

Figure 7. Worker Profile

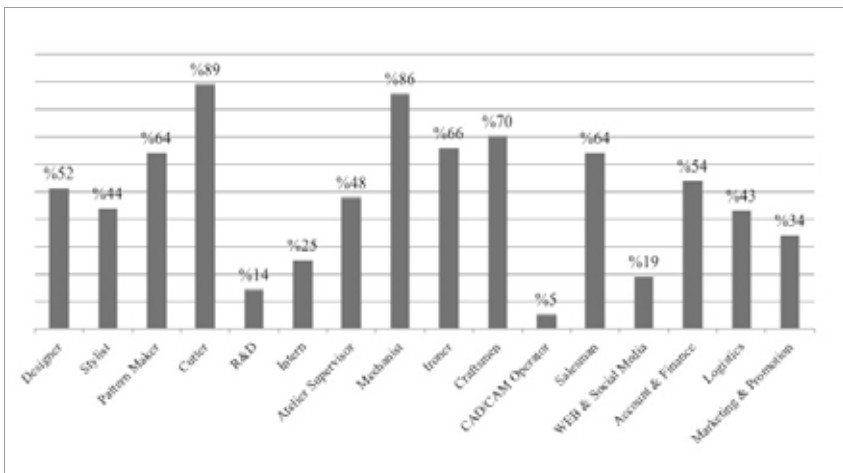

Figure 8. Occupational Distribution in Firms

Bibliography

- Chen, Deng-Neng, Ting-Peng Liang, and Binshan Lin. "An Ecological Model for Organizational Knowledge Management." *Journal of Computer Information Systems* 50 (2010): 11-22.
- Crewe, Louise, and Jonathan Beaverstock. "Fashioning the City: Cultures of Consumption in Contemporary Urban Spaces." *Geoforum* 29 (1998): 287-308.
- Dogan, Evinc. "City as Spectacle: The Festivization of Culture in Contemporary Istanbul" In *Young Minds Rethinking the Mediterranean*, edited by Mensur Akgün and Lenka Petkova, 69-93. Istanbul: Istanbul Kültür Üniversitesi, 2011.
- Durmaz, Bahar, Stephen Platt, and Tan Yigitcanlar. "Creativity, Culture Tourism and Place-making: Istanbul and London Film Industries." *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research* 4, no. 3 (2010): 198-213.
- Duxbury, Nancy and Murray Catherine. "Creative Spaces." In *Cultural Expression, Creativity and Innovation*, edited by Helmut K. Anheier and Yudhishtir Raj Isar, 200-14. Los Angeles: SAGE, 2010.
- Dvir, Ron, and Edna Pasher. "Innovation Engines for Knowledge Cities: An Innovation Ecology Perspective." *Journal of Knowledge Management* 8 (2004): 16-27.
- Enlil, Zeynep Merey, Yigit Evren, and Iclal Dincer. "Cultural Triangle and Beyond: A Spatial Analysis of Cultural Industries in Istanbul." *Planning, Practice & Research* 26, no. 2 (2011): 167-183.

- Hearn, Greg, Roodhouse Simon, and Blakey Julie. "From Value Chain to Value Creating Ecology: Implications for Creative Industries Development Policy." *International Journal of Cultural Policy* 13 (2007): 419-436.
- Heebels, Barbara, and Irina van Aalst. "Creative Clusters in Berlin: Entrepreneurship and the Quality of Place in Prenzlauer Berg and Kreuzberg." *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 92 (2010): 347-363.
- IEU (Izmir University of Economics). *Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Projesi Gelinlik ve Abiye Sektörü Sektör Raporu*, 2013. Accessed January 7, 2015. http://phoenix.ieu.edu.tr/betanix/uploads/cms/ekokent.ieu.edu.tr/3979_1394627435.pdf
- IZKA. *İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi İzmir ve İlçeleri İstatistiki Analiz Raporu*, 2009. Accessed February 6, 2014. http://www.izka.org.tr/files/kumelenme_istatistik_analiz_raporu.pdf
- IZKA. *İzmir Kümelenme Analizi İzmir ve İlçeleri İstatistiki Analiz Raporu*. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı, 2010. Accessed March 6, 2014. http://www.investinizmir.com/upload/Node/27782/xfiles/Izmir_Kumelenme_Analizi.pdf
- IZKA. *İzmir Mevcut Durum Analizi*. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı, 2013. Accessed March 6, 2014. http://www.izmiriplanliyorum.org/static/upload/file/mda_39.pdf
- Jakob, Doreen. *Beyond Creative Production Networks*. Berlin: Rhombos, 2009.
- Maltby, Edward. "Ecosystem Approach: From Principle to Practice." Paper presented at the Ecosystem Service and Sustainable Watershed Management in North China International Conference, Beijing, P.R. China, 2000.
- Pirot, Jean-Yves, Peter-John Meynell, and Danny Elder. *Ecosystem Management: Lessons from around the World: A Guide for Development and Conservation Practitioners*. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN, 2000.
- Porter, Michael E. "Locations, Clusters, and Company Strategy." In *The Oxford Handbook of Economic Geography*, edited by Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, and Meric S. Gertler, 253-74. New York: Oxford University Press, 2000.
- Porter, Michael E. "Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy." *Economic Development Quarterly* 14 (2000): 15-34.
- Senanayake, Ruwandika. *Fashion Design for the Emerging Creative Economy of Sri Lanka*. MA thesis, RMIT University, 2013. Accessed December 12, 2015. <https://researchbank.rmit.edu.au/eserv/rmit:160577/Senanayake.pdf>
- Shorthose, Jim. "Nottingham's De Facto Cultural Quarter: The Lace Market, Independents and a Convivial Ecology." In *City of Quarters: Urban Villages in The Contemporary City*, edited by David Bell and Mark Jayne, 149-62. London: Routledge, 2004.

An aerial photograph of a city square, likely in Istanbul, featuring a central clock tower and a large palm tree. The square is paved with a grid pattern and surrounded by modern buildings and a hillside in the background. The entire image is overlaid with a blue tint. The text "Güncel / Contemporary" is centered over the image.

Güncel / Contemporary

Hafızanın Ölümü ve Matem

Orhan Berent

“Hafıza için önce mekân gerekir.” Bu sözü, yıllar önce, şimdi hangisi olduğunu unuttuğum bir Venedik Bienali’nin sonuç bildirgesinde okumuştum. Broşürden anladığıma göre İtalyanlar bu işe epey önem veriyor olmalıydı ki, salt estetik kaygılarla sanatsal değer taşıyan eski tarihi yapıları değil, 20. yüzyılın başında inşa edilmiş ve hiçbir antik ögeye sahip olmayan sıradan ardiyeleri, antrepoları, fabrika binalarını korumuşlar; onları yaşayan ve soluk alan mekânlara dönüştürmüşlerdi. Benim ülkemde ve benim şehrimde ise tahrip o kadar katlanılmazdı ki, her insanın doğum anında yaşadığı tensel kayba gün geçtikçe hafızanın ve mekânların kaybı da ekleniyor, modern şehirliyi tanımlayan kendilik konumu ve özgünlük yerine kentsel dönüşüm adına TOKİ marifetiyle Anadolu’nun birçok yerleşim biriminde gözlemlenebilecek standartlaştırma, siteleştirme, sentetikleştirme ve tek tipleştirme yüceltiliyordu. Sokağın ve özgün meskenin yok edilmesine direnmek sadece hatırlamakla mümkün oluyordu. O da nereye kadar...

Her şey yıllar önce bir gece vakti Alsancak Garı’ndan gelen buharlı lokomotif düdüklere envaieşit kokuların eşlik etmesiyle başlamıştı. Sokağımızın bir ucu denize çıkıyordu ve limandaki gemilerin açık ambarlarından pirina, arka taraftaki Tekel depolarından tütün, caddenin sonundaki fabrikadan meyan kökü, karşı kaldırıma park etmiş kamyonlara istiflenmiş çuvalardan da makine yağı ve mazotla karışık buram buram kuru üzüm kokuları yükseliyordu. Yaz aylarıydı ve artık o yıllarda çoktan can çekişmeye başlamış İzmir Körfezi’nden gelen yosun rayihaları da zifiri karanlığa sinmişti. Beş yaşlarındaydım. Şaşkın şaşkın sokağın iki ucundaki gündüzden kalma kocaman taşlara bakıyordum. O zamanlar oturduğumuz evin karşısında kuru üzüm işletmesi vardı ve öğle paydosunda işçiler sokakta maç yaparlardı. Hadi top tepiklemeyi anlıyordum da bu taşları niye

Kimse şaşırmasın, Alsancak Altaylılar mahallesidir

Aile albümündeki 1932 Dünya Güzellik Kraliçesi Keriman Halis

dizmişler? Üşenmedim, gecenin köründe birkaç basamak merdiveni inip soluk beyaz floresan ışığının zar zor aydınlatığı sokaktaki taşları, burun direğimi sızlatan bin bir çeşit itriyatın verdiği sarhoşlukla baş etmeye çalışarak incelemeye başladım. Neyin nesiydi ki bunlar? Jung'a nazire yaparcasına yakın çevrem ve mekânlardaki nesneler, çocukluk arketiplerimi şekillendiriyordu.

Havalar ısındığı için sokağın başındaki yazlık sinema faaliyeteydi. Dükkü seansta Burt Lancaster kovboy filminde tabancalarını konuşturmuş, o gece ise birazdan Sadri Alışık segâh makamında tıngırdayan bir tamburun eşliğinde "Ben seni unutmak için sevmedim," diyerek içli şarkısına başlayacaktı. Sinemaya gitmemiştik, evdeydik. Sokağa dizilen kafam kadar taşlara bir anlam veremediğim için kös kös eve dönmüş, sofaya girmiştim. Sinemadaki nağmeler tatlı bir imbat eşliğinde penceremizden dalınca babam bardağına çoktan meg¹ parmak rakı doldurmuş, dalgın dalgın üzerini suyla tamamlıyordu. Dönemin meşhur aktrisi Doris Day stili kesilmiş saçlarının kakülünü önüne düşürmüş annem ise sanırım o an mutluydu ve oturduğu koltukta öne eğilmiş, örgüsüyle meşguldü. Televizyonun henüz bilinmediği senelerin sıcak yaz gecelerinde Kordon'a çıkıp esen imbatın eşliğinde ailecek deniz kenarında volta atmak dahil alternatifler çoktu da en kötüsü babamın tek başına Altay lokaline gidip arkadaşlarıyla demlenmesi idi. Gitti mi de gelmek bilmezdi hınızır. Bu yüzden evde içmesi ehven-i şer, yani kötünün iyisi ve elbette anneme göre daha tercih edilebilir bir durumdu.

Gece yarısına doğru yazlık sinemadaki film bitip de dışarı çıkan ahalinin bir bölümü evimizin önünden geçerken ve biz maaile cümle kapısına serili ufak kilimin üzerinde yarı uykulu gözlerle onları seyredirken, babam, "Yarın gece Henry Fonda ile Charles Bronson'un filmi oynayacakmış,

1 Erm., bir.

sizi ona götüreceğim,” demişti. Annemin aklına, şimdiye kadar seyrettiği yabancı filmlerin içinde *My Fair Lady*’nin en güzeli olduğu gelmişti; kovboy filminde silah sesleri duymaktansa şarkılı, gazinolu bir Yeşilçam melodramında ağlamayı canı çekiyordu. Ablamla benim için ise hava hoştu. Yeter ki evde oturmayalım ve kapı önüne kilim yayıp bütün gece çiğdem çitlemeyelim. Derken bir kez daha gecenin sessizliğini yaran uzun ve melodik bir tren düdüğü işittim. Keskin bir ısıklık sesine benziyordu. Yankısı gittikçe uzaklaşırken babaannem anlamadığım bir şeyler mırıldandı. Sadece heravor² diye bir kelime zihnimde takılı kalmışken, babama sormuştum: “Şu taşları neden sokağa dizmişler baba?” Babam çakır keyif, “Kale yerine geçiyor o taşlar,” demişti. “Top o iki taşın arasından geçerse gol olur!” Başka bir şey dememişti. Sızmak üzereydi. Fakat aklımda kalmıştı. Gol olur!

Şimdilerde art arda gökdelenlerin yükseldiği mahallemiz, altmışların sonlarında tek ya da en fazla iki katlı evlerin mevcut olduğu, bir zamanlar Rumların Punta, Türklerin sonradan Alsancak diye adlandırdığı mevkideydi. 1922 Eylül’ünde her yeri tarumar eden cehennem alevlerinden sağlam çıkmış bol miktarda Rum evi de yanımızda, yöremizde bulunurdu. Bizimki yangın sonrası yapılandı ve Rumlarınki gibi cumbalı değildi. Balkon niyetine giriş katında, kapının hemen yanında dört-beş metrekairelik korkuluklu bir girinti bulunurdu. Yaz mevsiminde öğleyn işçilerin yaptığı maçları oradan seyrederdim. Üzüm mevsimi dışında sokak çoğunlukla تنها olurdu. Bekle de biri geçsin. Alsancak’ın en ucunda, birazcık sapa bir yerdeydik. Fakat ister Rum evi olsun ister Türk evi; birbirine bitişik nizam yaslanmış her binanın arka cepheleri türlü sürprizler barındırırdı. Ön cephedeki griliğin aksine meskenlerin arka kısmında bahçeler bulunur; bakımlı olanlarında ceviz, kestane, hatta şansız yaver giderse Ege adalarında bolca bulunan sakız ağacına bile rastlanılabiliirdi. Bakımsız olanlarını da tohumunu hangi rüzgârın sürüklediği bilinmez akasya ya da karabiber, o da yoksa ilkbaharda çok arsız bir şekilde etrafa yayılan osuruk ağaçları süslerdi. Bizimkinin bahçesinde limon ve dut vardı, ortada da gül fidanları. Annemin pencere pervazlarına dizdiği yağ tenekelerinden bozma saksılarda büyüyen sardunyalar bu manzaranın olmazsa olmazıydı.

Demiştım ya sokağın bir ucu denize çıkıyordu. Öbür ucu ise meşhur Mesudiye Caddesi’ne açılır ve asıl curcuna orada, yukarıya doğru —çok değil yüz metre sonra— yaşanırdı. Alsancak’ın çarşısıydı o cadde. Askerlik şubesini ve kiliseyi biraz geçince Altaylıların toplandığı karşılıklı iki büyük kahvehane, biraz ilerisinde yöneticilerin ve futbolcuların sıkça ziyaret ettiği İbrahimağa Mandırası, Saint Joseph’e çıkan ara sokaklardan birinde camianın temellerinin atıldığı eski kulüp binası, yine Rumlardan kalma eski gevrekçi fırınının oralarda bekar futbolcuların kaldığı evler ve işte huzurlarınızda Altay’ın ve Altaylıların kalbinin attığı esas muntika. Kasabı, manavı, sütçüsü, fırıncısı, sürüsü, sümüklüsü Altaylıydı istisnasız. Ve de Alsancak Stadı yürüme mesafesinde, hemen iki adım ötede, garın arka tarafındaydı. Şimdi sen kalk, tüm bunları bırak, asrileşmek uğruna o mahalleden taşınıp apartman dairesine yerleş. Olacak iş mi bu? Fakat olmuştu. Bir yıl sonra oradan taşınmıştık ve futbol taraftarlığım mevzuunda birkaç yıl süren bir parantez açılacaktı benim için. Suç benim değildi vallahi, tüm suç babamın. Hem de tam her şeyin farkında olacaktı.

Sadede gelmeden önce bir anekdot aktarmanın şimdi tam sırası. Bin dokuz yüz altmış dokuzdan yetmiş geçip eski mahallemizden taşındığımız sırada babama sormuştum:

“Bir daha bu eve dönecek miyiz?”

“Hayır. Yıkılacak burası.”

Kısa bir cevap vermişti. Üstelemiştim.

“Peki, bir daha 1969 olacak mı?”

“Hayır.”

Hep kısa cevaplar veriyordu. Israr ettim.

“Hiç mi olmayacak?”

2 Erm., uzak, uzaktaki.

Alsancak evleri, eski ya da yeni, ille de balkonlu

Elbette karşılık vermemişti bu saçma soruma. Lakin şu andaki aklımla ben babamın yerinde olsaydım şöyle cevaplardım herhalde: “Bir daha aynı yıla dönmek imkânsızdır oğlum, hem dönsék bile biz aynı insan olur muyuz o da şüpheli.”

Kuantum fiziği gibi bir şey anlayacağınız. Olasılıklar, olasılıklar, olasılıklar. Ancak yıllar geçtikçe babamın hastalık derecesinde geçmişe bağlı ve sürekli maziden söz eder hallerini fark edince, onun da aslında bir tür çaresizlik içinde kıvrandığını ve eski zamanlara dönmek için her zaman dayanılmaz bir arzu duyduğunu olgunluk çağlarımda idrak edebilecektim. Üstelik o marazi halleri bulaşıcıydı da. Armut dibine düşmüş. Ben de ona benzeyecektim her geçen gün.

Diyeceğim o ki, eski günlere dönmek imkânsızdır. Zaman makinesi icat edilse bile özlemini çekip yolculuk edeceğimiz mazide, bizler asla eski biz gibi olamayız. Bir şeyler eksik kalır mutlaka. Hem istenmeyen misafir durumuna da düşebiliriz orada. Hangimiz şimdiki zamanda karınca kararınca ve her şeyi kabullenmiş yaşayıp giderken gelecekte avdet etmiş ihtiyar haliyle karşılaşmak ister ki?

Çocukluğumun erken yıllarında garip bir delüzyona kapılmıştım. Artık yaşamayan ve sadece resimlerde gördüğümüz insanların fotoğraf kartında tutsak kaldığını zannederdim. Bu sanrıma

göre onları özgürleştirmenin yolu, tekrar kartın fotoğrafını çekmekten geçiyordu. O yıllarda elime bir fotoğraf makinesi geçirebilseydim eğer, henüz otuz dördündeyken bu dünyadan göçmüş amcamın neredeyse tümünde gözlerinin derinliğine sinmiş bir melankoliyle poz verdiği fotoğraflarını albümden sökecek, becerebildiğim ölçüde onu diriltmeyi deneyecektim. Çocukluk rüyamdı bu. Hele benim ayakta duruşuna yetişemediğim Konak'taki Sarı Kışla önünde verdiği poz. Arkasındaki caddede kırklı yılların alamet-i farikası burunlu, antik bir belediye otobüsü vardı. Babama ve babaanneme sürpriz yapıp amcamı geri getirecektim. Koca otobüsü ise bahçede bir yerlere park ederdim nasıl olsa. Çocuk aklı işte. Fakat tüm aramalarım ve evin altını üstüne getirmeme rağmen maalesef ortada bir fotoğraf makinesi yoktu. Yığınla ıvrır zıvır, hiçbir zaman işimize yaramayacak olan nalburiye ve hırdavatla dolup taşan evimizde bir tek o mevcut değildi. Yıllar sonra edebiyat fakültesine gittiğimde Roland Barthes adında bir yazarın ismini duyacak, gösterebilim diye bir şeyin varlığını ve onun *Camera Lucida* adlı eserinde imgeler ve gerçekler arasındaki ilişki üzerine nasıl kafa yorduğunu öğrenecektim. Yirmili yaşların ortasında ilk fotoğraf makineme sahip olduğumda delüzyonlar çoktan illüzyonlara dönüşmüştü. Erişkinlikte ise gençliğin baştan çıkarıcı illüzyonları yerini insanların ve mekânların yitirilışinden doğan sancılara bırakacaktı.

Birkaç yıldan beri Alzheimer'in pençesine düşmüş annemi her öğlen yaptığım olağan ziyaretlerde, doktorunun bize tavsiye ettiği konuşma egzersizlerine tabi tutuyorum. Zaten o hasta olmadan önce de geçmişten konuşmak vazgeçilmez hobiydi annemle aramızda. Kişisel tarihimin ve hatıralarımın en değerli ortağıydı o. Geçenlerde "Anne," diye söze başladım, "hatırlıyor musun çocukken yabancı müzik dinlememize çok kızılırdın." Öylesine baktı bana annem, gülümseyen ama arkasında derin bir boşluğu taşıyan gözleriyle. Hatırlamıyordu! Fakat Alzheimer bile o billur gibi nezaketini törpüleyememişti. "Sen öyle diyorsan öyledir güzel evladım," diye cevapladı. İş yerindeki mesaimde dönmek üzere ayağa kalkıp vedalaşırken, "Gene gel olur mu oğlum, çünkü seni ve sohbetini pek sevdim," dedi. Ablama şöyle bir baktım, "Boş ver, suyuna git," anlamında bir işaret çıktı ona sezdirmeden. Tam kapıdan çıkmak üzereyken, "Annen, baban sağ mı oğlum? Hayattalarsa eğer benden selam söyle onlara," diyerek son darbeyi vurdu.

Alsancak'ta zamana direnenler

Alsancak atölyesinde tekaüt şimendifer bahçesi

Ağlamak kolaydı, ben zor olanı seçtim. Ellerini tutup “Benim annem sensin, hatıralarım, hafızam sensin, unuttun mu?” diye sordum. Onun gözlerinde bana olan bir aşinalık aradım nafiye bir çabayla. Annem, kendi yarattığı evreninde bir yabancının ona kibarlık gösterdiğini sanıyordu. “Öyle mi oğlum, gerçekten beni annen olarak mı görüyorsun? Çok sevindim böyle düşündüğün için, çok mutlu oldum,” dedi; sıkıca boynuma sarıldı. “Madem öyle diyorsun, öyle olsun.” Yapılacak bir şey yoktu. Oğlu olduğumu unutmuştu! Ablam gülerek, “Hadi git artık, belki yarın tekrar hatırlar seni,” dedi. Biliyordum, hatırlayamayacaktı. Eve döndüğümde kitaplığı devşirdim, aradığımı buldum. Zamanında altını çizmişim. Reçete yerine geçmezdi ama bir kez daha okumak acılarımı hafifletirdi sanki. Şöyle diyor Roland Barthes:

It is said that mourning, by its gradual labor, slowly erases pain; I could not, I cannot believe this; because for me, Time eliminates the emotion of loss (I do not weep), that is all. For the rest, everything has remained motionless. For what I have lost is not a Figure (the Mother), but a being; and not a being, but a quality (a soul): not the indispensable, but the irreplaceable. I could live without the Mother (as we all do, sooner or later); but what life remained would be absolutely and entirely unqualifiable (without quality).³

3 *Camera Lucida: Reflections on Photography*, çev. Richard Howard (New York: Hill and Wang, 1981), 75. Türkçesi: *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler*, çev. Reha Akçakaya, 6. baskı (İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın, 2014) —en.

Matemin yavaş yavaş acıyı sildiği söylenir; ben buna inanamıyorum, inanamam; çünkü benim için zaman kayıp duygusunu yok eder, artık ağlamam, hepsi bu. Kaybettiğim şey bir figür değil (anne), yaşayan bir şey; yaşayan bir şey de değil, bir ruh: Kaçınılmaz takdir-i ilahi değil, eşi bulunamaz. Annem olmadan da yaşayabilirim —hepimizin er ya da geç yaşayacağı gibi— ancak hayattan geriye kalan şey tamamen kaliteden yoksun kalacaktır.

Hülasa, aşağı yukarı şuna benziyor: Eğer kentin kimyası kolektif hafızamızın yetişemeyeceği ölçüde sürekli değişip başka bir hal alıyorsa ve gün geçtikçe yaşadığımız mekânlar bize yabancılaşıyorsa, bizim de başka bir şeye dönüştüğümüz kesindir. Annem örneğinde olduğu gibi. Beynindeki kimyasal hareketler ona kim olduğunu unutturmuştu. Ablamla ben onun için artık yabancıydık. Tıpkı bu kentin artık bize tanıdık gelmemesi gibi. Peki ya kent de canlıysa ve bünyesine yapılan olumsuz müdahalelerle hastalanmışsa? Ya biz eski sakinlerini artık birer yabancı olarak algılıyorsa? İşte bu ihtimal çok korkunçtur dostlarım. Yerimizi başkalarına bırakmamızın sırası gelmiştir o zaman. Biraz acımasız bir yargı olacak ama, vay eskiyene!

Loren Edizel'le Söyleşi: Smyrna'nın İzinde Bir Romancı

Altuğ Akın*

İzmir doğumlu yazar Loren Edizel, İzmirli çevirmen Roza Hakmen ve İzmirli yayınevi Delidolu, Smyrna'nın son günlerini anlatan *İzmir Hayaletleri* (3. baskı, 2017) romanı için bir araya geldi. İzmir'in geçmişine dair son dönemde sayıları artan kurmaca eserler arasında dikkat çeken *İzmir Hayaletleri* hakkında Loren Edizel'le 22. TÜYAP Kitap Fuarı için İzmir'e geldiğinde konuştuk.

İzmir Hayaletleri bir yanıyla bir Smyrna hikâyesi, bir yanıyla da ailenizden izler taşıyan bir roman. Kitabı babanıza adanmışınız ve belli ki kendisi sizin için önemli bir ilham kaynağı. Dolayısıyla babanızdan, ailenizden başlamak yerinde olacak.

Babam Jak Edizel 1913 İzmir doğumlu bir ressamdı. Ailesi İtalyan kökenli. Annesi bildiğimiz kadarıyla Manisa, Kırkağaç'ta doğmuş. Anne tarafım da İtalyan. Yüzyıllar önce Sakız Adası'ndan İzmir'e gelmişler. Sakız'da yaşayan Cenevizlilerdendiler anladığım kadarıyla. Birbirlerini İzmir'de bulmuşlar ve evlenmişler.

Babanızın ressam olması romanda da izlerini gördüğümüz ilginç bir detay. Bu nasıl olmuş? Mesela ticaretle uğraşan bir ailenin çocuğu olarak mı ressamlık yapmış?

* İzmir Ekonomi Üniversitesi, Medya ve İletişim Bölümü

Dedem şapkacıymış zamanında. Babaannem, dedem öldüğü zaman şapkacılığa devam etmiş ve daha sonra amcalarımdan biri de bir şapkacı dükkânı açmış. Yani ailede bir şapkacılık geleneği var. Büyükanнемin bir kız kardeşi ise resim yaparmış. Çok marifetli bir insanmış, terzilik de yaparmış. Babam çok ufakken resme meyilliymiş. Büyükanнем çok fakir oldukları halde, ona kalemler almış ve babam resim yapmaya böyle başlamış. Çok da önem vermişler. Teyzesi resimlerini satın alıyormuş, bu şekilde ona galiba cesaret vermişler, “sen resim yapmaya devam et” demişler. Galiba St. Joseph Lisesi’nde okurken de resme devam etmiş. Ardından Marsilya’da güzel sanatlar okuluna gitmiş. Orada öğrenim görmüş. Ressamlığı oradan geliyor.

Belli ki babanız ve diğer aile büyüklerinden dinlediğiniz hikâyeler, anlatılar İzmir Hayaletleri’nin ortaya çıkışında etkili olmuş.

Muhtemelen. Babam küçükken İzmir’e taşınmışlar ve yangın olduğunda Aya Katerina’da yaşıyorlarmış. Büyükbabam savaşta şehit olduğu için ninem sekiz çocukla dul kalmış, çocukları kendi kendine büyüt-müş. Savaş yıllarında büyük zorluklar çekmiş. İzmir’den çocukları alıp Bayraklı’ya doğru yola çıkmış, “yangın geliyor, kurtulalım” diye. Ve sonra, her şey yatışınca döndüğünde evi bulamamış, ev tamamen yok olmuş.

Bu hikâyelerle büyüdüm. Babam da hep anlatırdı. Mesela Kültürpark’a gezmeye gelirdik, hayvanat bahçesinin oralarda “Bak, evimiz buradaydı” derdi. Onun kafasında eski İzmir’in bir haritası vardı ve sanki hep bizim İzmir’imizle örtüşürdü.

İzmir’de prenses gibi büyütülmüştüm ve Kanada’da kendimi yapayalnız buldum.

Oldukça erken bir yaşta İzmir’den ayrılıp Kanada’ya yerleştiniz. İzmir’den ayrılmak, yakın zamana kadar sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Sizin ayrılık hikâyeniz nasıl?

Loren Edizel

17 yaşında ayrıldım İzmir'den. Lise biter bitmez, 1979 yılında, üniversite için Kanada'ya gittim ve o zamandan beri orada yaşıyorum. Macera arayan birisiydim ve kendimi bulmak istiyordum, herkesin o yaşlarda yapmak istediği gibi. Aslında benim için evden ayrılmak çok zor oldu. Çok korumacı, klasik bir Akdenizli ailenin içinden çıktım. İzmir'de prenses gibi büyütülmüştüm ve Kanada'da kendimi yapayalnız buldum. Değişik bir kültürün, daha soğukça bir kültürün içinde. Başlangıçta çok zor geldi ama kendimi bulmama da yardım etti. İnsan nereden cesaret alacağını bu şekilde, yalnızken öğreniyor.

Genelde, kentler romanların arka planında dururlar, hikâyelere zemin oluşturmalarıyla yetinilir. Ancak İzmir Hayaletleri'nde Smyrna yani eski İzmir, adeta bir ana karakter.

Evet, İzmir kahramanlardan biri aslında. Sanıyorum ki İzmir'in yaşadığı bir travma var. Eski İzmir ile yeni İzmir arasında bir kopukluk var. Ben eski İzmir hikâyeleriyle büyüdüm ve sonra İzmir'den ayrıldım. Yani İzmir'in yaşadığı kopuşu aslında değişik bir düzlemde ben de yaşadım, İzmir'den uzaklaştım. Belki de bu yüzden İzmir her zaman hayalimde yaşayan bir insan, bir akraba, bir sevgili gibi kaldı. Denizi, ışığı, insanları...

Ve o uzaktaki insan, akraba ya da sevgili, romandaki bir karaktere dönüştü.

Evet. Ve sanırım gidişle insanın yaşadığı yas veya gurbet hissi, sanki bir bavul oluyor. Onun içinden çıkanlara bakmam, İzmir'in hikâyesini yazmamı kolaylaştırdı belki de. Hatta belki de o ayrılık ve beraberinde getirdiği bavulun varlığı sayesinde *İzmir Hayaletleri* ortaya çıkabilirdi.

Özellikle son dönemde İzmir'le ilgili roman, film, dizi gibi kurmaca işlerde gözle görülür bir artış var. Ve bu işlerin ciddi bir kısmı İzmir'le doğrudan bir bağı olmayan ellerden çıkıyor. Muhakkak ki onların anlattığı İzmir ile sizin birebir hikâyelerden, ailenizden duyduklarınızdan hareketle yaşadığınız kente dair anlattıklarınız arasında bir fark var. Belki de "İzmirli gözü" diye bir şeyden bahsedebiliriz ve sizin romanınızda bu çok hâkim: Dışarıdan bakıldığında es geçilebilecek çok ince detayları yakalamışsınız. Sizi biraz zorlamak pahasına sorayım: İzmirli olmasaydınız romanınızda nasıl bir İzmir çıkardı ortaya, bunu tahayyül edebiliyor musunuz?

Bilemiyorum. Çünkü galiba İzmirli olmamın, Levanten olmamın, bütün bu birikiminin sonucu bu ki-tap. İstanbullu olsaydım İzmir üzerine kitap yazar mıydım? Bilemiyorum. Belki yazardım. Çünkü aslında İzmir'de yaşananların ilginç bir an, tarihe geçmiş, çarpıcı ama çok da bakılmamış bir an olduğunu düşünüyorum. Ve bu sanıyorum ki yaratıcılık açısından işlenmesi ilginç bir konu. Yine de herhalde bu kadar yakın ve İzmir'in ana karakterlerden biri olduğu bir roman olmazdı da belki daha uzaktan, arka plandan anlatılırdı.

Akdeniz havzası aslında ufak ve kapalı bir coğrafya.

Romanın tümünde güçlü bir Akdeniz bağlamı var. O kadar çok yerde Akdeniz şehirlerinin isimleri geçiyor ki: Bir Malta meyhanesi, Marsilya'daki bir akraba veya göç etmek üzere düşünülen Sakız ya da Sisam adaları. Romanda İzmir'in diğer tüm özelliklerinden ziyade Akdenizliliği öne çıkmış. Sanırım bu İzmir'e bakış açınızın yansıması.

Evet, öyle görüyorum. Çünkü bildiğim kadarıyla İzmir bir ticaret şehri olduğu için bu kente Akdeniz'den çok gelen olmuş. Adalardan, Yunanistan'dan, Lübnan'dan... İzmir ticari bir odaktı aslında. Sanıyorum ki bu yüzden, 18. yüzyıl öncesi ve sonrasında, birçok değişik kültürün geçtiği, birçok değişik insanın geldiği ve beraber yaşadığı bir yerd. Onun için bir Akdenizlilik var. Akdeniz havzası aslında ufak ve kapalı bir coğrafya. Ve antik zamanlardan beri bu coğrafyanın insanları havzada hareket halinde. Bana öyle geliyor ve İzmir'i de bu tablonun içine yerleştiriyorum.

İzmir Hayaletleri bu dinamik coğrafyada yaşanan acı bir dönemi, savaş yıllarını ve yangına giden süreci ele alıyor. Anlatınızın merkezinde soyadından kaynaklanan bir karmaşa nedeniyle haksızlığa uğrayan, büyük bir acı yaşayan bir aile var. Ailenin soyadı ve dolayısıyla kimliği hayatı ama bu noktayı muğlak bırakıyorsunuz.

Levanten kimliği çok karışık aslında. Kendini İtalyan olarak düşünen insanların arasında Ermeni de vardır, Türk de vardır. Biraz bunu ortaya koymak istedim. Bu çok karışık bir kimlik. Böyle bir şey olmuş olabilir. Çünkü çok dil konuşan ve soyadları karışan bir grup. Soyadı Kanunu ile soyadları yeniden icat edildi. Bunlar yaşanan şeyler sanıyorum. O muğlaklık aracılığıyla bir soru soruyorum aslında kitapta.

Benzer bir şekilde romanda Levanten sözcüğü çok az geçiyor, neredeyse hiç geçmiyor. Bu da bilinçli bir tercih galiba, değil mi?

Evet, çünkü kimlik bence çok sıvı bir şey. Kimlik, aidiyet... Ben böyle şeylerin çok gerçek olduğuna inanmıyorum. Çünkü hepimiz karışığız. Bu topraklarda yaşayan insanlar; gelen, giden, karışan. Kimlikleri belirli bir aidiyete indirgemek bence yanlış, yetersiz. Bunun için kimlikleri açık tutuyorum. Aslında kitabı yazmamın sebeplerinden biri bu. Kimliklerin kemikleşmesi, insanlara emperyalizmle birlikte gelen, milliyetçilikle gelen yapay bir ek. Mahallede yaşayan insanlar her yerdendi, her şeyi yapıyorlardı, birbirlerini seviyorlardı. Kimin babası ne idi, kimsenin umurunda değildi aslında. Sanırım bu durumu gün ışığına çıkarmaya çalıştım.

Bu yaklaşımınız, İzmir'in mazisinde yaşanan acılara yaklaşımınızı da etkilemiş sanki.

Evet, yani benim için önemli olan herhalde sıradan İzmirlilerin maruz kaldıkları. Olayları biliyoruz. Arka planda emperyalizm var, ulusalcı akımlar var ve bunun İzmir'de yarattığı hasarlar var. Fakat, ön planda insanlar var. Orada yaşayan, arkadaş olan, dost olan, en azından komşu olan insanlar mevcut. Herhalde benim bakışım daha hümanist, daha anti-sömürgeci olarak ifade edilebilir. İnsanı odağa alıyorum ve zedelenen insanlara bakıyorum. Bu akımlar yüzünden ellerinde olmadan içinden geçmek zorunda kaldıkları zorluklara bakıyorum. Kurbandılar. Öyle görüyorum. Rum'u, Türk'ü hepsi kurbandı.

"Hep beraber bir şeyler yaptık ve hepimiz kurban olduk" pozisyonundan sanki "hadi, bu durumdan beraber çıkalım" önerisine uzanıyorsunuz romanda. Bu doğru bir okuma mı?

Ve çıkılabilir. Yalnızca beraber çıkılabilir.

Bugün İzmir'e baktığım zaman çok ileri, kozmopolit olmak isteyen ve olabilecek bir şehir görüyorum.

Bu beraberlik, belki biraz zorlarsak Smyrnalılık diye adlandırabileceğimiz bir yaşam biçimine, sizin çizdiğiniz bir Smyrnalılar tablosuna dayanıyor sanki. O zamanın Smyrnalılarının izlerini, bugünün İzmir'ine baktığınızda görebiliyor musunuz?

Evet, görüyorum. Bence Smyrnalılık bir şekilde, değişik bir şekilde devam etti; sanıyorum bu bir-kim kaldı. Savaşa rağmen, yangına rağmen, parçalanmalara rağmen bu bağlar kopmadı aslında. Geride kalanlar bu bağları içselleştirdi. Ve sanıyorum ki geçmişe bakınca yaşanan olaylar adeta bir delilik olarak değerlendiriliyor, İzmirli tarafından da. Bugün İzmir'e baktığım zaman çok ileri, kozmopolit olmak isteyen ve olabilecek bir şehir görüyorum. Sanıyorum ki İzmirli dünya daha açık olabiliyorlar. Ayrıca şehrin çok ekolojik bir düşüncesi var mesela. Tramvay, metro, deniz kıyısının geliştirilmesi, sanki İzmir'de çok ileri bir düşünce mevcutmuş gibime geliyor.

Romanınızda doğa önemli bir faktör: Deniz, yazın sıcağı veya çok şiddetli bir yağmurun yağması ile her şeyin bir anda durması... Sanki İzmir'in doğayla olan münasebeti sizin için de çok belirleyici bir ilişki, değil mi?

Evet. Küçüklüğümden beri sanıyorum ki, belki babam yüzünden, doğa benim için çok önemli bir kavram oldu. Annem de doğaya çok bağlıydı. Sanırım bununla büyüdüm ve İzmir'in doğasının güzelliği beni her zaman çok etkiledi. Sanıyorum ki İzmir'in doğası çok insana yakışan bir doğa, İzmir kolaylıkla yaşanılır bir şehir bu yüzden de. Ilımanlığı, denize yakın olması... Güzel bir şehrin sanırım insanın ruhundaki bazı güzelliklerin ortaya çıkmasını sağlayan bir etkisi var.

Pieter Bruegel, *De boerenbruiloft* (Köy Düğünü) (1567), ahşap panel üzerine yağlıboya, Viyana Sanat Tarihi Müzesi

Romani okurken birkaç kısım beni çok heyecanlandırdı. Bunlardan biri Keros Efsanesi. Amazon kraliçesi Smyrna'ya âşık olan zaman tanrısı Keros'un hikâyesi.

Bu bölümü ben de çok zevk alarak yazdım. Nasıl geldi bilmiyorum. Sanırım aniden, bir anda geldi. Oturdum yazdım, üstelik çok eğlenerek.

Romanın kapanışında tekrar Keros'a dönmüştünüz. En son cümle ona bağlanıyor.

Evet. İzmir mitolojiyle çok iç içe bir şehir. Herhalde öyle bir bağ kurdum kafamda.

Kitapta beni şaşırtan, heyecanlandıran ikinci husus, filozof Baruch Spinoza'nın bir kuş olarak karışımıza çıkması.

Spinoza bir filozof olarak beni hep ilgilendirdi. Çünkü bir kere ailesi engizisyonundan kaçmış ve Hollanda'ya yerleşmişler. O çok sıradan bir işte çalışmış; gözlük camları yontuyormuş. Böylesine ufak bir iş... Onu daracak bir atölyede cam yontarken ve düşünürken hayal ederim. O ufak hayatı içinde dünyayı değiştiren bir felsefe yarattı. Öyle ki hem Musevilikten aforoz edildi hem Vatikan işlerini tamamen yasakladı. Çok ilginç bir insan aslında. Doğayı tanrıyla denk gören ve laik düşüncenin, rasyonalizmin babalarından biri. Spinoza'ya büyük saygım var. Onu kitapta bir kuş olarak betimlemek, umudun sembolü gibi.

Hikâyenin içinde, Spinoza'nın hemen yanına koyabileceğimiz iki filozof daha var: Ömer Hayyam ve Yunus Emre.

Küçükken Ömer Hayyam okurdum ve Ömer Hayyam olmak isterdim aslında. Onun gibi bir şair olmak isterdim. Kitapların arasında, sanatın içinde ve müzikle büyüdüm. Bu benim için bir şanstı.

İzmir Hayaletleri'nde Hollandalı 16. yüzyıl Rönesans ressamı Bruegel'in iki tablosu önemli yer tutuyor: Biri De boerenbruiloft (Köy Düğünü) (1567), diğeri Dulle Griet (1564). Ben şöyle hissettim: Yangın öncesi İzmir'i yani Smyrna'yı Köy Düğünü'yle, yangın sonrasını da Dulle Griet'le özdeşleştirmişsiniz. Özellikle Köy Düğünü-Smyrna bağı çok çarpıcı. Bu nasıl ortaya çıktı?

Galiba, bunlar içinde bir yerlerde duruyorlardı ve romanı yazarken bir şekilde ortaya çıktılar. İzmir'in yangın öncesi ve sonrası ne olduğuna dair zihnimde birikmiş kırıntıların görsel karşılıkları bu iki tabloydu herhalde. Çünkü bütün çocukluğum, boya tüpleriyle ve babamı resim yaparken izleyerek geçti. Ve babam gençliğinde reproduksiyonlar yaparmış, biraz romanın ana karakterlerinden Elena'nın yaptığı gibi. Elena'ya bu iki tablonun reproduksiyonunu yaptırmak çok zor olmadı.

İngilizce olarak kaleme aldığınız İzmir Hayaletleri'nin Türkçe çevirisini Roza Hakmen üstlenmiş. Roza Hanım da sizin gibi İzmirli ve Türkçeye olağanüstü eserler kazandırmış bir çevirmen.

Evet. Roza Hakmen'in kitabımı çevirmiş olması benim için büyük bir onur. Ve dahası romanımı beğenmiş. Konuştuğumuzda "Bana bugünün İzmir'ini sevdirdin" dedi. Tarifsiz bir gurur duydum.

Aile çevrenizde ya da Levanten cemaatinde nasıl bir yeri var kitabın?

Sanıyorum ki bir gurur var. "Bizden biri bu kitabı yazmış", "bizi ne güzel anlattın" gibi tepkiler ulaştı bana.

Anatolian Travels, 19th Century: A Review

Kalliopi Amygdalou*

Portrait of Léon de Laborde in his travel costume, by Antoine-Alphonse Montfort, published in 1838, Bibliothèque municipale du Blanc

Exhibited between September 7-December 18, 2016 at the Arkas Art Center, Izmir. I would like to extend my sincere thanks to Mr. Jean-Luc Maeso for guiding me through the exhibition and providing his valuable support—AK.

* Hellenic Foundation for European and Foreign Policy

Once you climb the marble stairs in the entrance hall of the Arkas Art Center, an early 20th century building, and walk down the corridor to enter the first room of the exhibition, you are soon greeted by an armed man, dressed in an Ottoman costume, with embroidered red trousers and a *sarik* on his head. He looks at you with determination from a softly lit frame, inviting you to prepare for a journey in time. He is depicted standing in an outdoor setting. Just behind him, another man seems busy preparing a horse for travel. Whereas the horse has its head turned to the viewer, this man is facing backwards, claiming none of your attention, absorbed by his work. He might be a servant, or a local guide. Two date palms behind an old stonewall, some cactus plants and, at the far back, a couple of scattered small structures evoking Muslim tombs, disperse any remaining doubts as to where we are. This is the Ottoman “Orient”, and this company is preparing to resume travel after a break.

The drawing, a work of Antoine-Alphonse Montfort (1802-1884),¹ was created in the 1820s and depicts no other than Léon de Laborde, a Frenchman, who travelled together with his father in the Ottoman lands in 1825. Yet it is not the Ottoman period and its culture that Laborde invites us to explore. He is there because he is performing his very own travel-in-time, searching for ancient remains, and seeking to match his encountered landscape with the one in his literary imagination:

The source of the Scamander is here, Ilion is before you. You have Homer in your hand, you read, and the site corresponds to the description, just as the description vividly evokes a faithful image of the site.²

This double journey in time, the transfer from the year 2016 to the 19th century Anatolia and from there, with the help of French travellers, to the region’s ancient past, is the challenge taken up by “Anatolian Travels: 19th Century”, the latest exhibition of the Arkas Art Center. Through hundreds of visual documents presented to the Izmirian public —many for the first time— the exhibition manages to successfully convey the complex nature of Western travel in the region. Realistic views are entangled with imagined landscapes, orientalist strokes with extremely accurate archaeological and anthropological accounts, and all demonstrate the variety of interpretations, perceptions, and dispositions of the Western traveller. Sometimes epic poetry leads to archaeological surveys of extraordinary accuracy—while in other occasions, like in the case of the Temple of Halicarnassus, historical account and *in situ* observation lead to imaginary reconstruction drawings, endowing us today with multiple versions of the temple façade. In the breath-taking drawings, sketches, watercolours and even early photographs, science and imagination feed each other, while present and past get reconstructed.

The exhibition presents the rich visual production of over 30 French travellers to Anatolia throughout the 19th century, including among others Louis-François Cassas, Jules Laurens, Charles Texier, Antoine-Marie Chenavard, Léon de Laborde and his father Alexandre de Laborde, Antoine Ignace Melling, Jules Gervais-Courtellemont, and Félix Sartiaux. These Frenchmen travelled in the Ottoman lands sometimes on their own initiative, while on other occasions with the support or by commission of the French state. They assumed multiple roles. For example, the Labordes can be seen at the same time as archaeologists, geographers and anthropologists, and produced a wide range of drawings and records, while comparing their discoveries with ancient accounts or recent publications. The collective travels and works of travellers turned the Orient from a fantasy to a real experience, available to them and the ones to follow.

As the curator Jean-Luc Maeso mentions in the exhibition catalogue, it is difficult to record “typical” routes that the travellers followed.³ This probably owes to the vast number of archaeo-

1 It is a lithograph, published in 1838. The exhibit belongs to the collection of *Bibliothèque municipale du Blanc*.

2 Léon de Laborde, *Voyage de l’Asie mineure, par MM. Alexandre de Laborde, Becker, Hall et Léon de Laborde* (Paris: Firmin-Didot Frères, 1856), 26, quoted in Jean-Luc Maeso, ed., *Anatolian Travels, 19th Century*, exhibition catalogue (Izmir: Arkas Sanat Merkezi 2016), 35.

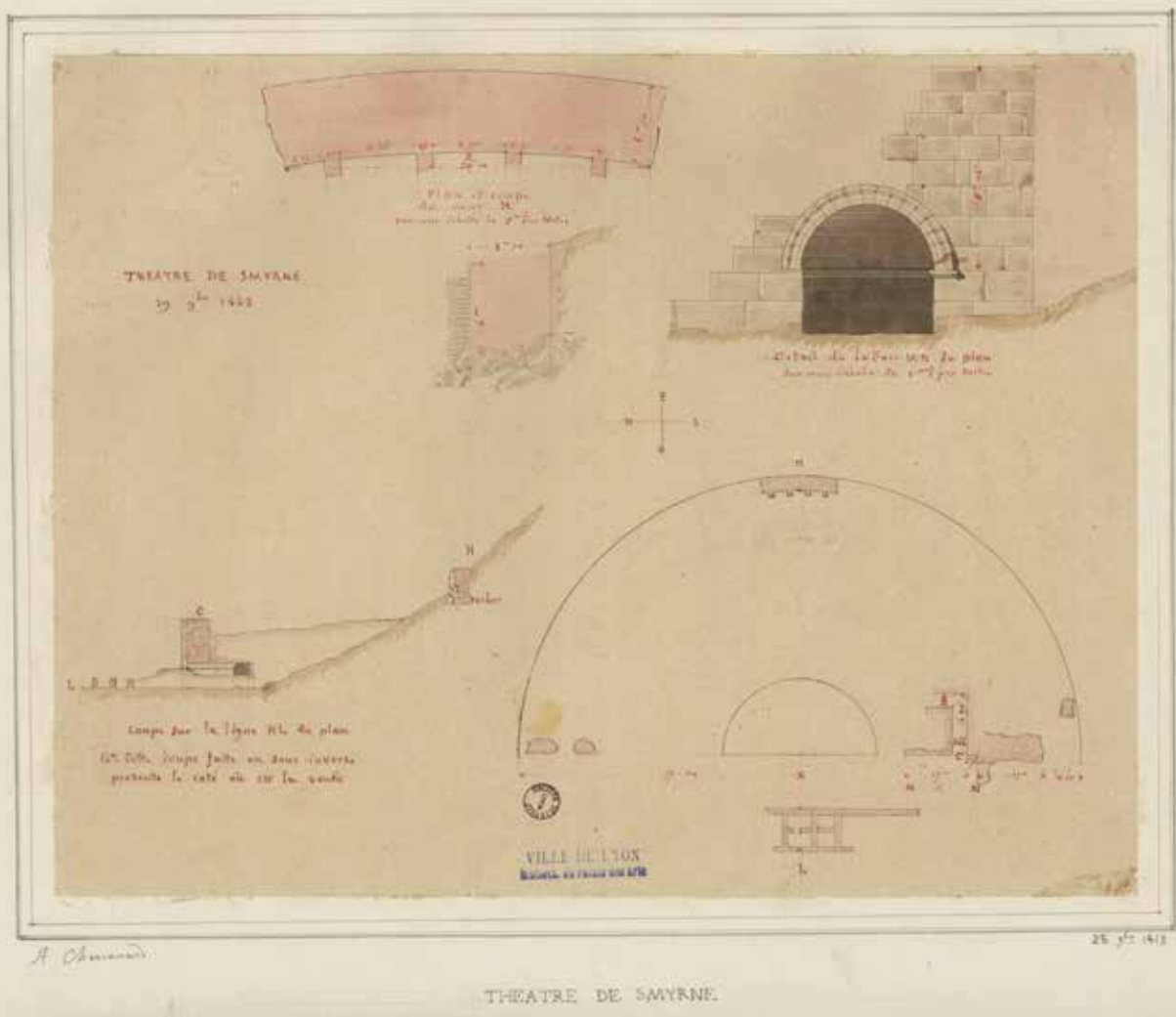
3 Maeso, *Anatolian Travels, 19th Century*, 25.

Halicarnassus, the Mausoleum as restituted by Bernier, Musée d'Orsay

logical sites, which offered them a wide range of possible routes, but also to the travel conditions of the time. Generally, they were interested in antiquity and early Christianity. But many recorded the Ottoman reality as well, whether motivated by curiosity, realism or orientalism. Varied interests and individuality played their role. These men did not just follow old or recent accounts, reproducing the same perceptions, but expanded the knowledge on the Orient, and when back home, they published their own works, such as in the cases of Charles Texier (*Description de l'Asie Mineure*, 1837) and Leon de Laborde (*Voyage de l'Asie Mineure*, 1856).

Nevertheless, one cannot but recognize that most of these travellers expressed themselves in the same visual language—their points of interest might not always have coincided, but the

Smyrna Theatre, by Antoine-Marie Chenevard, 1843, Bibliothèque Municipale de Lyon

viewpoints, techniques and themes were similar (compare for example Laborde and Texier's drawings of the theatre at Hierapolis). Their works expanded the understanding of the Orient, but did not challenge the fundamental worldviews that fuelled these explorations. Perhaps they were led by personal curiosity, or a desire to find one's own identity and fulfil it, to rise to one's role as a member of the Western elite. But at the same time, they contributed to an understanding of knowledge as power, and to a worldview that connected the acquired knowledge and subsequent inspiration to the right of ownership over ancient civilisations. In relation to this, Anatolian travels gain further interest when considered as precursors or contributors to the foundation of local archaeological institutes by powerful states (such as the French School of Athens or the Russian Archaeological Institute in Istanbul, RAIK).

On the other hand, the contribution of western travellers and archaeologists to the development of local archaeological practice and of the study of the past is undeniable and has been

extensively researched. Whether because of the strive to modernisation, or as a response the increasing interrelation of archaeology and politics with regards to the “Eastern Question,” a strong local interest for the ancient past developed among the Ottomans (and some decades earlier, among the Greeks). This also meant that gradually Ottoman controls over foreign travels and excavations increased, and the Ottoman Empire too entered the game of archaeology, claiming its share over the past remains unearthed in its lands.⁴

Practical difficulties faced by the travellers and resulting from the above or other issues are not neglected in the exhibition. Often one assumes that these travellers roamed without control or difficulty in the Ottoman lands. Among the exhibits one has the opportunity to encounter a few textual documents that reveal the difficulties encountered—whether those meant finding a good local guide or being granted permission from the Ottoman state to visit a site.

Many of the documents raise as many questions than they answer: if we return to Laborde’s striking portrait, one wonders, why did the Labordes chose to dress in local costume? Is it a matter of practicality, or is this a personal preference? Is it possible to diagnose specific ideological standpoints in the various drawings, or would such an endeavour speak more of us than about them? What meaning did the travellers assign to the cityscape of Afyonkarahisar, or the photographs of village women? Where did they find their guides, and how did they navigate?

The exhibition, which filled the two floors of the Arkas Art Center, is the second part of a diptych dedicated to the itineraries of travellers in the Orient. The first part, presented in 2013, had focused on Izmir under the title “Smyrna in the 18th and 19th centuries: A Western Perspective.” Away from generalizations and reductionisms, both these exhibitions grasped the vast complexity of the —literal— return to antiquity in the 19th century. Both were accompanied by well-prepared catalogues that deserve careful study, and open a discussion that will hopefully be continued.

“Anatolian Travels” is the fruit of a laborious search that involved many libraries and museums in France, such as the *Bibliothèque municipale du Blanc*, *Bibliothèque Nationale de France*, and Cinémathèque Robert-Lynen, and the museums of Bordeaux, Lyon, Marseille and Montpellier, among others. The presentation of this material at the very building of the old French Consulate is especially appropriate.

Almost two hundred years after the Anatolian travels started flourishing, their study and importance remains very relevant. It is worth mentioning that during the period of the exhibition, an exhibition on a related topic was organized in Athens, by the Benaki Museum of Islamic Art in Athens, titled “Thomas Hope: Drawings of Ottoman Istanbul.” As East-West dilemmas and borders have begun to resurface in our region, the reconsideration of historic encounters, antagonisms, and exchanges between Europe and its “Near East” is more than fruitful—it is necessary.

Bibliography

Bahrani, Zainab, Zeynep Çelik, and Edhem Eldem, eds. *Scramble for the Past: A Story of Archaeology in the Ottoman Empire, 1753-1914*. İstanbul: SALT, 2011.

Maeso, Jean-Luc, ed. *Anatolian Travels, 19th Century*. İzmir: Arkas Sanat Merkezi, 2016.

4 For more on this topic see Zainab Bahrani, Zeynep Çelik, and Edhem Eldem, eds., *Scramble for the Past: A Story of Archaeology in the Ottoman Empire, 1753-1914* (İstanbul: SALT, 2011).

İzmir Akdeniz Akademisi'nden / From the Izmir Mediterranean Academy

Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu

İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Birimi'nin faaliyetleri, İzmir'in tarihine Akdeniz perspektifi ile bakarak kentin tarihini yeniden düşünmeye sevk edecek ama aynı zamanda katılımcılığın toplumun farklı kesimlerini kavrayacak şekilde ön planda olduğu toplantılar düzenlemeye odaklanıyor. Bu çerçevede Akdeniz deyince akla gelen, antikçağlardan günümüze coğrafya ve toplumun farklı kesimlerini kesen "zeytin" 2015'te, "üzüm" 2016'da düzenlenen konferanslar serilerinin ("Zeytinin/Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu") ana başlığını ve sorunsalını oluşturdu. 2017'de ise Akdeniz deyince akla gelen klasik üçlünün, zeytin ve buğdaydan sonra sonuncusu "buğday" bu serinin devamını getiriyor.

"Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu"-nun bahar dönemindeki ilk konferansı 16 Nisan 2016'da Prof. Dr. Ergün Lafli ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Uhri'nin katılımları ve "Tarih Öncesi ve Antik Çağlarda Üzüm, Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı, ikincisi ise 14 Mayıs 2016'da Prof. Dr. Yaşar Uysal, Doç. Dr. Alp Yücel Kaya ve Dr. Hülya Uysal'ın katılımları ve "1980 Sonrası ve Günümüzde Üzüm Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı ile gerçekleştirilmişti. Güz dönemindeki ilk konferans 22 Ekim 2016'da Prof. Dr. Elena F. Syrett, Prof. Dr. Socrates Petmezas ve Prof. Dr. Nükhet Adıyeke'nin katılımları ve "Tarihsel ve Karşılaştırmalı Perspektiften Doğu Akdeniz'de Üzüm Üretimi ve Ticareti" alt başlığı, ikinci konferans Adnan Çobanoğlu ve Çağatay Özcan Kokulu'nun katılımları ve "İzmir ve Çevresinde Üzüm Üreticiliği ve Sorunları" alt başlığı, üçüncü konferans Prof. Dr. Suraiya Faroqhi ve Murat Yankı'nın katılımları ile "Antik Çağdan Osmanlı İmparatorluğu'na Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı ile gerçekleştirildi.

Güz dönemi konferansları bir taraftan her biri kendi coğrafyasını sürükleyen sultanıye ve kuş üzümü üretim ve ticaretini ele alırken, diğer taraftan iktisadi, toplumsal ve ekolojik dinamiklerle kaybolan bağlar ve üzüm çeşitlerini gündeme getir-

di. Herodot'un, Murat Yankı'nın hatırlattığı, "Ey yolcu İzmir'den geçerken *muscat* (misket) içmeden bir yere gitme!" sözüne uymak maalesef günümüzde oldukça zor.

Suraiya Faroqhi'nin izini sürdüğü Domenico Sestini'nin 18. yüzyıl sonunda yatırım maliyet hesaplarını bile verdiği Boğaziçi bağları 19. yüzyıl ortasına dahi erişememiş görünüyor. Yüz yıllardır bereketli Sarıgöl ovasında yetişen sultanıye üzümün bile günümüzde tehlikede olduğunu Adnan Çobanoğlu'ndan öğreniyoruz. Üreticiler her bahar Kışladağ altın madeninden kaynaklandığını düşündükleri asit yağmurundan korunmak için bağları neredeyse seraya çeviriyorlar. Üzümün bu şartlarda ne kadar korunabileceği meçhul olsa da üzerinde bittiği toprağın uzun süre bu tür yağmurlara direnemeyeceği aşikâr. Buna bir de yine sultanıye havzasında sayıları hızla artan jeotermal elektrik santallerini eklersek, üzümü var eden toprak ve suyun nasıl tüketildiği daha net ortaya çıkıyor.

Elbette bu süreç sultanıye havzasına özgü bir gelişme değil. Çobanoğlu'nun vurguladığı gibi bütün dünyada tarımsal topraklar sermayenin kâr arayışı çerçevesinde gasp ediliyor. Üzüm bağlamında gözlemlenen bu gelişmeleri eleştirel sosyal bilimlerin literatürünün güncel ve basat kavramlarından biri olan toprak gaspı (*land grabbing*) ile gündeme taşımak hem İzmir hem de Akdeniz'i yeniden düşünmek için önemli bir araç.

Üzüm ziraatı yalnızca tarım dışı değil tarım içi rekabete de açık. Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu konferanslarında da gündeme geldiği üzere üzüm ve zeytinin tarihsel rekabeti hâlâ tartışma konusu olmaya devam ediyor. Ama Suraiya Faroqhi'nin uyarısı doğrultusunda bu rekabet tartışmasında önyargılı açıklamalardan uzak durmak lazım. Faroqhi'nin de belirttiği üzere Osmanlı coğrafyasında din faktörü yüzünden üzüm üretiminin düşeceği, zeytin üretiminin artacağı varsayılmış olsa da 20. yüzyıla kadar izlenen gidişat bunun tam da öyle olmadığını, üzümün önemini koruduğunu gösteriyor. Hatta Nükhet Adıyeke, Osmanlı hakimiyeti son-

rasında üzüm ile zeytin arasındaki “vardıya değişimi”nin sık tartışıldığı Girit’te bile bunun söz konusu olmadığını 1670 ve 1704 tarihli Tapu Tahrir defterlerindeki kayıtlar üzerine yaptığı incelikli çalışma sonucuna dayanarak aktarıyor.

Zeytinin Akdeniz’deki Yolculuğu konferanslarında Christos Hadziioissif’un söylediği gibi burada belirleyici olan emek piyasalarının durumu ve mülkiyet ilişkileridir. Adıyke’nin araştırması da bunu doğruluyor. Aynı doğrultuda Çağatay Özcan Kokulu, Payamlı-Kavacak-Efemçukuru-Çamtepe-Gödençe güzergâhında uzanan İzmir Kızıldağlar’da eskiden (20. yüzyılda) deve yükleri ile piyasaya taşınan sultanîye üzüm ve diğer yerel üzüm türlerinin tarımdaki emek gücünün gün geçtikçe azalması ve aynı zamanda bağcılığın daha yüksek bir sermaye birikimi gerektirmesinden dolayı artık kaybolmaya ya da “butikleşme”ye yüz tuttuğunu belirtiyor. Burada ilginç olan diğer bir nokta, günümüzün en başarılı kooperatif işletmelerinden biri olan Gödençe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyelerinin her iki ürün de kooperatif faaliyeti içerisinde olsa da üzüm örgütlenmesinden ziyade zeytin örgütlenmesinde başarı göstermesidir. Oysa üzüm 19. ve 20. yüzyıllarda, Sokrates Petmezas ve Elena Frangakis-Syrett’in gösterdikleri gibi, Ege’nin iki kıyısında neredeyse mono-kültür haline gelmiş, tarım-ticaret-finans-sanayi örgütlenmesinin lokomotif olmuştu.

Alp Yücel Kaya, Ege Üniversitesi, İktisat Bölümü

Akdeniz’in Kıyısında: İzmir Körfezi’ne Ekolojik Dokunuşlar

İzmir Akdeniz Akademisi tarafından “Akdeniz’in Kıyısında” üst başlığıyla İzmir Körfezi hakkında ekolojik, tarihsel, ticari, kentleşme, kültürel, sosyal ve uluslararası boyutuyla sürdürülmekte olan konferanslar dizisinde, 9 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen “İzmir Körfezi’ne Ekolojik Dokunuşlar” konferansında, İzmir Limanı’nın verimliliğini ve kapasitesini artırmak ve İzmir Körfezi içinde su sirkülasyonunu ve kalitesini iyileştirmek amacıyla yapılan çalışmaların değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Konferansta İZSU Genel Mü-

dür Yardımcısı Tülay Yılmaz tarafından İZSU ve TCDD genel müdürlükleri işbirliğiyle sürdürülmekte olan “İzmir Körfezi ve Limanı Rehabilitasyon Projesi” kapsamında bugüne kadar sürdürülen çalışmalar ve gelişmeler hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

İZSU, İzmir Körfezi’ndeki mevcut su kalitesinin iyileştirilmesine yönelik olarak sürdürdüğü çalışmalar kapsamında, deniz ortamı sayısal modelleme çalışmalarını da yürütmektedir. Bu çalışmaların uluslararası ölçekte bir örnek olmasını sağlamak üzere, etkin bir ölçüm ve çevrimiçi izleme sistemi de kurmuştur. Elde edilen sonuçlar, Körfez’in güney aksı boyunca açılacak olan Liman Yaklaşım Kanalı ile Körfez’e temiz su girişinin artacağını; kuzey akasında oluşturulacak Akıntı İyileştirme (Sirkülasyon) Kanalı’nın da bu bölgedeki akıntı hızlarını arttıracaklarını; böylece, ekolojik açıdan daha hassas olan kuzey kıyıları ve Gediz Deltası Sulak Alanı boyunca Körfez’e giren temiz suyun miktarını ve dolaşımını hızlandıracaklarını; sonuç olarak sulak alan potansiyeliyle önemli bir doğal değer olan bu bölgedeki su kalitesinin ve biyolojik çeşitliliğin iyileştirileceğini göstermektedir.

Konferansta konuşmacı olarak yer alan Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü Öğretim Üyesi ve İZSU Yönetim Kurulu üyesi Prof. Dr. Gökdeniz Neşer, dünyadaki uygulamalarından İzmir Körfezi’nde gerçekleştirilmesi planlanan bu çalışmalara benzer nitelikte örnekler vererek İzmir kenti özelinde projenin önemini ve beklenen hedeflerini tartışmıştır. İzmir Körfezi su kalitesini iyileştirmenin en etkili yolu iç körfezle dış körfez arasındaki su değişimini hızlandırmak ve dolayısıyla suyun iç körfezde kalış süresini azaltmaktır. Bu iyileştirmenin nerede ve nasıl yapılacağını öngörmek amacıyla İzmir Körfezi için geliştirilmiş hidrodinamik model çalışmalarında farklı senaryolar denenmiş ve kurulan bu sürekli izleme ve gözlem sistemiyle en uygun senaryo belirlenmiştir. Karaburun, Foça, Güzelbahçe, Pasaport ve Bostanlı olmak üzere beş noktada kurulu istasyonlarda rüzgâr yönü, sıcaklık, nem, yağış miktarı, tuzluluk gibi parametrelerin yanı sıra; akıntı hızı, akıntıların zaman ve mekân içindeki değişimleri gibi oşinografik veriler de toplanmaktadır.

Gerçekleştirilen proje kapsamında yürütülen model çalışmaları hakkında detaylı bilgilendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Şükrü Beşiktepe tarafından yapılmıştır. Körfez’de kurulan, ancak belli bir teknik altyapı ve operasyonel kapasiteyle sağlanabilen böyle bir sürekli izleme ve gözlem sisteminin verimli işletilebilmesinin kamu kurumları ve karar vericilerin koordineli çalışmasıyla mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, bu sistemin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapıldığı ve elde edilen sonuçların paylaşılacağı da belirtilmiştir.

Akdeniz’in Kıyısında: İzmir Limanı ve Liman İşletmeciliği

“Akdeniz’in Kıyısında” üst başlığı altında sürdürülmekte olan konferanslar dizisinin bir diğeri, “İzmir Limanı ve Liman İşletmeciliği”, 10 Aralık 2016 tarihinde gerçekleşmiştir. İzmir, Ege Bölgesi’nin liman şehri olma özelliğiyle kendi nüfusuyla beraber Türkiye ekonomisinde de önemli yer tutan Ege Bölgesi şehirlerinin dünyaya açıldığı bir kapı niteliğindedir. İzmir Körfezi içinde yer alan TCDD İzmir Alsancak Limanı, deniz ulaşımı açısından Ege Denizi’nin merkezinde, Karadeniz-Akdeniz rotası üzerinde bulunmaktadır. Konferansta ilk konuşmacı TCDD İzmir Liman İşletme Müdürlüğü’nden Metin Özyılmaz, “İzmir Limanı’nın Sayısal Verilerle Güncel Durumu ve Mevcut Projeler” başlıklı sunumunda, İzmir Körfezi’nin coğrafi yapısından dolayı doğal ve korunaklı bir niteliğine sahip olan ve 12 ay boyunca kesintisiz olarak her tip gemi ve yük türüne hizmet veren İzmir Limanı’nın sayısal verilerle güncel durumu ve mevcut projeleri hakkında detaylı bilgi vermiştir.

Deniz Nakliyecileri Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Kazım Burak Şar tarafından yapılan ikinci sunumdaysa, İzmir Limanları ve Terminaleri tanıtılarak, dünya ticaretindeki gelişmelere uygun yapılanma gereği tartışılmıştır. İzmir, Ege Bölgesi’nin liman şehri olma özelliği ve Türkiye ekonomisinde önemli yer tutan niteliğiyle bölgenin dünya ticaretinde rekabetini sağlamak için çok önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Küreselleşmenin başlıca göstergelerinden biri olan dünya ticaretindeki artıştan İzmir ve çevresinin hedefle-

nen oranda pay alabilmesinin önemli şartlarından birisi dünyanın belli başlı ticari rotalarına düzenli seyirleri olan gemilerin İzmir limanlarına uğramalarıdır. Bunun için İzmir limanlarının değişen ve modernleşen gemi kapasitelerine uygun alt ve üst yapıya sahip olmasının bir ihtiyaçtan öte kesin bir gereklilik arz etmekte olduğuna dikkat çekilmiştir.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi Deniz İşletmeciliği Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Yusuf Zorba, “Gemiler, Limanlar ve İzmir” başlığını taşıyan sunumunda, dünya ticaretinde son derece önemli bir yere sahip olan limanların büyüme ve gelişmesinde gemi ve gemi teknolojilerindeki değişimlerin önemini vurgulamıştır. Günümüzde basit bir yapı olarak adlandırılan sallar ve sazdan teknelerle başlayan, sonrasında ağaç teknelerle devam eden deniz ticareti sadece ticarete ev sahipliği yapan bölgeleri değil, bu bölgelerin çok daha içlerine giden artbölgeleri de etkilemektedir. Akdeniz’de bulunan pek çok yerleşim merkezinde benzer etkileri örneklemek mümkündür. Gelişimin doğal bir sonucu olarak liman alanları şehiriyle çevrelenmiş ve karaya doğru büyümemiş ve kara tarafında bir sınır oluşmuştur. Ancak bugün deniz tarafında da sınır oluşmakta ve bu sınırın oluşmasında en önemli faktör de boyutları giderek büyüyen gemiler olarak görünmektedir.

Konferansta İMEAK Deniz Ticaret Odası, İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Yusuf Öztürk tarafından yapılan son sunumda deniz taşımacılığı sektörünün durumu tartışılmıştır. 2008 ekonomik kriziyle birlikte denizcilik sektöründeki dalgalanma, küresel ticaretteki yavaşlama ve gemi arz fazlasının yarattığı sıkıntı giderek büyümektedir. Gemi kiralama ücretleri ve navlun gelirlerindeki gerileme, konteyner hatlarının ciddi ölçüde zarar etmesine yol açmaktadır. Bu sıkıntılara rağmen taşıma maliyetlerini azaltmak için denizyolu, demiryolu ve karayolları ulaşım ağlarındaki yatırımlar artarak devam etmektedir. Bu değişimi yakından takip edip gerekli adımların atılması halinde, krizi fırsata çevirmek mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, Ege Bölgesi’deki liman ve lojistik yatırımların güçlendirilmesi ve Türkiye’nin deniz ticaretindeki aktarma merkezi olma yolunda hedeflenen çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır.

Ayşe Filibeli, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü

An aerial photograph of a large, paved city square in Alesta, Norway. In the center of the square stands a tall, ornate clock tower with a spiral staircase on its exterior. A large palm tree is planted in the middle of the square, casting a long shadow. The square is surrounded by modern buildings, including a large shopping center with a glass facade. In the background, a hillside is covered with residential houses. The entire image has a blue tint.

Alesta

İzmir Kültürpark'ın Anımsa(ma)dıkları: Temsiller, Mekânlar, Aktörler

Pelin Karakuş Akalın*

Tarih boyunca dünyanın birçok kentinde döneme hâkim siyasi ideolojilerin ve kamu politikaları üreten otoritelerin “binalar, meydanlar, parklar ve heykeller” gibi kamusal öğelerin tasarım ilkeleri üzerine hegemonik etkilerinden söz edebiliriz. Örneğin 1917 yılında Bolşevik Devrimi ile Rusya’da Çarlık rejiminin son bulup Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla Marksist-Leninist ideolojinin Kızıl Meydan, toplu konut inşaları ve komünal evler gibi tasarım öğeleriyle Sovyet mimarisini etkilediğini görürüz. Dünya siyasi tarihinden bir diğer örnek 1930’lar Avrupa’sından verilebilir. Bu dönemde Almanya’da hüküm süren Nasyonal Sosyalizm, totaliter tarzda bina ve anıtlarla kentsel mekânda vücut bulmuş ve böylelikle Nazi iktidarının mimari dilini kurmuştur. Türkiye siyasi tarihine bakıldığında Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte kamusal alanda ulusal anlamda Batılı ve modern Türk kimliğinin inşasını somutlaştıran yapılaşmalara ağırlık verildiğini, örneğin 1930’lu yıllarda inşa edilen Halk Evleri ve Türk Ocakları’nın modernleşme ideallerinin ve milli değerlerin aktarımının gerçekleştiği başlıca mecralar olduğunu söyleyebiliriz.

Kıvanç Kılınc, Ahenk Yılmaz ve Burkey Pasin’in sunuş yazısı eşliğinde derlediği ve farklı yazarların makaleleri ile katkı sağladığı *İzmir Kültürpark’ın Anımsa(ma)dıkları: Temsiller, Mekânlar, Aktörler* başlıklı kitap da Erken Cumhuriyet döneminden 2000’li yıllara uzanan süreçte ülkede yaşanan farklı sosyopolitik koşulların kentsel düzenleme ve yapılaşmalar üzerindeki etkilerini, İzmir Enternasyonal Fuarı (İEF) ve Kültürpark çevresine eğilerek değerlendirmektedir. Kitapta üç ana alt başlık altında toplanan ve on farklı yazarın kaleme aldığı bir dizi makale, metinler arası örtüşen-farklılaşan fikir ve eleştiriler temelinde ele alındığında, kitabın ana eksenlerinin başlıca dört tema üzerinden şekillendiğini söyleyebiliriz: 1. Türkiye siyasi tarihi boyunca Kültürpark ve İEF’nin mekânsal ve sosyal dönüşümü, 2. Hafıza mekân olarak Kültürpark ve İEF’nin ziyaretçiler açısından anlamı ve temsili, 3. Kültürpark ve İEF’nin Türkiye’de iç mimarlık mesleğinin gelişimine katkıları ve 4. Kültürpark ve İEF’nin bilinmeyen mimari aktörleri.

İlk bölümde Emel Kayın’ın tarihsel perspektifle kaleme aldığı metin, kentsel mekânda yaşanan dönüşümü genel hatlarıyla anlamak için iyi bir başlangıç noktası olabilir. Yazar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kültürpark’ın modernliğin sembolü olma idealinin 1950’li yıllara gelindiğinde ülkede yaşanan diğer sosyoekonomik gelişmelerle birlikte dönüşerek yıprandığını ve parkın kültürel kullanımın ötelenerek fuar ve eğlence etkinliğinin ön plana çıktığını; 1980 ve 2000 arasında eğlence kültürünün kentsel mekâna damga vurmasıyla dönemin sonlarına doğru eğlence aktivitelerinin azaltıldığını; 2000’lerin başında ise alanda kültürel kullanımı arttıracak yeni yapıların inşa edildiğini ifade eder. Amygdalou ise Erken Cumhuriyet döneminde parkın bir “Halk Üniversitesi” vizyonu ile kurgulanarak modernliğin ve Batılılaşmanın sahnesi olma idealini taşımasının yanı sıra bu idealin toplumsal mekânın nasıl da pedagojik bir mekân olarak algılandığına işaret eder. Benzer biçimde Durgun, modernleşme

* İstinye Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

ideolojisine bir toplumun terbiye ve eğitim yoluyla kültürlenmesi olarak bakıldığında, “Halk Okulu” olarak hayal edilen Kültürpark gibi mekânların modern yaşamın toplumda ekilip üretilmesi ve yeniden keşfedilmesi için inşa edildiğini dile getirir. Altan ise Yeni Türkiye’nin inşasında yalnızca İzmir Kültürpark alanının değil, Ankara ve İstanbul’da da benzer bir mimari anlayışla tasarlanan Ankara Gençlik Parkı ve Sergievi ile İstanbul’da tasarlanan 2 No’lu Park ve Spor ve Sergi Sarayı’nın da genel olarak yeni devletin en etkili temsilcileri ve aktörleri arasında yer aldıklarını ifade eder.

Öte yandan İzmir Fuarı’nı, Türkiye’de modernizasyon projesinin en önemli propaganda aracı olarak tanımlayan yazar Pöğün-Zander, 1930’lu yılların ikinci yarısında fuar alanında yer alan Avrupa ülkelerine ait pavyonların mimari ifadelerinin Avrupa’da giderek yayılan sağ ideolojinin bir yansıması olarak biçimlenişini, pavyonların otorite ve gücü temsil eden keskin hatları ve blok biçimindeki düz yüzeyleri eşliğinde örneklendirir. Devlet kurumlarının pavyonları genellikle İnhisarlar İdaresi Pavyonu, Orman Çiftliği Pavyonu gibi yeni Türkiye’nin kurumlarını ve ticari ürünlerini tanıtmak amaçlı tasarlanan yapılar iken vilayet pavyonlarının mimarisi o kente özgü kültürel ve sosyal öğeler eşliğinde tasarlanmaktadır.

1950’li yıllara gelindiğinde ülkede devletçi politikaların yerini giderek liberal ekonomik politikaların almasıyla ülke pavyonları, kapitalist ve komünist ideolojilerin karşı karşıya geldiği bir platform halini almıştır. 1950’lilerin Kültürpark’ında Amerikan ideolojisinin temsiline odaklanan yazar Gönülçür, Amerika’nın ilk yıllarda “banliyö tarzı ev prototipi” ve gündelik eşyaların sergilenmesiyle Amerikan yaşam tarzının, Sovyet Komünizmine karşı bir propaganda aracı olarak kullanıldığını vurgular. Benzer şekilde fuar alanında “Apollo ve Sputnik’in düellosu” olarak simgeleştirdiği iki tür kültürlenmeden söz eden Durgun, fuarı farklı ideolojilerin mücadele alanı olarak niteler. Park ve fuarın yıllar içinde geçirdiği dönüşümü daha dar bir ölçekten inceleyen Gürel ise Ada Gazinosu’nu hem bina tasarımının özellikleri hem de içerdiği Amerikan Bar, dans pisti ve şömine gibi alt bileşenlerle yeni kültürel yaşantıların deneyimlendiği ve yerel kültürle bütünleştirilerek içselleştirildiği bir ara alan olarak tarif eder.

Peki park ve fuarın yaşadığı bu dönüşümler, bu mekânları deneyimleyen kişiler için ne anlam ifade etmektedir? Bu değişimler, kent sakinlerinin zihin dünyalarında nasıl karşılık bulmakta ve belleklerinde ne tür izler bırakmaktadır? Parkın kültürel kullanımı ile fuarın eğlence amaçlı kullanımı, süreç içinde kimi dönem örtüşerek birbiri içine geçmiş kimi dönemse biri diğerini öteleyerek kentsel alanda daha baskın hale gelmiştir.

Mekânın kültür ve/veya eğlence amaçlı kullanımına yönelik yaşanan bu değişimlerle birlikte, fiziksel çevre bazı yapıların ortadan kaldırılması (örn. Menekşe Çay Bahçesi, Nejat Uygur Tiyatrosu) veya alana bazı yeni yapıların inşa edilmesi (örn. İzmir Sanat Merkezi) yoluyla yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca yakın geçmişte Hayvanat Bahçesi Sasalı’ya taşınmış ve fuar alanında sayısı giderek artan ihtisas fuarlarının bir bölümü parktan ayrılarak kent merkezine uzak başka bir noktaya taşınmıştır.

Kitapta Kültürpark’ı bir hafıza mekân olarak inceleyen kimi yazarlar, kentsel mekânda yapı çevrenin tahrip edilmesi veya yeniden düzenlenmesi sonucunda alanda oluşan mekânsal ve yaşamsal boşlukların, ziyaretçilerin belleklerinde bazı kırılma veya boşluklar yaratabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Örneğin Kayın, parkın modernliğin bir temsili olarak ortaya çıktığının altını çizerek geçmişten bugüne kalan “modernin mirasının” korunması gerekliliğini vurgular. Yazara göre bu alanı bir miras nesnesi olarak koruyabilmek için par-

ka ve fuara bu statüyü veren temel öğelerin belirlenmesi gerekmektedir.

Kent sakinlerinin Kültürpark'a ilişkin anımsadıklarını ve bu alana attıkları anlamları araştıran Durmaz ve Can ise aralarında fuar çevresinde yaşayanlar ile fuarda gazino işletmeciliği yapmış kimselerin yer aldığı sınırlı sayıda kişiyle görüşerek bir sözlü tarih çalışması gerçekleştirmişlerdir. Yazarlar, elde ettikleri sözlü tarih verilerinden hareketle özellikle 2000'lerde fuar alanında gerçekleşen yıkımların İzmirlilerin belleğinde önemli bir yer teşkil eden mekânları ortadan kaldırdığını; yıkılan bina, gazino, büfe ve çay bahçelerinin parkın belleğinin oluşumunda kesintiler yarattığını ifade ederler. Öte yandan Durgun, Soğuk Savaş'ın da hüküm sürdüğü 1950-1970 arasındaki dönemde fuarı deneyimleyen kişilerin anlatımlarını incelemiştir. Yazar, bu kişisel anlatılardan hareketle, fuarın insanlara hayatlarının doğal akışında görme/yaşama olanağı bulamadıkları deneyimleri tattırdığını ve insanların da bu anılara hafızalarında özel bir yer ayırdıklarını dile getirir. Fuarın modern ve Batılı dünyaya ilişkin sunduğu yeni yaşantılar yoluyla toplumsal yaşamı da dönüştürdüğünü ifade eden yazar, fuarın bireysellik, kadın-erkek eşitliği gibi benimsenen yeni değerler aracılığıyla ziyaretçilerine bir özgürlük ortamı sağladığının altını çizer.

Kitapta yer alan diğer metinlerde ise Gülmez ve Görgül, İzmir Fuarı'nın dekorasyonlarını İsmail Hakkı Oygur, Vedat Ar ve Hayati Görkey gibi önemli mimari aktörlerin üstlendiği pavyon yapılarıyla, Türkiye'de iç mimarlık mesleğinin kamusal alanda görünürlüğüne artmasına katkı sağladığını vurgular; yazar Güner, Kültürpark'ın bilinmeyen aktörü Metin Özok'un özyaşam öyküsünü inceleyerek başta park olmak üzere, 9 Eylül Panayırı ve günümüzde Ahmet Pirıştina Kent Arşivi Müzesi'ne dönüştürülen İtfaiye Santral Binası'nın da dahil olduğu zengin mimari repertuarını okurla paylaşır.

Mimari-sosyolojik bir perspektifi esas alan bu kitap, mekân, kimlik ve ideoloji ilişkisini gerek Türkiye siyasi tarihinin belirli bir dönemine özgü sembolik örneklerle somutlaştırması gerekse insan-mekân etkileşiminin salt fiziksel mekânla kurulan bir etkileşim olmanın ötesinde bu etkileşimin farklı zamanlarda farklı iktidar ilişkilerine ve güç mücadelelerine sahne olabilecek sosyopolitik bir arka planı olduğuna işaret etmesi bakımından önemli bir kaynaktır. Öte yandan park ve fuarın yıllar içinde geçirdiği mekânsal dönüşümlerin bu mekânları deneyimleyen kişilerin kişisel ve sosyal yaşamlarındaki yansımaları ve bu yaşantıların kişilerin belleklerinde ne tür bilişsel ve sosyal temsillere dönüştüğü konusundaki görüşlerin sınırlı sayıda araştırma bulgusuna dayanıyor olması, Kültürpark'a ilişkin anımsanan ve unutilanlar konusunda okura ancak birtakım ipuçları sunar niteliktedir.

Tarih boyunca kentsel mekânda meydana gelen işlevsel ve yaşamsal boşlukların bu mekânları kullananların hafızalarında ve kişisel anlam dünyalarında ne tür etkileri olduğunu daha bütünlüklü bir şekilde anlayabilmek için farklı yaş gruplarından ve farklı sosyokültürel gruplardan kişilerin yer aldığı geniş katımlı disiplinlerarası saha çalışmalarına ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Park ve fuarı sosyokültürel, ekonomik ve politik yaşamın bir aynası olarak değerlendirdiğimizde, bu kentsel mekâna ilişkin temsillerin de deneyimlerle ilişkisinin diyalektik ve zamana bağlı değişen bir yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda son 15 yıllık dönemde ülkede yaşanan siyasi dönüşümün günümüzdeki kent yaşamına ve park kullanımına etkilerinin daha kapsamlı ele alındığı çalışmalar, son yıllarda gündeme gelen ihtisas fuarlarının, park dışında başka bir alana taşınması ve park içindeki çeşitli yapıların özelleştirilmesi konusundaki tartışmalara da ışık tutacaktır. Ayrıca Türkiye'de özellikle 1950'lerle birlikte kentleşme ve göç hareketlerinin de baskın toplumsal dinamikler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, park ve fuarın sunduğu

hizmet ve aktivitelerle, kentin farklı sosyokültürel arka plana sahip sakinlerinin ihtiyaçlarına ne ölçüde karşılık verebildiği sorusu da yanıtlanması gereken bir diğer sorudur.

Kapanış bölümünde Baydar'ın da ifade ettiği gibi bu kitabın bizzat kendisi, kentsel mekâna ilişkin bellek oluşturmada kayda değer bir yere sahiptir. Konuya ilişkin eleştirel bir yaklaşım getirmek için egemen söylem ve pratiklerin üstünü örttüğü bellek parçalarını ortaya çıkartarak alternatif söylemleri duyulur hale getirmek gerektiğini dile getiren yazar, bu noktada Foucault'ya kulak vererek bir "karşı-bellek" inşasının gerekliliğini vurgular. Bu anlamda kitapta kimi yazarların, ana akım tarih metinlerinde nadiren temas edilen, parkın çok kimlikli ve çok kültürlü bir Smyrna'nın hatırası üzerine inşa edilmesine değinerek toplumsal bellekte hiç yer bulmamış veya üzeri örtülü kalmış hikâyelerin dile geldiği bir karşı-tarih yazımının önünü açtığını söyleyebiliriz.

İzmir’de Türk Çalışanların Suriyeli İşçiler Algısının Sosyal Psikolojik Analizi

Elif Gözler Çamur*

Beyza Özen tarafından Sabancı Üniversitesi’nde hazırlanan “A Social Psychological Analysis of Turkish Employees’ Perception of Syrian Workers in Izmir” isimli yüksek lisans çalışması genel hatlarıyla Türklerin Suriyeli çalışma arkadaşlarını nasıl algıladıklarını anlamayı amaçlıyor. Özen, Suriyeli göçünü sosyal psikoloji perspektifinden incelemiş. Tezin alan araştırması Basmane bölgesinde yapılmış. Çalışma Suriyeli işçilerle aynı iş yerinde çalışan Türklerle yapılan yarı-yapılandırılmış, yüz yüze ve derinlemesine görüşmelere dayanıyor.

Tez geniş bir literatür taraması içeriyor. Bu bölüm, göçün ev sahibi ülke vatandaşları üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalarla başlıyor. Ardından ev sahibi ülke vatandaşları ve göçmenler arasındaki ilişkinin makro düzey değişkenleri belirlemiş. Üçüncü olarak gruplar arası ilişkilerin mikro düzey değişkenleri analiz ediliyor. Göçün ev sahibi ülke üzerindeki etkisi milli kimlik, entegrasyon ve uyum kavramları üzerinden inceleniyor. Özen, genel olarak ucuz işgücü sağlayan göçmenlerin yerli işçilerin yerinden edilmesine ya da ücretlerin düşmesine sebep olup olmadığı ile ilgili çeşitli araştırmalara da yer vermiştir.

Tezin Türkiye’yi anlatan bölümü, ilk Suriyeli göçünün kısaca açıklanmasıyla başlar. Açıklamalar çeşitli raporlardan alınan verilerle desteklenir. Ardından Suriyelilerin Türkiye’ye politik ve toplumsal etkilerinden bahsedilir. Türkiye göçmenler için genellikle bir geçiş ülkesi olarak görülse de Avrupa’ya geçmeyip Türkiye’de kalan göçmen sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özen’e göre ilk Suriyeli göçüne karşı takınılan geleneksel misafirperver bakış açısı, sonradan bir düşmanlık ve göç karşıtı tavır halini almıştır. Bu kuşkusuz ekonomik ve toplumsal faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Tezde aktarılan çeşitli araştırmaların da ortaya koyduğu gibi birçok etnik ve dini gruptan oluşan Suriyelilerin, kültürel farklılıkları dolayısıyla Türkler tarafından “kirli” ve “görgüsüz” olarak nitelendirildiği görülmüştür. Ek olarak güvenlik konusundaki endişeler de Türklerin Suriyelilere dair algılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Tüm bu negatif tanımlamalara rağmen özellikle inşaat, endüstri ve tarım sektörleri Suriyelilerin sunduğu ucuz işgücünden büyük kârlar sağlamaktadır. Türk işçilerin göçmenler sebebiyle yerinden edilmesi daha çok enformel sektörde gerçekleşmiştir. Formal sektörlerdeyse Türklerin istihdamı daha yüksek olarak belirtilmiştir. Bu durum Suriyelilerin dil engelleri ve düşük seviyedeki eğitim düzeyleriyle açıklanmıştır.

Metodoloji bölümünde, çalışmanın ana araştırma sorusunun Basmane’deki Türk çalışanların Suriyelileri nasıl algıladığı üzerine yoğunlaştığı görülür. Basmane’de çalışan Türklerin Suriyelilerle teması, bu temasa dair algıları, bu konudaki duygu ve düşünceleri, Türklerin Suriyeliler üzerindeki algılarını açıklayan faktörler, Türk çalışanların İzmir’deki Türkler ve Suriyeliler arasındaki gerilimin temel nedenlerine dair açıklamaları yazarın üzerinde durduğu konular arasındadır. Kendisini Türk olarak tanımlayan ve Basmane’de Suriyelilerle birlikte çalışan 20 katılımcıya 22 açık uçlu soru sorulmuştur. Bu sorular Türk çalışanların duygu durumlarının davranışsal temellerini, endişelerinin

* Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

kaynaklarını ve grupsal tanımlamalarını sosyal psikoloji teorileri ışığı altında incelenmiştir.

Tezin çalışma sahası Basmane'dir. Çünkü Basmane son beş yıl içerisinde giderek daha çok Suriyeli göçmeni ağırlamış, hatta "küçük Suriye" olarak anılmaya başlanmıştır. Suriyelilerin Basmane'ye gelmelerinin ardındaki neden, yazar tarafından Basmane'nin merkezi ve otobüs istasyonlarının yakın olması şeklinde açıklanmaktadır. Suriyelilerin Basmane'ye gelişiyle bu semt de dönüşmüştür. Burada yoğun şekilde bulunan oteller tamamen dolmuş ve kalacak yer bulamayan insanlar parklarda ve camii avlularında yatmak zorunda kalmıştır. Basmane'de yalnızca kiralar yükselmemiş aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayat da Suriyeli göçünden etkilenmiştir.

Araştırmacı ilk olarak hizmet, üretim ve tekstil sektörlerinden dört kişiye ulaşmış, daha sonra kartopu yöntemiyle 20 kişi ile daha görüşmüştür. Bu katılımcılardan üretim sektöründe olanlar tekstil ve ayakkabıcılık alanında; hizmet sektöründe olanlar ise yemek, kahve, fırıncılık ve tamir alanlarında çalışmaktadır. Katılımcıların eğitim seviyesi ilkokuldan üniversiteye kadar çeşitlilik göstermektedir ve cinsiyet dağılımı yarı yarıyadır. Açık uçlu görüşme sorularından katılımcıların duygusal durumları, davranışsal kökenleri, endişe kaynakları, güvenlik ve ekonomiye ilişkin algıları, "kültürlenme" tercihleri sorulmuştur. Çalışmada elde edilen verileri analiz etmek için Yorsumsal Fenomenolojik Analiz kullanılmıştır. Böylece bireylerin Suriyelilerle etkileşiminin nasıl anlamlandırdıkları ve kendi toplumsal ve bireysel dünyalarını nasıl algıladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Fenomenolojik bu yöntemle içeriden olan algıya vurgu yapılmış ve kişisel deneyimler ile algılar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Alandan toplanan verilerin analiz edildiği bölüm ise "grup içi ve grup dışı oluşum ve tanımlama" konusu ile başlar. Türklerin Suriyelileri farklı bir kültürü, dili ve etnisitesi olan bir grup olarak nasıl algıladıkları bu başlık altında incelenir. Burada esas amaç kendilerini güçlü bir şekilde Türklükle tanımlayan katılımcıların, kendilerini Suriyelilerle nasıl kıyasladıklarını anlamaktır.

Grup sınırlarının geçirgenliği konu edilen bir sonraki bölümde Türklerin Suriyelilerin topluma dâhil edilmesine veya dışlanmasına ilişkin görüşleri değerlendirilir. Son olarak yazar, Türkler arasındaki nefret söylemi, endişe ve korkunun temel nedenlerini inceler. Bu çalışmada milliyet toplumsal bir kimlik olarak katılımcı grubunun tanımlanmasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Cinsiyet, yaş ya da din gibi aidiyetlere kıyasla milliyet görüşülenlerin kendi grubunu belirlemesinde daha etkili olmuştur. Katılımcılar kendileri milliyetçi olarak tanımlamasalar bile cevaplarında milliyetlerini öne çıkarmaları dikkat çekicidir. Katılımcıların yarısının kadın olmasına rağmen görüşmelerde aynı cinsiyette olanların kendi cinsiyet grubunu desteklediğine rastlanmamıştır. Din ise görüşmelerde ikinci önemli kimlik aidiyeti olarak ortaya çıkmıştır. Kimi katılımcılar Suriyelilerin de Müslüman olduğunu belirterek onların desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kültürel olarak ise Suriyelilerin Türklerden farklılığı temizlik, hijyen, çocuk yaşta evlilik ve kaba konuşma tarzı gibi konularla gündeme gelmiştir.

Katılımcıların cevaplarına bakıldığında Türklük daha az geçirgen bir grup tanımlaması olarak görülmüştür. Dini kimliklerini öne çıkartanlar ise grup sınırlarını daha geçirgen olarak kurgulamaktadırlar. Katılımcılara göre Suriyeliler Türk kültürünü benimseyememektedir. Onlara göre Suriyeliler Türkçe konuşmalıdır ve Arapça yazılmış tabelalar kullanılmamalıdır. Görüşülenlerin çoğu kendi çocuklarının bir Suriyeli ile evlenmesine karşı çıkmıştır. Bir bölümü ise kişi Müslüman ise Kürt ya da Suriyeli olmasının önemi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılara Suriyelilerle iş dışında görüşüp görüşmedikleri sorulduğunda

Suriyelilerin Türkleri aralarına almadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre Suriyeliler yalnızca kendi gruplarıyla sosyalleşmektedir ve Türklerle görüşmeyi tercih etmemektedirler. Görüşmelerde öne çıkan konulardan biri de Türklerin Suriyelilerle ilgili güvenlik endişeleridir. Bu durum çoğunlukla Suriyelilerin kayıt altına alınmamış ve Türklere yabancı gelmesinden doğan belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Görüşülenlerin bir bölümü Türklerin işsiz kalmasının temel nedeninin Suriyelilerce sunulan ucuz işgücü olduğu ve bunun maaşların düşmesine yol açtığını belirtmiştir. Görüşülenlerin birçoğu aynı sebepten ötürü işten atılmaktan korktuğunu söylemektedir. Kimi görüşülenlerse Türklerin motivasyon eksikliğinden bahseder. Buna göre Türkler ucuz işgücü sunmak istemediği için Suriyeliler tercih edilmektedir. Suriyelilerle ilgili bu şekilde yorum yapanlar genellikle bedensel emeğin ön planda olduğu üretim ve hizmet sektörlerinde yer almaktadır. Diğer yandan, beceri isteyen kalifiye elemanların çalıştığı elektrik teknisyenliği gibi işlerde çalışanlar, Suriyelilere karşı daha az negatif tavır sergilemişlerdir. Bu görüşülenlere göre Türkiye'ye gelen Suriyeliler hâlihazırda kalifiye olmadıkları için onların işini elinden alamayacaklardır. Onlara göre kalifiye olan Suriyeliler zaten Avrupa'ya geçmiştir. Görüşmeciler, Suriyeli işçilerin çalışma izni almasına karşı çıkar. Zira göçmenlerin çalışma izni olması durumunda kendilerinin mülteci olabileceklerini belirtmişlerdir.

Çalışmada Suriyelilerle daha çok zaman geçirenlerin, onları daha az tanıyanlara göre daha negatif tavır sergilediği, ayrıca daha eğitilmiş olanların eğitimsiz olanlara kıyasla Suriyelilere daha olumsuz yaklaştığı görülmüştür.

Göçe yönelik çalışmalar genelde göçün ekonomik ve siyasi sonuçlarına ya da göçmenlerin durumlarına odaklanırken göçün sosyal-psikolojik boyutuna ilişkin çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan çalışma, göçün sosyal-psikolojik etkilerini inceleyerek bu alana katkı sağlamıştır. Göçle birebir etkileşimde bulunan kişilere ses verdiği için bu alanda değerli bir çalışmadır. Alanda yapılmış araştırmaları hem teorik hem de Türkiye özelinde geniş bir şekilde tarayan bu tezin bulgularının büyük bir kısmı kendinden önceki çalışmalarla uygunluk gösterir.

Tezin alan araştırmasının yapıldığı dönemde Basmane'nin durumu çalışmanın seyrini etkilemiş olabilir. Bu dönemde Basmane sokaklarda dahi insanların konakladığı bir bir transfer noktası konumundaydı. Dolayısıyla, İzmir'in başka bir bölgesinde Suriyelilerle birlikte çalışanların ya da Basmane bölgesinde çalışan 20 kişinin algısı bugün değişkenlik göstermiş olabilir. Ayrıca Basmane'de çalışan 20 işçinin Türkiye'deki genel çerçeveyi temsil edemeyeceği aşikârdır. Bu bakımdan küçük araştırma grubu ve sınırlı bir analiz, bulguların genelleştirilmesini engeller. Fakat yine de küçük bir alanda gerçekleştirilen bu çalışma, yazarın da belirttiği gibi, ileride gerçekleştirilecek geniş kapsamlı benzer çalışmalar için örnek teşkil edecektir.

Makale Çağrısı

Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi Akdeniz ve İzmir üzerine bilgi üreten araştırmacı ve akademisyenlerin yazılarını bekliyor.

Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi yılda iki sayı, Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanacak uluslararası hakemli bir dergidir. Teori, araştırma ve inceleme makalelerinin yanı sıra güncel siyasal, sanatsal, toplumsal, felsefi, bilimsel alanlarda yazarların özel görüşlerini yansıtan deneme ve değerlendirme yazılarına da açıktır. Her sayıda Akdeniz ve İzmir çalışmaları alanlarına temas eden sosyal bilimlerin farklı dallarında üretilmiş tez ve yayın tanıtımlarına da yer verilecektir.

Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere yazı göndermeyi düşünen araştırmacıların ve akademisyenlerin önerilerini, yayın ilkelerini ve yazım kurallarını gözeterek, en geç 1 Ocak 2018 tarihine kadar ulaştırmalarını bekliyoruz. Ayrıntılı bilgi için meltemizmeda.org adresine bakabilir ya da meltem@izmeda.org ve aysegul_aktas@izmir.bel.tr adreslerinden bize ulaşabilirsiniz.

Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi

Call for Papers

Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy invites submissions from researchers and scholars working on the Mediterranean and İzmir.

Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy is an international, peer-reviewed, bilingual journal to be published biannually in Turkish and English. The journal welcomes theoretical and research articles as well as social, artistic, philosophical, contemporary political reviews and essays that reflect the subjective viewpoints of the author. Each issue will also give place to reviews of books and theses relating to İzmir and the field of Mediterranean studies produced in different branches of social sciences.

Submissions deadline for papers to be published in *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* is January 1, 2018. Submissions not conforming to publication guidelines may be returned. For further information please visit meltemizmeda.org or contact us at meltem@izmeda.org and aysegul_aktas@izmir.bel.tr.

Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy

Yazarlar için

Yazı Teslimi

Yayımlanmasını istediğiniz yazılarınızı yayın ilkelerini ve yazım kurallarını gözeterek meltem@izmeda.org ve aysegul_aktas@izmir.bel.tr e-posta adreslerine iletebilirsiniz.

Yayın İlkeleri

1. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi* Akdeniz coğrafyası ve İzmir'le ilgili bilimsel çalışmalara öncelik verir.
2. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi* disiplinlerarası yaklaşımları özendirir.
3. Yayımlanacak makale ve değerlendirme yazılarının eşzamanlı olarak başka bir yere önerilmemiş ve daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olması gerekir.
4. Gönderilecek makale ve değerlendirme yazıları, Yayın Kurulu'nun ön incelemesine tabidir. Ön incelemede konu, şekil ve içerik açısından uygun bulunan yazılar değerlendirilmek üzere iki ayrı hakeme

Author Resources

Submission

Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy editorial office welcomes submissions of full-length scholarly articles, essays, and reviews at meltem@izmeda.org and aysegul_aktas@izmir.bel.tr. Submissions not conforming to publication guidelines may be returned.

Publication Guidelines

1. *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* prioritize scholarly works related to the Mediterranean and İzmir.
2. *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* encourages interdisciplinary scholarly approaches.
3. Submitted research articles, reviews, and other works should not be simultaneously submitted or previously published elsewhere.
4. Submitted research articles and reviews are subject to a preliminary examination by the editorial

gönderilir. Değerlendirme sonucunda hakemlerden birinin olumsuz görüş bildirmesi durumunda yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Yazının yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir.

5. Yayın Kurulu, hakem değerlendirmeleri doğrultusunda yazıların aynen yayımlanmasına, yazarından düzeltme talep edilmesine ya da yayımlanmamasına karar verir ve bu karar yazarlara bildirilir. Yayımlanmasına karar verilen yazılara hangi sayıda yer verileceğine Yayın Kurulu karar verir.

6. Yayımlanmış makale ve değerlendirme yazıları kurumsal olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Akdeniz Akademisi'nin görüşlerini yansıtmaz. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

7. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*'nde yayımlanan makale ve değerlendirme yazılarından ancak kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

8. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi* bilimsel etikte bağdaşmayan pratikler içeren yayınlara yer vermez.

9. Bilimsel etik çerçevesinde, uygulamalı alan araştırmalarında katılımcıların rızasının alınmış olması şarttır.

10. Yazarlar kullanacakları üçüncü bir kişiye ait içeriğin (şekil, fotoğraf, rakamsal veriler, müzik, vb.) yeniden üretim iznini almak zorundadır.

Yazım Kuralları

Yazılar dipnotlar, tablolar ve kaynakçayla birlikte 4.000-7.000 kelime arasında olabilir. Tez ve yayın tanıtımları 1.500 kelimayı geçmemelidir. Yazılar 100-150 kelimelik İngilizce ve Türkçe özetlerle beraber gönderilmelidir. Özetlerin hemen altında beş anahtar sözcük bulunmalıdır. Yazıların ve özetlerin üzerinde sadece yazının başlığına yer verilmelidir. Yazarlar iletişim bilgilerini (ad-soyad, e-posta adresi, telefon numarası, varsa kurum bilgisi) ve kısa özgeçmişlerini içeren ayrı bir dosya hazırlamalıdır. Yazılar, Microsoft Word programında Times New Roman yazı tipinde, 12 punto ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Dipnotlar 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Metnin sonunda bir kaynakça sunulmalıdır. Kitap ve tez tanıtımları için çalışmanın, yazarın ve danışmanın, üniversitenin adlarıyla yayın yeri ve tarihi belirtilmelidir.

Kaynak Gösterme Biçimi

Chicago kaynak gösterme sisteminin dipnot-kaynakça yönetimini kullanıyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz. meltemizmeda.org.

board. Research articles and reviews found eligible in terms of subject, style, and content in the preliminary examination are sent to two peer reviewers for evaluation. In the case of an unfavorable report, the article is sent to a third peer reviewer. Two favorable reports are required for a submission to be considered for publication.

5. In accordance with the peer reviewer reports, the editorial board decides to publish the article as it is, to request revisions or to refuse the article. It is up to the editorial board to decide in which issue the article is to be published.

6. Articles and reviews published in *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* does not reflect the views of the İzmir Metropolitan Municipality and the İzmir Mediterranean Academy. The responsibility of the article lies with the author.

7. Articles published in *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* can only be quoted by providing proper attribution to the source.

8. *Meltem Journal of the İzmir Mediterranean Academy* does not publish material conflicting with scholarly ethics.

9. In the framework of scholarly ethics, consent of the participants is imperative in applied field research.

10. Authors must clear the necessary reproduction rights for any content (images, photos, figures, music, etc.) credited to a third party.

Manuscript Preparation and Style

Research articles and essays may be between 4,000–7,000 words including footnotes, tables, and the references. Reviews of books and thesis should not exceed 1,500 words. All research article submissions must include 100-150-word abstracts in English and Turkish. Five keywords should be provided under the abstracts. Articles and abstracts should indicate only the title of the submission. A separate cover letter must be submitted including the author's name, e-mail address, telephone number, and institutional affiliation (if any). Main text of the article must be in 12-point Times New Roman with a spacing of 1.5 lines. Footnotes must be in 10-point Times New Roman with single line spacing. A bibliography must be provided at the end of the text. For book, thesis, and dissertation reviews, please provide the title, the name of the author(s)/supervisor(s), name of the university, and the date of the publication

Citation Style

We use the notes and bibliography system of *The Chicago Manual of Style*. For details, please refer to meltemizmeda.org.

Izmir Akdeniz Akademisi Dergisi
Journal of the Izmir Mediterranean Academy

Editör Editor Ayşegül Sabuktay **Yardımcı Editörler Associate Editors** Özgür Gökmen, Zeynep Gönen **Yayın Kurulu Editorial Board** Aylin Güney (Yaşar Üniversitesi Yaşar University), Güven İncirlioğlu (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Melek Göregenli, Oruç Aruoba, Sezai Gökse (Dokuz Eylül Üniversitesi [Emekli] Dokuz Eylül University [Retired]), Şebnem Gökçen Dündar (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Uygur Kocabaşoğlu (Orta Doğu Teknik Üniversitesi [Emekli] Middle East Technical University [Retired]), Zafer Yörük (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics)

Danışma Kurulu Advisory Board Ahmet Uhri (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Akın Ersoy (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Alexandra Yerolympos (Selanik Aristoteles Üniversitesi Aristotle University of Thessaloniki), Alexandros Mallias (Büyükelçi [Emekli] Ambassador [Retired]), Alp Yücel Kaya (Ege Üniversitesi Ege University), Alpay Er (Özyeğin Üniversitesi Özyeğin University), Aras Özgün (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Arife Karadağ (Ege Üniversitesi Ege University), Aykut Barış Çerezcioglu (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Ayşe Filibeli (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Borge Kantürk (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Bülent Diken (Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin Artuklu University), Can Özcan (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Cana Bilsel (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Middle East Technical University), Cengiz Aktar (İstanbul Politikalar Merkezi Istanbul Policy Center), Christoff Berns (Bochum Ruhr Üniversitesi Ruhr Universität Bochum), Christos Hadziiossif (Girit Üniversitesi University of Crete) Dilek Akyalçın Kaya (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Elena Frangakis Syrett (New York Kent Üniversitesi City University of New York), Elias Kolovos (Girit Üniversitesi University of Crete), Engin Berber (Ege Üniversitesi Ege University), Erdal Uzunoğlu (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Ergün Laflı (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Erkan Serçe (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Ertuğrul Apakan (Yaşar Üniversitesi Yaşar University), Eyüp Özveren (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Middle East Technical University), Galip Yalman (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Middle East Technical University), Gülsüm Baydar (Yaşar Üniversitesi Yaşar University), Günnur Koşar (Ege Üniversitesi Ege University), Güzel Yücel Gier (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), H. Erdem Çıpa (Michigan Üniversitesi University of Michigan), Homa Lessan Pezechki (Aix-Marseille Üniversitesi Aix-Marseille Université), İlhan Tekeli (Orta Doğu Teknik Üniversitesi [Emekli] Middle East Technical University [Retired]), Işık Gürleyen (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Juan Carmona Pidal (Madrid Carlos III Üniversitesi Universidad Carlos III de Madrid), Katerina Venedikova (Bulgaristan Bilimler Akademisi Bulgarian Academy of Sciences), Levent Kayapınar (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İzmir Kâtip Çelebi University), Marc Aymes (EHESS, CNRS), Marie-Carmen Smyrnelis (Paris Katolik Enstitüsü Institut Catholique de Paris), Marinos Sanyannis (Yunanistan Araştırma ve Teknoloji Vakfı Foundation for Research and Technology-Hellas), Mehmet Korkut Öztekin (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Mehmet Kuyurtar (Ege Üniversitesi Ege University), Michel Balivet (Provence Üniversitesi Université de Provence), Necmi Erdoğan (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Middle East Technical University), Nicolas Michel (Aix-Marseille Üniversitesi Aix-Marseille Université), Nükhet Adıyke (Mersin Üniversitesi Mersin University), Oğuz Adanır (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Oktay Özel (Bilkent Üniversitesi Bilkent University), Olivier Bouquet (Paris 7 Diderot Üniversitesi Université Paris Diderot - Paris 7), Raşit Çavaş (Yayıncı Publisher), Saygın Salgırlı (British Columbia Üniversitesi University of British Columbia), Semih Çelenk (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Serdar Şenol (Ege Üniversitesi Ege University), Serhan Ada (İstanbul Bilgi Üniversitesi Istanbul Bilgi University), Shane Hawkins (Carleton Üniversitesi Carleton University), Sibel Zandi-Sayek (William & Mary Üniversitesi William & Mary University), Socrates Petmezas (Girit Üniversitesi University of Crete), Suraiya Faruqi (İstanbul Bilgi Üniversitesi Istanbul Bilgi University), Şeniz Çıkış (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü İzmir Institute of Technology), Şevket Pamuk (Boğaziçi Üniversitesi Boğaziçi University), Şölen Kıpöz (İzmir Ekonomi Üniversitesi İzmir University of Economics), Tevfik Balcıoğlu (Yaşar Üniversitesi Yaşar University), Uygun Aksoy (Ege Üniversitesi Ege University), Ümit Erdem (Ege Üniversitesi Ege University), Vahdet Ünal (Ege Üniversitesi Ege University), Victor Azarya (Kudüs İbrani Üniversitesi Hebrew University of Jerusalem), Yaşar Ysai (Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül University), Yuri Stoyanov (Londra Üniversitesi University of London), Yücel Terzibaşoğlu (Boğaziçi Üniversitesi Boğaziçi University), Zeki Arıkan (Ege Üniversitesi [Emekli] Ege University [Retired]), Zuhall Ulusoy (Kadir Has Üniversitesi Kadir Has University)

Meltem

İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi

Journal of the Izmir Mediterranean Academy

İzmir Akdeniz Akademisi İzmir Mediterranean Academy

Mehmet Ali Akman Mahallesi, Mithatpaşa Caddesi 1087, 35290 Konak, İzmir TR

meltemizmeda.org | meltem@izmeda.org